

Opera hactenus inedita Rogeri Baconi
Fasc. III

LIBER PRIMUS
COMMUNIUM NATURALIUM
FRATRIS ROGERI

PARTES TERTIA ET QUARTA
EDIDIT

ROBERT STEELE

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MCMXI

HENRY FROWDE, M.A.
PUBLISHER TO THE UNIVERSITY OF OXFORD
LONDON, EDINBURGH, NEW YORK
TORONTO AND MELBOURNE

B765

.B2

✓

250178

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

NOTE

THE completion of the first book of the *Communia Naturalium* permits us to consider its relationship to three other works of Bacon, the *Opus Tertium* (B), the first treatise in B.M. 8786 (S)—which is the first part of the *Compendium Philosophie, Def. IV*—and that in Digby 190, the ‘*de principiis nature*’ (P).

S and P were undoubtedly written before any part of the *Communia Naturalium* was in existence. They both contain much that is not included in it, and show, in those parts that cover the same ground, earlier forms of the argument and different conclusions. S seems the earlier, it coincides with M in pp. 54–9, 69–75, 78–86, and 239–67 of this edition, going on with other matter, and finishing with pp. 142–98 of the *Opus Tertium* (Brewer). P begins at p. 50, l. 11, and goes on generally to pp. 59, 66–9, 74, 75, 78–86, and 239–67, where it stops. It will be remembered that some of these passages occur only in M, not in F or D. Yet the note in D (p. 57, l. 3) refers to P, and that to l. 7 quoted from F to a MS. of the S type. The passages common to the *Opus Tertium* and the *Communia Naturalium* are pp. 173–9 (189–97 Brewer), 225–39 (168–84 Brewer) and some part which has yet to be determined of pp. 275–308. Of these the second and the third were plainly written for the *Opus Tertium*, and afterwards incorporated in the *Communia Naturalium*. The first, I incline to believe, had a common source in S.

It has been pointed out in the notes of the first part that the *Communia Naturalium*, or some part of it, was written before the *Opus Majus*, and that it was subsequently revised; the two editions being represented by F and M. F is much nearer to S and P in the common passages than M. F itself was evidently corrected early in the fourteenth century (say 1320) and pp. 224–39 inserted, the insertion being a little longer than the passage borrowed from the *Opus Tertium*. A very remarkable fact in the history of M (which dates from the middle of the fifteenth century) is that the copyist, after transcribing the chapters on pp. 92–107 from some source at present unknown to us, went on with ‘*Pars quarta Communium Naturalium*.

Hiiis habitis de parte materie . . . instead of ‘ Distinccio quarta ’ &c. Having finished the leaf he found out his mistake, marked it for erasure, and began again correctly. This form is not that with which the fourth part does begin, but it is found in S and P. It would almost seem as if the present form of this fourth part were due to a late editor. It is to be hoped that some happy chance may disclose another MS. which will throw light on the question.

I may be allowed, while disagreeing entirely with M. Duhem’s proposed reconstruction of the *Opus Tertium*, to add a tribute to the insight, amounting to genius, which discovered the important fragment he has given to the world, and to point out that it also includes the ‘ tractatus alkimisticus ’ sent with boy John to the pope—(pp. 181–90, Duhem, *Opus Tertium*)—a work of the first importance for the understanding of mediaeval alchemy. I desire to renew my expression of thanks to those who have helped in the preparation of this edition.

ROBERT STEELE.

SAVAGE CLUB, LONDON.

SUMMARY OF CONTENTS

PARS TERCIA

	PAGE
de motu et concomitantibus motum.	138

⟨Distinccio prima.⟩

Cap. 1. de motu quid est secundum descripcionem Aristotelis et quid secundum suam essenciam	138
Cap. 2. de motu in quo sit, sicut in subjecto, et in quo differt ab accione et passione	145
Cap. 3. in quo, excusacione facta de infinito loco et vacuo, prosequitur statim post motum de tempore, per comparacionem ad alias species mensure duracionum, que sunt eternitas creata et increata	149
Cap. 4. de diffinicione temporis secundum Aristotelem, et quid sit tempus secundum genus et differenciam, et quomodo habet esse	153
Cap. 5. ⟨de quiete⟩	156
Cap. 6. in quo declaratur quod anima non est subjectum temporis nec aliquis motus dictus precise	158
Cap. 7. de instanti	168
Cap. 8. de evo	173
Distinccio secunda de loco et vacuo, habens capitula octo.	
Cap. 1. de distinccione modorum loci	182
Cap. 2. de essencia loci secundum quod est quantitas	189
Cap. 3. de loco ut est res naturalis conservans locatum	200
Cap. 4. de vacuo quantum ad ejus necessitatem propter locata et propter motum augmenti et nutrimenti, et propter motum localem	206
Cap. 5. de necessitate vacui propter grave et leve, rarum et densum	210
Cap. 6. de existencia vacui secundum se	216
Cap. 7. de loco et motu spiritualium substancialium	224
Cap. 8. de loco substancialium spiritualium	228

PARS QUARTA

de produccione rerum in generali.

⟨Distinccio prima de generacione.⟩

⟨Cap. 1. de alteracione et generacione rerum⟩	240
Cap. 2. de intencione et remissione forme substancialis	242
Cap. 3. de successione generacionis forme substancialis	245

	PAGE
Cap. 4. de mensura ultimi esse termini a quo	250
Cap. 5. de differencia produccionis permanencium et successi- vorum	261
Cap. 6. de reprobacione opinionis tercie circa exitum rerum in esse	264
Cap. 7. de ipso generato, quid est quod generatur	266
<i>⟨Distinccio secunda de generacione rerum in speciali.⟩</i>	
<i>⟨Cap. 1. de generacione elementorum⟩</i>	268
<i>⟨Cap. 2. de generacione mixtorum et plantarum⟩</i>	274
<i>⟨Cap. 3. de generacione brutorum animalium⟩</i>	278
<i>⟨Cap. 4. de generacione hominis⟩</i>	279
<i>⟨Distinccio tercia de anima.⟩</i>	
<i>⟨Cap. 1. de produccione parcium anime⟩</i>	281
<i>⟨Cap. 2. de anima sensitiva⟩</i>	284
<i>⟨Cap. 3. de unitate et pluralitate anime intellective⟩</i>	286
<i>⟨Cap. 4. de composicione anime rationalis⟩</i>	291
<i>⟨Cap. 5. de virtutibus, utrum sint partes anime⟩</i>	294
<i>⟨Cap. 6. de partibus vegetative virtutis⟩</i>	297
<i>⟨Cap. 7. de partibus intellective virtutis⟩</i>	298
<i>⟨Distinccio quarta de generacione non recta.⟩</i>	
<i>⟨Cap. 1. de monstruosa generacione⟩</i>	302
<i>⟨Cap. 2. de generacione per divisionem⟩</i>	305
<i>⟨Cap. 3. de generatis ex putrefaccionē⟩</i>	308

tatem. Set finis cogit materiam ad hoc, ut elevet humores aqueos ad locum frigidum in aere, et graventur ibi propter frigiditatem congelantem, quia locus ille est frigidissimus. Et licet sit sic in naturalibus, quod finis imponit necessitatem eis que sunt in finem, non tamen sic est in doctrinis et scien-
 5 cialibus, nam conclusio, que est finis, non inponit necessitatem principiis, set e converso et necessitatem communem ut in omni silogismo, et necessitatem essendi ut in demonstrativa silogismo, propter enim ea que posita sunt in premissis,
 10 necesse est aliud evenire in conclusione. Et in artificialibus, ultimum est semper primum, hoc est ipsum articiale est propter agens, omne enim agens per intellectum est finis suarum operacionum quia propter se facit non propter aliud, ut Deus est finis creature, et homo finis omnium que facit, quia
 15 propter se facit, licet Deus propter gloriam nominis sui, scilicet, ut ostendat divicias bonitatis sue, ad quam participandam fecit omnem creaturam, secundum cuiuslibet possibiliatem, homo facit omnia propter utilitatem suam, et ideo homo facit virtutem moralem propter se, scilicet, ut adquirat
 20 suam felicitatem, que quia non fit ab eo, nec eam per se adquiret, set gratis datur ei a Deo, ideo illa videtur necessitatem imponere homini, ut ideo habeat animam rationalem, que est nata cognoscere Deum et venerari perfecte, in quibus tribus consistit felicitas eterna.

38 b 1.

1 materiam] naturam D	ut] quod D	3 ille] ibi D	4 quod]
quia F	5 in] ad F	scien- cialibus] seminalibus D	13 facit
om. M	20 suam] futuram FD	22 habeat om. D	

F. 95 b 1. *Pars Tercia primi libri Philosophie Naturalis, in qua docetur de motu et concomitantibus motum, habens distincciones et capitula.*

Capitulum primum de motu quid est secundum descripcionem Aristotelis et quid secundum suam essenciam.

Postquam in prima parte hujus libri primi de Communibus Naturalium determinatum est de effidente naturali, et in secunda parte de materia et universaliter de causis naturalibus, nunc in hac parte tercia dicendum est de motu, et hiis que pertinent ad ipsum, nam cum determinatum sit de causis ¹⁰ naturalibus, et natura est principium motus, consequens est ut fiat sermo de motu et eis que ipsum comitantur.

Et primo, volo exponere quid sit motus. Aristoteles vero dicit quod sit actus imperfectus. Nam dum aliquid movetur tendit ad aliquid perfectivum sui motus, et in illo fine habetur ¹⁵ actualitas completa, et actus et actualitas idem sunt hic, propter quod motus dicitur quidam actus imperfectus, et actualitas mobilis imperfecta que tendit in terminum motus, sicut in perfeccionem, ut in motu secundum locum, cum grave movetur in medio deorsum, habet actualitatem aliquam et ²⁰ actum tendentem in suum ubi, sive locum qui est deorsum, et cum venerit ibi, habet illud quod desiderat, scilicet, locum proprium in quo habet actualitatem sui esse, que est completiva motus sui, et sic est de omni alio motu. Et Aristoteles premittит aliam descripcionem motus, dicens quod ‘motus est ²⁵ actus existentis in potentia secundum quod hujusmodi’, id est, secundum quod est in potentia ad aliud, non secundum quod aliquid est in actu proprie, verbi gratia, quando fit statua de

¹³ Aristoteles] *Phys.* iii, 8-11.

¹ naturalis] de communibus add. *F* ³⁻⁵ habens . . . essenciam *om. D*
⁵ essenciam] quantum ad genus predicamenti add. *F* ¹³ exponere] componere *D* ¹⁴ sit] est *FD* ¹⁵ tendit] intendit *F* aliquid] aliquem finem *FD* ¹⁶ idem] id *M* ¹⁷ quidam] quidem *M* ²⁰ actualitatem] actualitatem modicam *F* ²⁴ alio motu] moto *D* ²⁶ existentis] existens *F*: entis *D*

ere, fit quidam motus ad esse statue per artificem | set motus ^{38 b 2.}
 non est in actu eris absolute, secundum materiam eris actualem,
 quia sic quiescit, et non alteratur nec movetur; unde non est
 motus in eo nisi quando incipit artifex operari in descripcione
⁵ eris ad formam statue, tunc est es in potencia ad statuam, id
 est, ordinatum ad hoc, ut fiat statua, et non est actu statua et
 ideo in potencia est statua, scilicet, in potencia propinqua non
 remota; nam jam recepit es aliquam alteracionem | et disposi- ^{F. 95 b 2.}
 cionem respectu forme, et ideo habet jam aliam actualitatem re-
¹⁰ spectu istius quam prius non habuit. Unde hoc esse in potencia
 importat aliquam actualitatem et aliquem actum, licet imper-
 fectum, et ideo non est pura potencia et remota, set propinqua.
 Nam es, antequam artifex agit in illud, est in pura potencia
 remota, sine omni actualitate ad formam statue, quia non
¹⁵ magis ordinatur ad eam, quam ad formam vasis, vel alterius
 rei cuiuscunque fiende de ere, et ideo non habet tunc aliquam
 actualitatem nec actum respectu statue, et ideo caret potencia
 propinqua, de qua loquitur hic Aristoteles, que est actus
 quidam imperfectus, ut expositum est in prima diffinizione.
²⁰ Additur eciam in diffinizione hac hec particula, secundum
 quod est hujusmodi, id est, secundum quod est in potencia,
 quod duobus modis potest intelligi; uno modo, per priva-
 cionem actus completi statue, ut dicamus quod motus non
 est actus eris existentis in potencia ad statuam secundum quod
²⁵ est in actu completo, set incompleto, ut expositum est in prima
 diffinizione. Qui actus incompletus habet secum potentiam,
 nam est in potencia ad completum actum, et ideo additur,
 ‘secundum quod est in potencia’. Aut exponitur respectu
 actualitatis ipsius eris, secundum quod est es, nam motus non
³⁰ est actus eris existentis in potencia, secundum | quod est in ^{39 a 1.}
 actu, scilicet, es, et sub forma eris, sed, secundum quod est in
 potencia ad formam statue. Aliqua enim proposicio est vera
 per se uno modo, et vera per accidens alio modo, ut ‘album
 disgregat visum’; hec est vera per se, quantum ad rationem

² materiam] naturam *D* ⁴ in descripcione eris] et disposiciones *F*: et
 disponere *D* ⁵ tunc . . . potencia] sive *D* ⁶ et ideo in potencia *iter. M*
⁹ forme] forme statue *F* aliam] aliquam *F* ¹⁰ istius] illius *FD* ¹⁸ que]
 et *F*: qui *M* ²⁶ qui] et *F*: illius *D* ²⁸⁻²⁹ quod est . . . eris *iter. D*

albedinis. De proprietate vero albedinis est ut disgreget visum, secundum communem posicionem philosophorum, set ratione subjecti est vera per accidens. Et hec est vera per se, ‘album currit’ respectu subjecti, et per accidens respectu albedinis. Similiter, postquam artifex incepit operari, hec 5 proposicio ‘es existens in potencia ad statuam est in actu es’ est vera, set per accidens ratione eris per se vero ratione, qua jam subicitur alteracioni et accioni agentis. Set si dicatur ‘es in potencia ad statuam est in actu eris, secundum quod est in potencia’, falsa est, quia hec terminacio, secundum quod est in 10 potencia ad statuam, non debetur eri, ut est in actu es: sicut hec est falsa, ‘album ratione subjecti disgregat in quantum hujusmodi,’ vel ‘album currit in quantum hujusmodi ratione albedinis’; et ideo voluit, quod motus sit actus eris existentis in potencia, et hoc, secundum quod est in potencia ad statuam, 15 non secundum quod est es in actu. Sic enim falsa esset sua proposicio. Deinde sciendum est, quid est motus secundum esse predicamentale, scilicet, in quo predicamento sit: et licet multa verba fiant de hoc, et multe opiniones, tamen dicendum est, quod est in tercia specie qualitatis. Est enim passio; illa 20 enim species tercia dicitur passio et passibilis qualitas. Passibilis vero qualitas est, ut rubedo in auro vel alio, que est qualitas nata permanere in suo subjecto. Passio vero est, ut rubor ex verecundia, et pallor ex timore, quia subjectum patitur et alteratur per ea, set non durant naturaliter quantum 25

39 a 2

est de se. Hoc dico, quod in tantum possit homo | affici verecundia, et tam diu, et tam fortiter, quod semper remaneret ei rubedo, et similiter de pallore per timorem, et fierent passibiles qualitates. Set hoc non est de proprietate ipsius passionis, nec de ejus virtute, set quia fortiter obedit natura cogitationibus 30 anime et affectionibus ejus, et ideo multa que diu durant fiunt ab anima in propriis corporibus, sicut Avicenna docet quarto *De Anima*, et octavo *De Animalibus*, et alibi, ut inferius exponetur.

32 Avicenna] *De Anima* iv. 2, 4; *De Animalibus* viii. 2.

1 vero] enim FD	6 pr. es] ens D	10 terminacio] determinacio F
25 durant] duratur D	26 tantum] quantum F	32 corporibus] tem-
		poribus D

Dico igitur, quod motus est passio, quia non est nata ex sua proprietate durare, quoniam adveniente secunda parte corruptitur prima, et hoc ex sua natura non aliunde. Nec obstat quod motus durat diu, ut motus celi, quoniam in natura sua ⁵ continue corruptitur et deficit, licet alie partes ejus renoventur continue. Set et ille deficiunt et nove fiunt non manende, set statim corrumpende. Nec tamen propter hoc, quod adveniente secunda parte temporis corruptitur prima, erit tempus passio, set quantitas. Nec motus est quantitas propter simili-
¹⁰tudinem temporis quoniam quantitas dicitur cuius proprium est, ut secundum eam dicatur aliquid equale vel inequale alii, et tempus est hujusmodi et non motus, nam secundum tempus dicuntur motus euales vel inequaes, et non e converso. Item, quantitas continua est, cuius partes copulantur ad com-
¹⁵munem terminum, ut partes linee ad punctum, et partes temporis ad instans, | set non est hoc per se et primo in motu, F. 96 a 1. sicut nec in substancia, licet quantitas et substancia habeant hujusmodi partes copulatas. Essencia, igitur, motus passio est, et non est quantitas set quanta, sicut substancia. Set hic
²⁰sunt dubitaciones grandes, primo | quia quod Aristoteles dicit 39 b 1. quinto *Methaphysice* quod motus est quantitas per se, multum turbare potest multos. Set considerandum est diligenter quod, sicut vult in *Predicamentis*, motus non est quantitas, sed quantus. Et sermo ejus in quinto non est ad literam intelli-
²⁵gendas, quoniam ibi dicit quod tempus est quantitas per accidens, et motus per se. Manifestum est enim quod tempus est vera species quantitatis, et ideo est quantitas per se.

Set dicendum est, quod Aristoteles in quinto *Methaphysice* loquitur de quantitate et quanto magis secundum modos famosos et veros, quam per assignacionem specierum quantitatis, quod manifestum est ex proprietate illius libri, quoniam distinguit vocabula famosa omnibus sciencie communia et rebus, quia illa sciencia est communis omnibus. Et patet quod multa vocabula ibi distinguit, que non sunt generalissima nec

²¹ *Methaphysice*] v. 13, 18; vi. 5, 6 (3, 4).

² quoniam] quando *F* ⁴ durat] duret *F* ¹⁷ substancia] substancia
 quantitas *F* et substancia] substancie *F* ²⁷ vera] una *D*

faciencia predicamentum, licet in alico genere predicamentali quodlibet constituatur, ut est causa, et principium, et ens, et natura, et per se, et potencia, et finitum, et bonum, et falsum, et multa que ibi distinguit. Similiter, licet vocabula generum generalissimorum distinguat, non tamen omnium, non enim 5 distinguit actionem, nec ubi. Et iterum, quamvis vocabula predicamentorum aliqua distinguat, tamen aliquando non distinguit species, set equivocaciones vocabuli et modos famosos, ut patet in capitulo *de substancia*, volens quod unus modus substancie est secundum quod accipitur substancia in predica- 10 mento substancie, ut terra aqua et hujusmodi, et licet ista sint species substancie, tamen ponit hec exempla pro modo uno substancie, et non ut dividat substanciam in species; quod patet | 39 b 2. quia alii modi quos ponit nichil faciunt ad species substancie accipiendas, et sic est de omnibus fere vocabulis predica- 15 mentorum. Maxime enim proprie distinguit species qualitatis, ponens illa quatuor genera que in *Predicamentis* posita sunt, et licet ponat species alias in distinguendo predicamenta, tamen ponit semper alios modos qui non sunt species, ut est primus modus qualitatis, que est differencia specifica cuiuslibet, 20 secundum quod dicitur prius in quale, non in quid. Et propter hoc dicendum est quod ibi distinguit species quantitatis secundum modos famosos, quorum aliqui sunt in predica- 25 mento quantitatis, sicut species, alii non sunt; et ideo, dico quod motus non ponitur ibi pro specie quantitatis, quia nomen quantitatis non accipitur ibi pro genere generalissimo dividendo in species, set pro nomine equivoco dividendo in sua significata et modos famosos; et ideo sumitur ibi quantitas communiter ad quantum et ad quantitatem. Et quia omnis quantitas est quanta, et non omne quantum est quantitas, ideo potest dici 30 quod nomen quantitatis sumitur ibi pro quanto, sive sit

9 de substancia] i.e. *Met.* v. 15 sqq. 17 *Predicamentis*] ii. c. i, iv.

5, 7 distinguit] distinguit F	6 ubi] verbi F	7 aliqua] alico M
8 equivocaciones] evocaciones F	10 substancia om. F	11, 12 ut . . .
substancie om. F	13 ut dividat] dividit D	13-15 quod patet . . . acci-
14 quia] quod F	16 distinguit] distingunt F	21 dicitur prius] dicimus quod differencia predicatur FD
non F	25 quia] set F	22 ibi]

quantitas vera, sive quantum quod est subjectum quantitatis ; et istud est certum.

Et sic dico, quod unus modus quanti et quantitatis est motus, quia vere quantus est, sicut subjectum quantitatis est quantum, et non est quantitatis proprie sumpta, ut est nomen generalissimi. Et per hoc potest salvare quod Aristoteles dicit in quinto *Methaphisice*, quod motus est quantitas per se, et tempus per accidens ; nam secundum Aristotelem, quarto *Phisicorum*, motus recipit prius et posterius et continuacionem sue essentie a magnitudine super quam est motus, ut in motu locali patet evidenter ; nam in spacio pedali fit motus pedalis, et in spacio bipedali fit modus bipedalis, et tempus recipit^{40 a 1.} prius et posterius a motu, et sic motus magnitudinem sue essentie habet a magnitudine spaci, et tempus a motu, sicut accidens a subjecto ; et sic motus est quantum per se et primo, respectu temporis, et spaci respectu motus est primo et per se quantum, et sic intendit Aristoteles in quinto *Methaphisice*. Set tamen si consideremus veram naturam quantitatis, et tempus, in quantum est mensura motus, reddens ipsum equalem vel inequalem, et motum non secundum suam substanciam sed secundum quod est durabile, et ita mensurandum tempore, sic certe tempus est quantitas per se, et motus dicitur ab eo quantus, et non est quantitas nec in genere quantitatis : set, ut dictum est, erit in tertio genere²⁵ qualitatis.

Set grandis dubitacio oritur hic, ex dictis Commentatoris Averoys ; nam sicut in quinto *Methaphisice* | vult quod motus F. 96 a 2. sit vera species quantitatis, sic vult hic quod motus est ejusdem essentie et nature cum termino ad quem est, ut motus in substancia est substancia, motus in quantitate quantitas. Set sicut impossibile est dictum suum in quinto *Methaphisice*, sic hic, et magis impossibile ; et hec duo sunt de erroribus suis magnis, licet enim in multis dicat optime, tamen

⁹ *Phisicorum*] iv. 99 sqq.

²⁷ Averoys] com. sup. loc. cit.

¹ vera om. F ⁴ quantus] quantum F ¹⁰ super] semper D ¹¹ fit]
sit F ¹³ motus om. F ²¹ quod est] esse D ²⁴ tertio genere]
tertia specie F ²⁹ et nature] ne F

in quibusdam turpiter errat, ut patet de unitate intellectus in omnibus, et in quibusdam aliis; sicut ubique noto hoc ubi fuerit oportunum. Per eum scire possumus quod nichil est perfectum in humanis invencionibus; et credendum est quod ea que bene scripsit, accepit ab aliis propter pingues errores 5 quos ex sensu proprio interserit. Nam nunquam homo sic fundatus, ut scripta sua demonstrant, posset ita turpiter errare, si ex suo sensu tam nobilia scripta emanarent. Dico |
 40 a 2. igitur quod hic, et in quinto *Methaphisice*, errat in predictis articulis. Set aliquis posset estimare se bene confirmare verba 10 sua per hoc, quod Aristoteles dixit in quinto *Phisicorum*, quod motus habet unitatem a termino suo; nam motus unus secundum numerum est qui vadit in unum terminum numero, et motus unus secundum speciem qui vadit in unum specie, et motus unus secundum genus qui vadit in rem unius generis, 15 ut coloracio vadit in genus unum, quod est color, et est unus motus genere, sicut dealbacio vadit in unam speciem coloris, et est unus motus specie, et hec dealbacio est unus motus numero, sicut vadit in hanc albedinem, que est una numero. Et ideo, cum motus in substanciam et quantitatem et qualitatem et ubi 20 vadant in diversos terminos secundum genus, motus erit in diversis generibus secundum eorum diversitatem, et ita motus erit in predicamento substancie qui vadit in substanciam, ut generacio et corrupcio et augmentum in quantitate, alteracio in qualitate, loci mutacio in ubi, eciam sic sequetur dictum Comentatoris. 25

Set dicendum est, quod verum est quod motus unus numero habet unum terminum numero, et unus specie habet unum terminum secundum speciem, et unus genere habet unum terminum genere: set tamen motus non est in eodem predicamento cum illis terminis, nisi per accidens, nam verum est, 30 quod albedo individua et albedo in specie et color sunt in tercia specie qualitatis, sicut motus; non tamen propter hoc est ad ea motus in genere coloris, nec calefaccio in genere caloris, nec

9 *Methaphisice*] v. 18.

11 *Phisicorum*] v. 34.

3 oportunum] optimum *D* 7 scripta] scriptura *M* 8 tam] ita *D* 20 cum om. *D* 21 vadant] vadunt *D* 25 sequetur] sequitur *D* 26 quod verum est om. *D* 27 numero] secundum numerum *D* 30 per] secundum *D*

frigesfaccio in genere frigoris, id est, non est in essentia coloris nec calor nec frigoris; et ideo, nec motus in substanciam est substancia, nec in quantitatem est quantitas, nec in ubi est in predicatione ubi, nec per consequens motus in qualitatem ^{40 b 1.}
⁵ erit qualitas, propter conveniencia motus cum suo termino. Si enim motus in hanc albedinem esset ejusdem nature cum hac albedine, et motus in albedinem cum albedine, et in colorem cum colore, tunc sequeretur argumentum, set non est, et ideo non valet. Multa enim que concomitantur se non
¹⁰ sunt ejusdem nature, ut risibile et homo. Risibile enim significat accidens, et homo substanciam, et ideo non valet quod licet, hec duo, scilicet, quod motus unus secundum genus et terminus ejus unus genere concomitantur se, quod propter hoc motus iste et terminus sunt unius nature. Set de hoc
¹⁵ inferius adhuc dicetur.

Capitulum 2^m. de motu in quo sit, sicut in subjecto, et in quo differt ab accione et passione.

Deinde sciendum est, quod motus est in mobili sicut in subjecto et in paciente, secundum Aristotelem tertio ²⁰ *Phisicorum*, unde ibi docet quod accio et passio sunt in paciente, et similiter, in secundo *De Anima*, dicit quod actus activorum sunt in paciente, et dispositio, id est, acciones agencium, sunt in paciente, disposito per virtutem agentis, et ideo cum motus sit fundamentum accionis et passionis, oportet
²⁵ quod sit in paciente. Accio enim, secundum Aristotelem, est ab agente, sed non est in eo, set ab eo in paciens, et ideo similiter mocio vel motus est a movente in moto, et non in movente. Demonstracio vero Aristotelis est ad hoc, quod si motus esset in agente, ergo omne agens moveretur, set constat
³⁰ primum agens esse immobile. Set si obiciatur quod agens denominatur ab accione, sicut album ab albedine, propter ^{40 b 2.} quod videtur quod accio sit in agente sicut albedo in albo,

²⁰ *Phisicorum*] iii. 19.

²¹ *De Anima*] ii. 139.

³ quantitatem] quantitate F ¹² pr. quod] quia F ¹⁴ sunt] sint FD
¹⁶⁻¹⁷ motu . . . passione om. D ²²⁻²³ dispositio . . . paciente, om. M
³⁰ primum] primo F ³² videtur] videretur FD

F. 96 b 1. dicendum quod denominaciones | fiunt multipliciter. Aliquando enim est propria, et tunc fit per inherenciam denominantis in eo quod denominatur, ut ab albedine album, a sanitate sanum, loquendo de sano quod est animal; aliquando vero non fit per inherenciam, set multis modis aliis, ut effective, vel conservative, vel significative, vel per concomitanciam, et aliis multis modis, verbi gracia, in sano, nam sanum in animali dicitur per inherenciam causa sanitatis in eo, sanum vero in medicina laxativa per efficienciam, quia facit sanitatem in alio, sanum in dieta quia conservat sanitatem animalis, sanum in urina quia significat sanitatem animalis; et in istis tribus modis non est sanitas in sano secundum inherenciam, set ut dictum est.

Similiter dicitur tempus causa corrupcionis, quia concomitatur causam ejus, scilicet, motum, quia motus facit 15 corrupcionem; facit enim id quod est distare a natura sua debita, ut motus corrupcionis. Dicitur eciam tempus pigrum, quia concomitatur dispositionem aeris que reddit homines pigros. Dico igitur, quod cum dicitur agens ab accione, dicitur effective, id est, quia facit actionem in alio, sicut 20 medicina dicitur sana effective, quia facit in alio sanitatem. Si dicatur quod motus numeratur ab agente, et Aristoteles dicit, quinto *Phisicorum*, quod motus numeratur secundum numerum subjecti, speciei, et temporis, et termini. Nam motus numeratur pluribus modis, id est, subjecto, specie, et 25 tempore, termino, et agente. Similiter, non obstat quod 41 a 1. cursus sit in currente, quia currens dividitur | in duo, quorum unum est agens per se, ut anima, et aliud per se paciens, ut corpus, et currens comprehendit utrumque. Aliquando agens non coincidit cum subjecto, ut percuciens quando percutit 30 alium, et si seipsum percuciat, tamen manus percuciens est aliud a reliqua parte percussa, et est accio in paciente sicut passio, et totus motus.

23 *Phisicorum*] v. 31-35.

3 quod] ut *D* 5 conservative] conservacione *F*: congregative *D*
 11 animalis] animalibus *F* 16 sua] sua propria *F* 18 quia] quod *F*
 21 dicitur sana] sanat *F*

Si dicatur, quod omne agens phisice patitur, ergo, movetur, ergo, motus est in agente ; patet quod hoc non est in quantum agit, set in quantum patitur. Set gravis est dubitacio de accione et passione et motu, quomodo differunt. Et dicendum secundum Aristotelem, quod sicut ascensus et descensus sunt omnino diversa secundum suam essenciam, tamen spaciū est idem inter sursum et deorsum, sic accio et passio sunt diversa in essencia, set motus super quem vel ad quem comparantur est idem. Similiter, progressus a Tebis ad Athenas et regressus sunt diversa, set via est eadem. Similiter, proporcio duorum ad unum que est dupla, et unius ad duo que est subdupla, sunt diverse in essencia comparacionis, set intervallum idem est inter duo et unum. Et jam expositum est quod motus est in tercia specie qualitatis, accio autem et passio sunt diversa generalissima : et patet per hoc quod posicio falsa est, que ponit quod accio et passio et motus sunt eadem res diversimode comparata.

Dicunt enim, quod posicio rei in speciem, ut in motu locali posicio rei in locum, est accio et passio et motus ; nam si respiciatur ut ab hoc est, scilicet, ab agente, sic est accio, si secundum quod est in hoc, scilicet, | in paciens, sic passio, ^{41 a 2.} secundum quod est ab hoc in hoc, sic est motus. Primo enim fallit hec opinio in eo, quod cum accio et passio sint diversa generalissima, impossibile est quod habeant eandem essenciam, nec quod res eadem per essenciam faciat ea. Maxima enim et completa diversitate distant generalissima, ita quod in nullo convenient, unde commune non habent quod sit universale ; ergo, multo minus diversa essencia ipsorum generum. Nullo igitur modo potest eadem res esse de essencia actionis et passionis. Motus eciam est in alio predicamento ab aliis ; et ideo falsa est hec posicio, non solum propter actionem et passionem, set propter motum. Item, si motus, ut hec posicio dicit, sit ab hoc in hoc, et accio est ut ab hoc tantum, passio ut in hoc tantum, tunc cum motus comprehendat utrumque, scilicet, ab hoc in hoc, motus componetur ab accione et passione, quod est absurdum. Et patet esse falsum,

² motus] motus non *M* ⁸ in essencia] secundum essenciam *D* ¹⁶ quod] quo *M* ³⁵ componetur ab] exponetur ex *D*

F. 96 b 2. non solum per priorem rationem, set per Aristotelis exempla superius posita, unde valde caute et subtili veritate Aristoteles ponit exempla sua. Nam nichil idem est dupla proporcio et subdupla, quia sunt proporciones diverse secundum genus in predicamento relacionis, similiter, nichil idem cum eis est intervallum seu divisio inter unum et duo, unde tria sunt hic omnino diversa in essencia; scilicet, dupla proporcio, et subdupla, et intervallum, et tamen super hoc intervallum comparantur hee due proporciones. Similiterque est de ascensu et descensu, quod diversa sunt in essencia, et spaciū est 10
 41 b 1. diversum ab eis, et ita in dicto exemplo. Cum igitur vult ostendere nobis convenienciam et differenciam accionis et passionis et motus per hec exempla, patet quod intencio sua est quod hec tria, accio et passio et motus, erunt diverse res in essencia, et tamen duo de hiis, scilicet, accio et passio, 15 comparabuntur super tertium, sicut super intervallum eorum. Set in hoc considerandum est, quod intervallum in exemplis de spacio et via est aliqua distanca localis inter terminos motus, et in tercio est divisio tocius et partis secundum raciones et diffiniciones eorum. Agens autem et paciens sunt 20 simul loco, et nichil est ipsorum medium, set tamen distant et dividuntur secundum suas essencias et diffiniciones, et secundum hoc, intervallum inter agens et paciens est magis simile intervallo duorum et unius, quam intervallo sumpto in aliis exemplis, et ideo, secundum hoc, non est eadem racio 25 exemplorum, et propter hoc non attendenda est intencio Aristotelis principaliter penes hujusmodi intervalla, set penes hoc, quod duo diversa comparantur, et sic fundantur super idem, ut ascensus et descensus super spaciū idem, et progressus et regressus super eandem viam, et accio et passio 30 comparantur ad eundem motum.

Set obici potest, quod agens dum est agens, et in quantum agens, aut movet et tunc est accio motus, aut non, et tunc accio est sine motu, quorum utrumque est falsum. Similiter de paciente, nam si dum paciens patitur, et in quantum patitur, movetur, tunc passio est motus; si non, tunc fit sine motu.

11 dicto] tertio FD 12-13 nobis . . . motus om. D 14-15 et motus . . .
 passio om. F 21 tamen] tum MSS. 35 patitur . . . quantum om. MD

Ad quod dicendum est, quod prima proposicio duo proponit, scilicet, dum agit, et in quantum agit et dandum est unum illorum tantum, scilicet, dum agit, et non in quantum agit. Nam si agens in quantum agit, moveret, | tunc accio esset ^{41 b 2.}
 5 motus, set dum agit movet, simul enim sunt, et concomitantur se necessario. Similiter de paciente sciendum, quod dum patitur movetur, set non in quantum patitur. Si dicatur quod, excluso omni tercio, si accio est, passio est, quia passio est effectus et illacio actionis, set si agens agat, erit accio,
 10 nullo alio posito: ergo, non est hic aliud quam accio vel passio, et ideo motus erit idem cum eis, vel alterum illorum. Si ponatur esse, dicendum est quod hic sunt quatuor necessario, scilicet, operacio agentis, et disposicio aliqua ipsius pacientis propter actionem, et si nichil aliud fieret. Set tamen
 15 impossibile est quin propter actionem et passionem consequatur aliquis effectus, vel loci renovandi, vel forme fiende, vel quantitatis, qui effectus est aliud, ut patet, ab accione et passione. Set hic effectus non potest fieri sine via ad eum, et hec via motus est, et ideo quatuor sese concomitantur, que
 20 omnino diversa sunt in essencia et natura.

Capitulum 3^m. in quo, excusacione facta de infinito loco et vacuo, prosequitur statim post motum de tempore, per comparacionem ad alias species mensure duracionum, que sunt cternitas creata et increata.

25 Aristotiles, post motum in universalis, determinat de aliis antequam descendat in particulari ad species motus, et inter cetera premittит infinitum, quod, licet rationale sit, consideratis positionibus philosophorum aliquibus, tamen non est hic necessarium nobis, qui, spretis curiositatibus erroneis multorum 30 amicorum, festinamus ad sciendam veritatem. Verum quidem est quod infinitum, proprie sumendo, vocatur aliquid extensem sine fine, ut corpus vel quantitas vel motus vel tempus, et de hoc infinito agit Aristoteles, set infra mundum | scilicet, inter ^{42 a 1.}

²⁻³ et dandum . . . dum agit *om. F* 4 moveret] moveretur *D* 6 sciendum]
 dicendum est *F* 9 agat] agit *D* 21 tercium] quartum *FD* in . . . in-
 creata *om. D* 24 increata. *Haec verba add. F:* quantum cognitio temporis
 indiget 25 Aristotiles] Aristotilis *D* 27 rationale] racionabile *D*
 28 philosophorum] phisicorum *D* 33 infra mundum] in figura mundi *F*

centrum et circumferenciam, non potest esse infinitum, licet
 hoc posuerunt aliqui antiqui, et hoc diversis modis. Set patet
 F. 97 a 1. eorum stulticia ut non indigeat reprobacione. Utrum autem
 mundus sit finitus, et an extra finitum mundum sit infinitum
 spaciū, et an motus sit infinitus a parte ante et post, et 5
 similiter an aliquid habeat virtutem infinitam; hec, inquam,
 habent bonas et rationales dubitaciones, et ideo de infinito
 propter hoc dicendum est, sed non hic, sed ubi inquiretur
 de hiis. Propter hoc, differendum est loqui de infinito usque
 ad loca sua propria, set tamen aliquando per accidens fiet 10
 mencio de infinito. Patet autem, ex diffinicionibus mathe-
 matice prius dictis, quid est finitum, et que sunt finita, et ubi
 fiet mencio, exponetur de eo tunc quantum sufficiet. Et de
 tempore dicendum est, antequam de loco et vacuo, quia
 tempus magis est annexum motui, et motus potest esse sine 15
 loco et vacuo, et non sine tempore. Aristoteles autem, pro-
 pter modum prosequendi posiciones philosophorum, tenuit alium
 ordinem, set quia multa fuerunt rationabilia in temporibus
 suis, propter nobilitatem posicionum, et presenciam autorum
 illorum, et modo absurda sunt; ideo non oportet nos, quer- 20
 entes mentis soliditatem, imitari Aristotelem in omnibus, sicut
 a principio hujus voluminis explicavi.

Aggregiens igitur tractatum *de tempore*, necesse habet dis-
 tinguere omnes modos duracionis, quia tempus est una species
 mensurarum duracionis; et opposita, juxta se posita, magis 25
 apparent, licet enim magis pertinet ad Methaphysicam docere
 de istis modis mensurarum, tamen non potest tempus intelligi
 sine aliis, ut oportet. Verum enim est simul dicere, quod
 42 a 2. causa prima est, | et intelligencia est, et celum est, et omnia
 permanencia sunt, et quod motus est; set tamen mensura 30
 duracionis cause prime non est tempus, set eternitas increata,
 que est interminabilis vite possessio tota simul, secundum
 Boecium, quinto *De Consolacione*, et est interminabilis a parte
 ante, sicut a parte post, quia sine principio et sine fine. Esse

33 Boecium] *De Cons.* l. v, pr. 6.

3 indiget] indiget D 5 infinitus] infinitus duracione FD 15 motui] ei F
 17 prosequendi] insequendi D philosophorum] phisicorum D 21 mentis]
 veritatis FD 26 apparent] apparet D Methaphysicam] methaphysicum D

vero intelligencie, et omnium permanencium, mensuratur eter-
 nitate creata, que alio nomine vocatur evum, apud philoso-
 phantes latinos istius temporis; licet evum aliis modis sumatur
 apud antiquos, et hec dicitur interminabilis vite possessio tota
 simul. Interminabilis, dico, a parte post, non a parte ante,
 quia exiverunt in esse per creacionem, que creacio facta est
 in evo, cum qua evum nascitur, sicut mensura in qua est; set
 mensura rei successive est tempus, et nichil est successivum
 nisi motus et esse mobilis in quantum hujusmodi; et ideo,
 cum dico causa prima est, et intelligencia est, et motus est,
 in prima propositione predicatur presens eternitatis increase,
 et in secunda presens eternitatis create, sive ipsius evi, in
 tercia presens temporis. Prima duo sunt indivisibilia, ter-
 cium est divisibile, de quo dicit Priscianus, octavo libro, quod
 presens est cujus pars preterit, pars futura est. Voluit tamen
 quod hic presens sit in verbis adjectivis, scilicet, in omnibus
 aliis ab hoc verbo substantivo, sum, es, est; set de hoc verbo
 substantivo videtur dicere aliquid dissonum predictis, dicit
 enim, quod presens in aliis est quod pars ejus preterita pars
 futura est, set in hoc verbo substantivo semper perfeccio est,
 et nichil deest. Set intelligendum est, quod loquitur de esse
 secundum quod vere dividitur a significato verbi adjectivi.
 Omne quidem verbum | adjectivum significat motum; et esse ^{42 b 1.}
 motus est divisibile et successivum, cujus pars preterit et
 pars futura est, quia non est permanens, et ideo nec verum
 habet esse, et perfectum. Hujus | verbi est sic accipit F. 97 a 2.
 Priscianus ibi verbum substantivum, et presens ejus. Esse
 enim rei successive est equivocum, et similiter, esse permanens
 adhuc est equivocum, nam vel est creatum, vel increatum.
 Esse increatum est essencia divina, et similiter, mensura istius
 esse, que est eternitas increata, quia in Deo nulla est diversitas.
 Sua enim accio, et suum esse, et sua duracio, et sue duracionis
 mensura, et sua essencia, sunt penitus idem, sicut Methaphysica

14 Priscianus] ‘praesens tempus proprio dicitur cujus pars praeterit pars
 futura est’. 20 ‘id enim omnium semper est perfectissimum cui nichil
 deest’, viii. 51.

3 latinos] latores D 5 dico] dic M 19 alt. quod] cujus D 25 quia
 . . . permanens om. D 28-29 et . . . equivocum iter. M 31 increata]
 increata et esse increatum F

docet. Set in re creata permanente, sua essencia est diversa a sua accione, et a suo esse, et a sua duracione, et a sua mensura duracionis, et hec omnia sunt diversa ab invicem. Similiter in re successiva; et ideo constat quod hoc verbum est, est equivocum quando predicit esse cause prime, et rei permanentis create, et rei successive. Set de hiis methaphysis expedit. Non est tempus igitur mensura rei permanentis, set successive, et hoc est, primo et per se, ipsius motus et quietis, quia nichil est in successione nisi per motum et quietem. Omnis enim res, in qua nec est possibile ponere motum ¹⁰ nec quietem, est permanens et mensuratur evo vel eternitate increata; unde celum, elementa secundum se totum, et intelligencie, et anima rationalis, et omnia incorruptibilia, sunt res permanentes secundum suum esse substancialē: nichil enim ¹⁵ b. 2. succedit in esse eorum substanciali, quia sunt | incorruptibilia; et ideo, secundum substancialē suam, non mensurantur tempore, set cum moveantur, tunc oritur tempus, aut cum quiescant, dummodo aliis motus fit, ex quo oritur tempus. Quies tamen accipitur pro negacione motus, vel pro privacione ejus in suo susceptibili: primo modo non est proprie quies, nec ²⁰ tempore mensuratur, ut causa prima non movetur, nec intelligencia, nec celum, si staret; et si hic status seu negacio motus dicatur quies, hoc erit equivoce ad quietem, que est privacio motus. Nam hec non est, nisi in subjecto susceptibili motus, et dum aliis motus est, ad cuius esse sequitur tempus. ²⁵ Nec eciam quies talis mensuratur per se et primo tempore, set per accidens, quia, scilicet, durat dum aliis motus fit, et ideo in tempore alterius motus, propter quod motus est primo per se subjectum temporis, et non quies, eciam proprie sumpta; et multo minus, immo nullo modo, quies in propria, que est ³⁰ negacio motus in permanentibus, sive in creatis, sive in permanente increato. Set esse corruptibilium rerum substancialē est in continuo fluxu corrupcionis, et ideo mensuratur tempore; et propter hoc corporalia non solum mensurantur tempore propter ubi adquirendum et locum, set propter esse ³⁵

15 sunt] sic enim D
potest sumi F: potest D
24 privacio] mensura F

incorruptibilia] corruptibilia D
20 quies] hos D
33 ideo] ideo non D

19 accipitur]
22 status] actus D

substancialē quod secundum successionem variatur. Ex hiis, igitur, satis in summa patet comparatio temporis et temporalium ad mensuras permanencium, ut separato tempore ab eis possimus de eo cercius pertractare, et tamen aliqua postea 5 dicentur, per viam plenioris disputacionis, de evo, propter hoc, quod opiniones multorum ponunt evum quasi esse de natura temporis, aut consimile; sibi ipsis, sicut et veritati, contradicentibus in hac parte.

Capitulum 4^m. de diffinizione temporis secundum Aristotelem, 43 a 1.

10 *et quid sit tempus secundum genus et differenciam, et quomodo habet esse.*

Ex predictis jam potest extrahi quid est subjectum verum temporis, cui accidit, et in quo est, cuius est primo mensura; et hoc erit motus, quia solus motus est res successiva primo et 15 per se, et tempus est mensura successionis. Duo enim, preter motum, mensurantur tempore, scilicet, esse substancialē corruptibilem et quies. Set istud esse non mensuratur tempore, nisi per motum, et quia est in motu, nec quies, nisi quia nata F. 97 b 1. est fieri in eo in quo motus, et quia non habet secundum se 20 successionem, nisi per aliquem motum cum quo extenditur, ut exponetur inferius, et ideo tempus erit per se et primo mensura motus, et mediante motu mensurabit quietem et esse corruptibile mobilis. Quod Aristoteles verificat per signum, quia non potest tempus percipi, nisi quando percipitur motus, 25 nec e converso. Sicut qui in Sardis diu dormierunt, non percepérunt tempus, quando expergesfacti sunt, quia non percepérunt motum, ut Aristoteles dicit capitulo *de tempore*: et in libro *Problematum* dicit, quod ambulantes in dormiendo non percipiunt opera vigilie que faciunt, licet ea que sunt motus; 30 ambulant enim, et equitant, et elevant pondera, et percuciunt, et aperiunt ostia, et hujusmodi multa, et causa hujus est, secundum eum, quia non percipiunt tempus. Et propter hoc, cum percipio motus non est, nisi cum percepcione temporis, nec e converso, signum evidens est quod motus non est sine

27 de tempore] *Phys.* iv. 97. 28 Problematum] vid. *de Somno et Vigilia*.

1 secundum successionem] successive *F* 4 possimus] possimus *F*
 9 quartum] quintum *FD* 9-11 diffinizione . . . esse] affectione temporis *D*
 11 habet esse] se habet ad esse *F* 16 corruptibilem] corporalium *D*

tempore, nec e converso, et quod unum alteri debetur. Et ideo Aristoteles dicit, quod tempus est numerus motus, id est, 43^a 2. mensura certa ejus, nam certitudo mensure prima reperitur in quantitate, ut vult Aristoteles in decimo *Methaphisice*. Et primo in quantitate discreta, quia communis est omni creature, 5 et eciam aliquid simile numero, sive cui numerus assimilatur est in creature, secundum quod Aristoteles dicit, primo *Celi et Mundi*, pro trinitate, quia per hunc numerum magnificamus trinum Deum et unum eminentem proprietatibus eorum que sunt creata, et ideo transumitur nomen numeri ad certam 10 mensuram, et secundum hoc accipitur in descripcione temporis, et non pro numero proprie sumpto, ut est discreta quantitas; quia tempus secundum Aristotalem, in *Predicamentis*, et quinto *Methaphisice*, est continua quantitas, quoniam continuum est cujus partes copulantur ad communem terminum, et sic est 15 de tempore, quoniam ejus partes copulantur ad instans, sicut partes linee ad punctum. Et secundum aliam diffinicionem continui, patet hoc idem, scilicet, quod continuum est divisibile in semper divisibilia; set tempus est hujusmodi, sicut linea. Et aliqui, propter verba dubia Commentatoris, volunt quod tempus componatur ex continuo et discreto, eo quod multum et paucum sunt discreta, longum et breve continua, et tempus dicitur longum et breve, multum et paucum. Set hec est stulticia, quia multum et paucum dicuntur de tempore, sicut accidencia sua; nam longitudo et brevitas, que magis con- 25 veniunt tempori, sunt accidencia ejus, quia sunt in quarta specie qualitatis, et ideo, multo magis, accident tempori multum et paucum. Et alii, propter hoc quod tempus dicitur esse mensura motus, secundum prius et posterius, et prius et | posterius important discretionem, volunt quod tempus habeat 30 aliquid de discreto. Set illud non cogit, nisi sicut subjectum habet suum accidens, nam prius et posterius in motu, quantum ad prima signata, hoc est prioritas et posteritas, sunt acci-

⁴ *Methaphisice*] x. 5. ⁷ *Celi et Mundi*] i. 2, 3, 6. ¹³ *Predica-*
mentis] loc. cit. ¹⁴ *Methaphisice*] loc. cit.

⁶ assimilatur] appellatur *F* ⁸ trinitate] eternitate *D* ¹⁰ transumitur]
transmutatur *D* ¹⁹ in semper] in infinitum vel in semper *D* ²¹ eo quod]
quia *F* ²⁶ quarta] secunda *D* ²⁸ esse] ex *D* ³¹ cogit] legit *D*

dencia partibus motus, et similiter accidentunt partibus temporis et spacio, super quod motus est; et ideo nulla discrecio hic importatur, nisi accidentalis, et talis in spacio et motu qualis in tempore. Set non dicimus spaciū et motū, propter 5 hoc, componi ex continuo et discreto, ergo, nec tempus in proposito. Item, si tempus esset compositum sic ex continuo et discreto in essentia sua, tunc nec esset species quantitatis continue nec discrete; set omnis species quantitatis est sub altera illarum; ergo tempus non esset quantitas. Et propter 10 hoc destruitur juxta alia falsitas, qua dicitur quod oracio, que dicitur ab Aristotele esse discreta quantitas, est tempus vel reducitur ad tempus mensurans voces prolatas, quoniam dicit, ‘mensuratur enim sillaba brevi et longa,’ et non mensuratur nisi tempore brevi et longo; set hoc esse non 15 posset, nisi tempus haberet aliiquid de natura discreti essenci-aliter. Set jam ex *Communibus Mathematice*, ubi distincte sunt species quantitatis, patet quod vox ipsa est quantitas discreta, cujus partes non copulantur ad communem terminum, set in se discrete sunt, ut littere vocales et consonantes, que 20 sunt | omnino indivisibles, sicut et unitates in numero, unde F. 97 b 2. oracio, que ibi accipitur, est vox, composita ex diccionibus, que est discreta, quia dicciones discrete sunt, et dicciones componuntur ex sillabis discretis, et sillaba ex litteris, et ideo oracio non est ibi tempus | et propter hoc, non sequitur quod tempus 43 b 2. 25 sit discretum. Set hec methaphisicus habet habundancius confirmare. Sic igitur patet, quod tempus est numerus motus, id est, certa mensura et accidens, primo et per se motus, et sic eciam patet, quid est tempus secundum essenciam suam, id est, secundum genus et differenciam, quoniam tempus est 30 quantitas continua successiva, non habens posicionem in parti-bus suis, eo quod non contingit signare ubi una ponatur, nec alia, sicut Aristoteles docet in *Predicamentis*, et expositum est in *Communibus Mathematice*. Manifestum est igitur, quod tempus est accidens et mensura motus primo et per se.

¹³ *Cat. vi. 4. 6.* 34, 35.

² quod] quem F ⁴ Set non] patet. Non D ¹² quoniam] quando F
¹³ brevi] brevis MSS. ¹⁹ et om. M ²¹ oracio] vero D ³¹ signare]
 assignare D

Capitulum 5^m. <de quiete. >

Et nunc specialius explicandum est subjectum temporis, quod est motus, excludendo quietem, et animam, et quemlibet motum datum: set in hoc capitulo, descendam solum ad quietem, quoniam si nullus motus esset, non esset tempus; si 5 enim celum et omnia privarentur motu, tunc non esset nisi permanens, et nulla esset successio, et ideo, nec tempus, quod sequitur esse successivum. Et ideo quies non inducit tempus, set oportet quod aliquis motus sit cum quiete, nam quies de se non habet successionem, set quia motum concomitatur. 10

Set tunc est dubium, quoniam quies, que est negacio motus, ut est in esse divino et angelico, simul est cum motu celi, et concomitatur ipsum: ergo, quies propria, que est privacio motus, non habebit de se successionem, set solum quia concomitatur motum. Tunc cum quies hec, que est negacio 15 motus, concomitatur motum, idem erit judicium de una et alia, scilicet, quod neutra mensurabitur per se tempore, set utraque per accidens. Et tunc, sicut quies, que est negacio motus, mensuratur eternitate creata vel increata, et quies, que est privacio motus; quod est impossibile, quia hec est quies 20
 44 a 1. naturalis rerum mobilium | que non habet proporcionem ad eternitatem. Et similiter, sequetur quod quia concomitantur tempus, et simul sunt cum eo, quod sicut quies naturalis nata est mensurari tempore, saltem per accidens, quod sic quies supra naturam, quod est absurdum. Et dicendum est, quod differ- 25 encia est inter has quietes; nam quies naturalis, que est a principio motus, est nata esse in mobili, scilicet, in eo quod est subjectum motus naturale, et terminat motum naturaliter, et propter hoc habet magnam comparacionem ad mensuram motus et mobilis. Et ideo potest dici proprie, quod sit in 30 tempore, et mensuratum a tempore mensurante aliud motum, quem illa quies concomitatur. Set neutrum predictorum competit quieti, que est negacio motus, que est in esse permanencium; et ideo non debet illa dici esse in tempore, nec tempus erit ejus mensura, set solum cum tempore potest esse, vel 35

¹ Capitulum 5^m. in marg. M: om. FD ¹⁶ idem] nullum D ¹⁷ scilicet]
set D ²³ quod] qui F

magis verius tempus cum ea. Et ex hoc sumitur tercia diferencia, nam quies naturalis concomitatur proprio motu quem tempus mensurat, quia sunt res ejusdem generis; quia res naturales sunt et quies et motus ille: sed quies, que est in esse permanencium, non est res naturalis, et ideo non habet aliquam comparacionem ad motum aliquem. Si tu dicas, quod stante celo, et fit alius motus, erit tempus; et tunc hec quies est in eo quod natum est moveri, et ideo proprio erit in tempore, set excluso motu a celo, ejus esse est permanens; ergo, ejus quies recipit esse tale; ergo, esse permanentis potest dici, proprio, esse in tempore. Et hic potest dici, quod duplicitate potest intelligi quies in celo, si ipsum stet; una est negacio pura motus, que fundatur in esse ejus | permanente, et hec est ^{44 a 2.} in eo, dum movetur sicut quando non movetur, nam hoc esse est simile esse intelligentiarum, quia mensuratur evo: et ideo hec quies non debetur celo, in quantum est mobile, nec in quantum est subjectum motus, et ideo non habet quies ista esse proprio in tempore, set simul cum tempore, vel magis tempus cum ea. Set si loquamur de quiete, que est privacio motus celi ipso stante, et refertur ad ipsum in quantum est mobile, et in quantum terminat motum suum, potest dici quod, si esset terminus ejus naturalis, tunc saltem sequeretur de hac quiete quod | esset in tempore in quo alius motus fieret. Set quia ^{F. 98 a 1.} secundum aliquos non est naturalis, ideo potest dici quod erit magis negacio motus quam privacio, et ideo non habet comparacionem ad esse motus positivi, sicut nec negacio ad affirmacionem habet comparacionem, quia non est comparatio pure nichili ad aliquid. Et secundum hoc, quies triplex reperitur: una, que est inpropria quies, et est negacio pura motus, set fundatur super esse nobile, ut super esse permanens eternum vel eviternum, et illud nullo modo est in tempore, nec proprio cum tempore, set magis tempus cum ea, set illa habet esse prius tempore et absolutum et incorruptibile, et ideo non habet comparacionem ad esse temporis et motus corruptibile

6 tu dicas] dicatur D

7 fit] sit D

9 permanens . . . esse om. F

13 permanente] stabili permanente FD

20 ipsum] ipsam F

24 ideo]

non D

26 positivi] poniti FD

30 nobile] mobile F

31 vel

eviternum om. D

32 alt. set] quia F

33 absolutum] absolute D

et hoc, licet pro celo et corporibus incorruptilibus sit in eo quod natum est esse subjectum motus, tamen non est in eis in quantum sic nata sunt esse, sed absoluto modo, secundum esse permanentis. Alia quies, inpropte dicta, est illa que in celo poneretur, si staret, nec est in eo in quantum est subjectum | 5
 44 b 1. motus, nec natum moveri, et est purum nichil, nec fundatum super aliquod esse, et ideo quia nichil est, non habet comparacionem ad aliquid, et ideo nec ad motum alterius quam celi, nec ad tempus ejus. Et hec consideranda sunt, si velimus dicere quod celum naturaliter semper movetur quantum est de 10 se, et non est natum quiescere, posito tamen quod quiesceret per impossibile, aut per voluntatem divinam. Tercio modo est quies propria, que est terminus naturalis ipsius motus, et est in mobili in quantum natum est moveri, et hec est proprie in tempore, et mensuratur a tempore illius motus quem concomi- 15 tatur, licet non de se habeat naturam successionis. Set adhuc obicitur, quod Aristoteles, in sexto *Phisicorum*, arguit quietem in tempore esse, quia quiescere est se habere nunc ut prius, ergo, in ea est prius et posterius secundum se. Dicendum est, quod hoc non est secundum se, set solum verum est verbum 20 Aristotelis de quiete propter motum quem concomitatur et non secundum se: proprie ei tamen assignatur se habere nunc ut prius, et non aliis quietibus, quoniam naturaliter concomitatur motum et tempus, non sic alie.

Capitulum 6^m. in quo declaratur quod anima non est sub- 25 jectum temporis nec aliquis motus dictus precise.

Mirum est valde quomodo Averoys cecidit in errorem de tempore, quod sit in anima, cum ipse fuerit multum literatus homo; set aut mala translacio et vicium translacionis fuit causa huius erroris apparentis, aut ipse hic erravit, sicut in aliis 30 multis locis, ut tactum est in priori distinccione, et in principio 44 b 2. istius libri, et alias tangetur, sicut fuerit oportunum. | Aristo-

17 *Phisicorum*] vi. 30, 73.

6 et . . . nichil *om.* *D* purum] pure *F* 21, 23 *concomitatur*] *concomitantur* *FD* 26 nec . . . *precise* *om.* *D* *dictus*] *datus* *F* 27 *quomodo*] quando *F* 29 *fuit*] *sunt* *D* 32 *istius*] *hujus* *D*

teles enim demonstrat tempus non esse in anima, quoniam tempus est propria mensura motus; et motus non est in anima, ergo, nec tempus. Stabit igitur sententia Aristotelis, et evacuabit fantasiam que innuitur in verbis Commentatoris.

5 Item, si anima non esset, posset motus esse, et ita tempus; ergo, dependet non ab anima. Set phantastici dicunt quod hec argumenta procedunt de anima hominis vel bruti, set non de anima mundi, et maxime secundum argumentum. Set primo, non habent ab Aristotele animam mundi, set a Platonis, quos impugnat Aristoteles. Secundo, secundum veritatem non est anima mundi, quoniam non esset vegetativa propter vilitatem, nec potest esse anima sensitiva nec rationalis, quia tunc mundus esset animal, et homo vel aliqua species animalis rationalis, quod est absurdum in philosophia; vel saltem esset 15 animatum intelligibile tantum, et non sensibile, quod similiter absurdum est. Et videtur esse contra fidei veritatem, quia tunc mundus foret particeps eterne glorie, sicut homo vel angelus, quod est omnino impossibile et irrationabile.

Nec potest dici quod anima mundi non est anima tocius 20 mundi, set celi tocius, aut celi primi, quia tunc sequeretur inconveniens nunc dictum, quod celum, vel mundus, esset capax future felicitatis propter intellectum, quia omnis substancia intellectiva, vel habens eam sui partem, est capax eterne beatitudinis, id est, nata ad hanc, quod non conceditur de celo.

25 Item, primum argumentum non potest solvi, quoniam si esset talis anima, non esset motus in ea, secundum esse reale, et ideo nec tempus; posset enim esse in ea secundum viam apprehensionis, sicut alia intellectibilia, set hoc esse in anima est esse secundum quid, et non simpliciter, nec esse quod debetur 30 accidenti, prout est in suo subjecto, si enim hoc esset, tunc | 45 a 1. omnia accidencia que intelliguntur ab anima essent accidencia | F. 58 a 2. ejus, et in ea, quod est impossibile et stultum. Et per hanc viam patet, quod fingi non potest, quod anima mundi sit motor celi sive mundi, ita quod tempus sit in eo, ideo, nec motus.

35 Item, anima humana, et anima mundi si esset, et motor celi,

12 vilitatem] utilitatem FD 14 saltem] saltim M 18 et irrationabile] et
irrationale F: om. D 21 vel mundus om. FD 24 non om. F 28 intel-
lectibilia] intelligentia D 33 non om. D

sunt substancialie spirituales ; ergo, nulla quantitas continua est in eis, ergo, cum tempus sit quantitas continua, non erit in illis. Item, tunc mensurarentur tempore, quia tempus mensurat suum subjectum, ergo, haberent esse successivum secundum suam substancialiam. Item, constat quod mensurantur eternitate, 5 secundum suum esse, igitur, superflua est alia mensura durationis et impossibilis. Item, certum est secundum Aristotelem, et verba Averoys pluries sonant quod subjectum temporis est motus ; si igitur ejus subjectum est anima, aut utrumque erit precisum et primum subjectum, quod est impossibile, aut unum, 10 mediante altero. Set non est motus subjectum ejus mediante anima, nec e converso, quia tunc ambo essent in eodem, vel unum in alio ; set neutrum est hic. Et propter hoc, relinquendum est hoc, tanquam erroneum.

Et evacuandus est alius error consimilis, qui imponitur 15 Averoys ; et est, quod motus aliquis determinatus, ut motus celi primi, sit ejus subjectum, et istud vulgatur. Set hoc est impossibile, demonstrante Aristotele, qui dicit, in capitulo *de tempore*, si plures essent celi primi, plures essent motus primi, non tamen plura tempora. Set tamen ad multiplicacionem rei 20 alicujus sequitur multiplicacio sui accidentis, ut quot sunt homines, tot sunt risibilia. Manifestum est igitur, quod motus celi non est subjectum precisum temporis, a quo causetur. Item, stante celo, et fieret aliquis motus, esset tempus ; ergo, 45 a 2. non est motus celi precisum | ejus subjectum. Si dicatur, quod 25 non posset esse motus aliquis stante celo, quia suus motus est causa aliorum motuum, dicendum est, quod motus celi non est causa motus localis recti, set motus secundum formam, ut generacionis, et corrupcionis, et alteracionis, et augmenti. Aristoteles enim dicit, in fine *De Generacione*, quod motus 30 celi fit ut adducatur generans per varias partes habitabilis, scilicet, sol et alie stelle. Set motus rectus elementorum non est annexus generacioni et corrupcionis, et ideo non dependet a motu celi ; quare, stante celo, lapis descendenter deorsum.

18 *de tempore*] *Phys.* iv. 93.

30 *De Generacione*] ii. 56, 57.

3 mensurarentur] mensurentur *D* tempore] tempora *D* 8 quod] secundum *D* 27 28 aliorum . . . causa *om. D*

Item, motus voluntarius magis elongatur a motu celi quam motus elementorum, in ordine cause et causati, et ideo, cum sit a libertate voluntatis, fieret et si non esset motus celi, et ideo tempus. Item, sublimando philosophiam per ea que sunt fidei et philosophie, possumus dicere, quod corpus glorificatum non dependet a celo, quod non est glorificatum ; ergo, potest moveri, et si staret celum. Et similiter, alteraciones inferni fierent in tempore stante celo, et saltem non dependent a celo, quare cum in eis sit motus, debetur eis, secundum se, tempus.

Certe, licet hec videantur theologica, tamen philosophi locuti sunt de corpore glorificato, et de penis inferni ; sicut patet nono et decimo *Methaphysice* Avicenne, et in philosophia Democriti, et Platonis, et Tullii, et apud alios, in quorum libris invenitur resurrectio corporum, et de penis inferni. Et iterum, nos philosophantes Christiani possumus alcius sapere quam infideles, et ideo, in falsitatibus reprobantis, que sunt cause errorum nostrorum possumus | sublimare philosophiam et 45 b 1. juvare eam, vel magis perficere per adjutorium fidei, et precipue per hec que vulgata sunt apud omnes, tam laycos quam clericos, ut est resurreccio corporum, et gloria eterna, et pena inferni, et hujusmodi. Ex his igitur patet quod nullus motus datus est precisum subjectum temporis ; ita quod non aliis, set omnis motus indifferenter. Et ideo si nullus motus esset, tempus non esset ; et si quicunque motus fieret, tempus nasceretur ; sicut accidens et mensura illius motus successiva. Et jam per hoc patere potest illa gravis difficultas de unitate temporis. Exponentes | vero Commentatorem, dicunt quod F. 98 b 1. tempus est unum, quia motus celi est unus, quem sequitur tempus sicut ejus subjectum precisum. Set hoc reprobatum est, prius quoniam non numeratur nec multiplicatur tempus secundum multiplicationem motuum primorum celorum, ergo, nec ejus unitas est ab unitate motus talis. Et ad hoc faciunt omnia que dicta sunt ad illam positionem, quod motus celi est subjectum temporis.

6 alt. non om. D 7 staret] stat F 8 fierent] fient F in tempore
om. D 13 alios] omnes alios D 17 nostrorum] mangnorum F:
magnorum D possumus] presumus F sublimare] sublimari D 30 non
om. D 31 multiplicacionem] multitudinem FD 33 ad] contra FD

Deinde est alia posicio falsior, quod tempus habet unitatem a materia, quoniam materia est origo omnis mutabilitatis, et ideo tempus, quod est passio motus, materie debetur. Et quia ponunt quod materia est unum numero, dicunt quod tempus est unum numero, et hec est opinio vulgata apud multos, et maxime apud quosdam theologos. Set hec est falsa propter duas causas: una est, quod fundamentum eorum est falsum, scilicet, quod materia est una numero, sicut prius demonstravi sufficienter, set est una genere generalissimo; ergo, tempus non capiet unitatem numeralem ex ea. | Deinde, etsi materia esset una numero, non tamen daret unitatem temporis, quoniam materia non movetur in actu, unde motus non est nisi compositi ex materia et forma, et ideo materia est causa remota respectu temporis, set unitas accidentis est causa propinqua; et precipue cum non sit motus nisi in corpore, nullum enim incorporeum movetur secundum philosophiam, et demonstrabitur hoc postea quod nullum in partibile movetur, ut Aristoteles docet, set materia non est corpus. Ceterum corpus nec compositum est subjectum temporis immediatum, set motus, ut prius ostensum est, quia si corpus celi unum corpus tale esset subjectum temporis mensurantis motum suum, tunc ejus esse corporale mensuraretur tempore; quod falsum est, quia mensuratur evo; ergo, non habet respectum ad tempus, nisi quando est sub motu; ergo, longe minus habet materia respectum ad tempus, quare materia secundum se non est ejus subjectum, sed motus in corpore et materia, et ideo causa immediata unitatis temporis non potest esse materia. Set accidens non numeratur nisi ex causa proxima et subjecto ejus immediato. Tercia opinio imponitur, Avicenne, secundum ejus translatorem in *4º Phisicorum*; ibi enim scribitur quod tempus est accidens unius motui, et tamen est mensura plurium, sicut longitudo ulne est

31 *Phisicorum Avicenne] De Sufficiencia ii. c. 11.*

2 omnis] communis D 3 quod] quomodo M 4 unum] una D
 8 est una] sit una F demonstravi] demonstratum est FD 12 nisi] nature
 D 16 incorporeum] corporeum D 17 quod] quia D in partibile]
 iptile MSS. 21 unum corpus tale om. D 22 corporale] corruptibile, corr.
 incorruptibile D 24-25 nisi . . . tempus om. F 29 ex] a FD

accidens soli ulne, et tamen mensurat infinitas alias longitudines pannorum equales et subjectas. Curialis videtur posicio, set vana est, nam non contingit assignare aliquem motum qui mensuret omnes, nisi sit motus celi. Set de illo probatum est, quod non potest esse precisum subjectum temporis, et si ille motus cessaret, et alii fierent, adhuc esset tempus mensura aliorum. Et iterum, si nullus motus esset mensura aliorum, set omnes essent indifferentes adinvicem, adhuc tempus non multiplicaretur, licet plures motus essent, quorum nullus aliud mensuraret, | qui debetur cuilibet indifferenter, in quantum est accidens,^{46 a 1.} sicut in ratione measure, cuius demonstracio certificabitur inferius. Dicitur eciam pessima falsitas, scilicet, quod unum est tempus commune omnibus, scilicet, quod mensurat motum celi; et quilibet motus habet proprium tempus tanquam propriam periodum et mensuram, unde vult hec fantasia, quod esse cujuslibet corruptionis habet suum tempus proprium et precisum, et ita non sunt solum plura tempora simul, set infinita.

Set hec posicio habet contradiccciones proprias. Primo, quia illi, qui ponunt materie unitatem esse causam unitatis temporis, ponunt hanc positionem; et ideo, simul ponunt tempus esse unum numero et in omnibus, sicut materiam unam numero et in omnibus; et quod sunt plura et infinita tempora secundum numerum, et ita contradicunt sibi ipsis. Secundo, patet eo quod reprobatum est, quod motus celi sit causa unitatis temporis, et nullus motus datus sit causa dati temporis. Deinde, Aristoteles et Averoys et omnes autores concordant in hoc, quod impossibile est plura tempora simul esse, ut prius recitatum est in sua demonstracione et alibi, in capitulo *de tempore*, dicit quod non possunt esse plura ^{F. 98 b 2.} instanca simul, nec plures dies, nec plures anni, nec aliqua alia tempora simul plura. Et potenter volo demonstrare hoc, per hanc viam: omne dimensionatum, licet a parte ea qua dimensionatum est, excludat aliud secum a sua mensura,

²⁹ de tempore] *Phys.* iv. 90.

¹ et] ei <i>FD</i>	² subjectas] adjectas <i>D</i>	¹⁶ cujuslibet] cuius <i>D</i>	^{habet]}
habeat <i>D</i>	¹⁹ unitatem] unitatem <i>essencie D</i>	²³ tempora <i>om. D</i>	
²⁴ eo <i>om. FD</i>	²⁵ dati] data <i>F</i>	²⁷ hoc] hec <i>D</i>	³³ excludat]
excludit <i>F</i>	aliud <i>om. D</i>		

tamen a parte illa qua non est dimensionatum, non excludit aliud: set motus non habet dimensionem, nisi secundum longitudinem spaci, et hoc est a preterito in futurum; ergo,
 46 a 2. respectu presentis non habebit dimensionem, | qua excludat alium motum; ergo, simul possunt esse plures motus in presenti, 5 licet preteritus et futurus simul esse non possunt. Major proposicio patet in simili de mensura loci et ubi, nam linea continua secundum longum habet dimensionem; non compatitur aliam in eodem loco secundum longum, set excludit eam a loco suo. Set quia secundum latum et profundum est indivisibilis, ideo 10 secundum illas compatitur secum infinitas. Eodem modo superficies, quia habet dimensionem secundum longum et latum, ideo non compatitur aliam secundum illos respectus; set quia non habet profundum, ideo secundum profundum possunt simul esse infinite, quia sic sunt omnino indivisibles, et nulla aliam excludit. 15

Set obicitur fortiter, cum motus sit subjectum temporis, et accidens numeratur ad numeracionem sui subjecti, ergo, secundum numerum motuum erit numerus temporum. Et dicendum, quod quatuor sunt accidentia que secuntur res subjectas aliter quam alia accidentia, et sunt ubi, et duracio 20 presens, et due masure durandi, scilicet, locus et tempus. Nam hec duo, scilicet, ubi, et duracio presens, debentur rebus per naturam unionis et indvisionis, et indistancie, et per privacionem dimensionis, et ideo una res subjecta eis non excludit aliam, sicut patet de ubi plurium linearum secundum profundum et 25 latum, et de ubi plurium superficierum secundum profundum, quia ubi debetur hic pluribus rebus, in quantum sunt indivisibles et indistantes per privacionem dimensionis, que facit distanciam. Linea enim non habet latitudinem, et ideo a loco suo proprio non habet unde excludat secundum latitudinem 30
 46 b 1. aliam lineam, | et ideo secunda linea non distat secundum latitudinem a loco prime linee, quia distare non posset nisi prima linea haberet latitudinem per quam faceret distanciam in latum; quapropter secunda linea est immediata loco prime linee secundum viam latitudinis, et ideo ubi earum unum est 35

6 preteritus et futurus] preteritis et futuris F

7 continua om. FD

9 excludit om. D

11 illas] illas vias FD

Eodem] Eadem D

15 infinite]

imperfecte D

numero, quia debetur per modum unionis et indivisionis; et locus similiter earum unus, et sic est duracio presens, ut predictum est; quoniam debetur motui dato in quantum non habet dimensionem, et in quantum indivisibilis est, quia non habet dimensionem nisi per decursum a preterito in futurum, et per comparacionem ad presens non habet motus dimensionem per quam faciat alium motum distare a suo presenti, et propter hoc, ista duracio debetur pluribus motibus per naturam unionis et indivisionis et privacionis omnis distancie, et ideo sese compaciuntur in hac duracione, et ideo in presenti tempore.

Et ideo dicendum est, quod tempus non debetur motibus pluribus tanquam pluribus subjectis, set tanquam uni subjecto, et non plus addunt duo motus ad pluralitatem subjecti quam unus. Debetur igitur unum tempus pluribus motibus, tanquam pluribus rebus, set non tanquam pluribus subjectis, set uni subjecto, quia debetur eis per proprietatem unionis et indivisionis et indiversitatis. Set alia accidencia omnia a predictis, debentur pluribus rebus per naturam diversitatis et differencie, secundum quod res distincte sunt in se; et ideo numerantur in eis. Set textus Aristotelis, male intellectus a multis, inducit hic | dubitaciones; volunt enim quod Aristoteles ^{46 b 2.} inducat ad probacionem unitatis temporis exempla de numeris, cum dicat quod tempus est unum duorum motuum, sicut idem | est denarius decem hominum et decem equorum. Set F. 99 a 1. constat, sicut vult in fine capituli *de tempore*, quod denarius non est idem numero, set specie; ergo, tempus est unum specie, et non numero. Dicit enim in fine capituli, quod idem est numerus decem hominum et decem equorum, quia denarius, non tamen idem denarius, set aliis, et aliis numero. Ergo, sic erit de tempore. Et confirmat exemplum de numeris per exemplum de speciebus trianguli, dicens quod due species trianguli sunt eadem figura, quia triangulus, non tamen idem

²⁶ *de tempore*] *Phys.* iv. 134.

4-6 et in quantum . . . dimensionem *om.* *F* 5 decursum] discursum *D*
7 motum] aliquem *D* 21 intellectus] intelligitur *D* 22 multis]
 multis, et *D* 27 idem] idem denario *D* alt. est] erit *D*

triangulus, set alias specie, et alias, et sic denarius in decem hominibus et decem equis est idem numerus specie, set alias, et alias numero. Et ideo videtur quod Aristoteles contradicat sibi, aut quod tempus erit unum specie, et non numero, quoniam in fine capituli habetur quod numerus est idem specie 5 et non numero; set prius in eodem capitulo voluit quod tempus fuerit idem, sicut numerus denarius. Et ideo, si tempus est unum numero, denarius erit unus numero, et ideo contradicit sibi in denario. Si vero denarius est idem specie, et tempus habet similem unitatem, tunc tempus erit unum 10 specie, quod est impossibile, et contra dicta.

Ad certificandum istas perplexitates quidam volunt dicere, secundum verba Commentatoris, male translata saltem, quod numerus est in anima, et ideo non numeratur ad numeracionem rerum, vel saltem dependet ab anima, quod non sit in actu sine 15 ea, set in potentia, sicut sua opinio est de tempore; et sicut, per eandem artem, in anima fiunt diversa extra eam, sic per eundem numerum in anima numerantur diversa. Set si numerus esset in anima, tunc anima esset quanta, quia numerus 47 a 1. est quantitas | vera, et ita anima una esset multe. Item, res 20 numerate dicuntur vere numerari a numero suo. Set si anima non esset, essent res numerate ab eisdem numeris, ut due, vel tres, vel quotunque; ergo, non dependet numerus rerum ab anima. Et iterum, cum res plures et diverse, ut duo, vel tres, vel quecunque, date, sunt semper vere quante a numero, sicut 25 a magnitudine, tunc, si numerus esset in anima, aut non esset in rebus in actu sine anima, tunc res essent quante et vere, licet quantitas earum sit in alio et non in actu in eis, quod est absurdum. Et iterum, finaliter, auctoritate Aristotelis destruitur hec posicio, eo quod in fine capituli dicit, quod numerus 30 non est unus numero, set specie; propter quod alii dixerunt quod numerus est in rebus secundum veritatem. Set quia non habet positionem in eis, ideo non numeratur secundum earum numeracionem: unitas enim non habet positionem nec situm,

5-6 quoniam . . . numero *om.* *F* 7 ideo] ita *D* 14 non *om.* *D* 15 rerum
om. *D* 18 diversa] diversantur *D* 21 numerate *om.* *D* 25 sunt]
sint *F* 27 quante] quante semper *D* 30 pr. quod] quia *FD* 34 situm]
figura tamen *F*

sicut punctus, et ideo nec numerus, sicut magnitudo. Set hec posicio jam destructa est autoritate Aristotelis, qua dicit denarium esse specie unum, et tunc esset sola una unitas in omnibus rebus; ergo, omnes res essent une eadem unitate; ergo, non different numero. Et iterum, tunc per hanc rationem una anima esset in omnibus, quia anima non habet positionem. Set hec vana sunt et falsa.

Et ideo, aliter dicitur magis probabiliter, secundum aliquos satis famosos, quod numerus est idem numero alico modo in diversis, set non sicut quantitas discreta numeratorum; sic enim diversificatur secundum diversitatem eorum, set secundum quod est mensura corum. Idem enim denarius non numeratus, non potest esse diversorum numeratorum, set potest esse eadem mensura: denarius enim non mensurat hec decem quia hec, set quia in hiis est unum tociens replicatum, et illud reperitur in omnibus decem. Quia ergo | omnia communicant ^{47 a 2.} unam naturam, per quam mensurantur a denario, propterea ab uno denario possunt omnia mensurari. Set illud nimis obscure dictum est. Et ideo, oportet dici quod numerus est accidens, et numerus est mensura. Impossibile autem est, quod in eo quod est accidens, quod unum sit accidens plurium, ut unus denarius plurium decem, sicut decem hominum et decem equorum, set idem numerus numero, ut denarius decem hominum potest esse mensura eadem decem hominum et decem canum et decem equorum, sicut eadem longitudine ulne | est solum accidens ulne et non plurium rerum, set ad F. 99 a 2. longitudinem unius ulne possunt certificari et mensurari infinite longitudines, aut pannorum, aut lignorum, et vie, et cuiuslibet magnitudinis, et sic ad certitudinem mensure denarii decem hominum, potest eadem certitudo mensure haberi in decem canibus et equis per denarium hominis, si comparetur ad eum. Dicendum est igitur, quod numerus, in quantum est accidens, est diversus in specie, et hoc docet Aristoteles in fine capituli, set in quantum est mensura, sic potest esse eadem numero in ratione mensure respectu plurium; et Aristoteles in pre-

² est] ex D ⁷ hec vana] humana F ⁸ Et ideo] Iterum D ⁹ quod] quia F ²¹ unum] unus D ²² decem sicut om. D ²⁶ set] quia F
 ³⁰ haberi] habere D ³⁵ racione] fine D mensure] mensurare F

cedentibus, quando comparavit tempus numero, consideravit numerum secundum rationem mensure, et tempus similiter, non solum in quantum est mensura, set in quantum est accidens; unde volunt dicere quod tempus omnino est unum numero, eciā in quantum accidens, sicut numerus est unus ⁵ numero in via mensure, set non in via accidentis. Quia hoc non expressit prius, ideo, ne error fieret, exposuit se in fine capituli; unde ipse innuit se in unitate temporis per unitatem numeri, quantum potuit. Set quia diversitas est aliunde, ideo ^{47 b 1.} hoc in fine | notavit. 1c

Capitulum 7^m. de instanti.

Hii adjungam aliqua de instanti et evo, nam instans dat quoddam esse tempori, cum sit ejus terminus; et evum, secundum veritatem, est multum simile instanti in hoc, quod utrumque est indivisible, et, secundum opinionem multorum, ¹⁵ est magis simile tempori, quoniam dicunt ipsum habere prius et posterius quodammodo speciali, et ideo, necessarium esse judico considerare de evo.

Circa vero instans, primo sciendum est de ejus essencia et esse. Aristoteles quidem dicit, quod instans habet esse fluens, ²⁰ et non est fixum, sicut punctus. Ex hoc igitur, videretur alicui quod instans non esset omnino indivisible, cum habeat aliquid successionis et variacionis in suo esse: et si in esse, ergo in substancia, quia hoc esse est essenciale substancie ejus. Ergo, videtur habere diversa esse, quorum unum alii succedit, et ita ²⁵ erit de natura temporis, et continui, et quantitatis. Et dicendum est quod, quia tempus non habet esse nisi in fluxu, ideo instans, quod est ejus terminus, et dat ei esse quodammodo, quia dat ei finitatem, habet naturam fluxibilis suo modo ³⁰ impartibili, set fluxus in tempore ponit partes diversas et quantas copulatas ad communem terminum. Ista vero esse ipsius instantis sunt quodammodo diversa, set non copulantur ad communem terminum secundum rationem specierum quanti-

² mensure] in fine D ¹³ quoddam] quodammodo F ¹⁴ quod] quia D
¹⁷ necessarium esse] necessaret D ²⁰ quidem] quidam F ²¹ videretur]
 videtur D ²⁷ esse om. D ³⁰ impartibili] in particulari F

tatis, nec tamen sunt discreta, ut unitates omnino, set quodammodo uniuntur in essencia instantis, et ideo simul manent. Set adveniente posteriori esse, corumpitur prius, et utrumque est indivisible, et non quantum sicut essencia; et ideo patet quomodo differt a tempore et a numero, et ab unitate, et ^{47 b 2.} a puncto. A tempore, quia varietas in instanti non habet partes quantas, nec continuantur sua esse ad communem terminum, sicut partes temporis, et ideo nullum totum continuum fit ex eis, nec etiam discretum, quia utrumque illorum esse unitur in essencia instantis indivisibili. Set unitates numeri non adherent in alico uno indivisibili, nec alico vere uno set per aggregacionem, et ideo sunt ista esse sicut unitates, et differunt a punctis, quia puncta habent esse et stabile et fixum. Et quod obicit de fluxu essencie, dicendum est quod, quia esse sunt essencialia, et esse essencie, ideo fluxus eorum est fluxus essencie, unde essencia fluit secundum ea, et ideo non requiritur alias fluxus in essencia.

Secundo, considerandum est de instanti, in quantum est terminus preteriti et futuri. Aristoteles enim dicit, quod instans sic se habet, sicut duo puncta in extremitatibus ejusdem linee, set ista puncta omnino sunt diversa secundum substanciam et secundum esse, ergo, ^{F. 99 b 1.} | instans tale erit duo instanciam, secundum quod est terminus preteriti, et principium futuri. Et dicendum est, quod instans comparatur duobus punctis, non quantum ad substanciam punctorum, set quantum ad esse. Instans igitur habet esse diversa, sicut duo puncta, set non habet substanciam diversam ut duo, et hoc totum non est aliud, nisi quod vult per hoc determinare, quod instans habet varietatem in suo esse, non sicut unus punctus, set sicut duo. Et est sermo excessivus superficie tenus, sed intelligitur quantum ad similitudinem varietatis in esse, et non in substancia; et quantum ad unum esse, est finis preteriti, et quantum ad aliud, est principium futuri, et quantum ad essentiam suam, est continuacio preteriti et futuri.

Tercio, | considerandum est an idem instans secundum sub- ^{48 a 1.}

¹ unitates] unitatis *F* ⁵ quomodo] quod *D* ¹⁵ eorum] illorum *D*
²¹ set] sicut *F* ²³ principium] inicium temporis *D* ²⁸ determinare]
 declarare *D* ³⁰ excessivus] successivus *F*

stanciam semper maneat in tempore, sicut Aristoteles querit. Et Aristoteles arguit ad utramque partem contradiccionis, dicens: si idem instans secundum substanciam semper maneat, in quo res quelibet presens est, tunc omnia simul sunt, et que fuerunt in millesimo anno, et nunc, et in futuro quocunque, quia nichil 5 est presens nisi in instanti, et ideo si idem instans semper manet in isto tempore et non plura, tunc quicquid habet esse presencialiter est in isto instanti. Set que sunt in eodem instanti sunt simul, ergo, omnia, quādocunque sunt in suo presenti, sunt simul, quod est impossibile. Set in contrarium arguit sic: si 10 instans aliud et aliud est, tunc secundo adveniente corrumpitur prius, set non in se, quia quodlibet manet et est in se non in alio instanti continuo, quia non sunt continua nec in instanti alio consequentur, qua ratione enim corruptetur in uno istorum et in quocunque. Set hec sunt infinita in quolibet tempore, ergo, 15 unum instans maneret in infinitis, corruptendum in eis, quod est impossibile. Et Aristoteles vult, quod instans corruptatur, et non sit unum per totum tempus, set infinita sunt in quolibet tempore, non tamen continua, nec contigua, quia inter quelibet duo cadit tempus medium. Et prima pars 20 tenenda est. Objeccio ergo contraria solvitur per hoc, quod instans, cum non sit mensura durandi, non habet mensuram, et ideo nec in se nec in alio corruptitur sicut mensura. set sicut accidens corruptitur per corruptionem sui subjecti, suum autem subjectum est mutatum esse, quod est terminus motus, 25 sicut subjectum temporis est motus, et hoc mutatum esse est disposicio ipsius mobilis, secundum quod replicat se per 48 a 2. diversas | partes spaci, sic enim fiunt infinita mutata esse, quia instans sequitur id quod fertur sicut tempus motum, ut Aristoteles dicit, non tamen sequitur ipsum secundum suam 30 substanciam, set secundum esse sua, que vocantur mutata esse; eo quod secundum ea mutatur, et sunt hec mutata esse in motu, sicut instancia in tempore. Per jam dicta in hoc tercio probleumate, et in secundo, patet magnus error et

1 maneat] maneret *D*3 secundum substanciam *om. D*

maneat]

manet *D*7 isto] tanto *F*:toto *D*8 isto] illo *D*

10 simul] sibi

simul *D*

12 alt. non] nulla

dua *D*24 subjecti] objecti *D*

25, 26 quod

est . . . esse *om. D*32 eo quod] quia *FD*

stultus; nam estimant multi quod instans est tota substancia
 temporis, et quod unum instans semper manet quodammodo
 in toto tempore, et quod unum et idem est semper in toto
 tempore secundum substanciam, variatum secundum esse
 5 tamen, quia Aristoteles dicit aliquando, quod instans manet
 secundum substanciam, variatum secundum esse, sicut Socrates
 in theatro et in foro; et dicit quod instans sequitur ipsum
 translatum, et translatum est idem secundum substanciam in
 toto motu, licet varietur secundum esse. Set decipiuntur
 o nimis in hiis verbis, nam hee autoritates Aristotelis sunt de
 instanti propter fluxum suum, per quem habet diversa esse,
 sicut prius expositum est, nec aliud intendit per has autoritates.
 Est enim instans idem secundum substanciam, diversum
 secundum esse, sicut dictum est, set non propter hoc est unum
 15 instans semper manens in toto tempore, nec in alico tempore
 dato, nam saltem in quolibet tempore dato est unum instans
 in principio, et aliud in fine, et infinita in medio, set in potentia
 quodammodo et in actu alico, | scilicet, medio modo inter F. 99 b 2.
 actum et potentiam, sicut puncta in medio linee. Decepti
 20 igitur propter autoritates Aristotelis male intellectas ab eis,
 set intelligendas ut dictum est, fingunt quod nunc replicatum |
 per esse diversa, facit tempus, et ita manet semper substancia 48 b 1.
 ipsius nunc set esse sunt variata. Set cum substancia ipsius
 nunc et sua esse sint indivisia, nunquam faciunt divisibile
 25 nec quantum. Item, ipsum instans, secundum substanciam et
 fluxum suum, coartatur inter finem preteriti et principium
 futuri, nam secundum substanciam suam continuat preteritum
 et futurum, et secundum esse unum est finis preteriti et secun-
 dum aliud est principium futuri. Et nichil plus invenitur
 30 de instanti secundum sentenciam Aristotelis, et secundum
 veritatem; ergo, tota substancia preteriti et futuri requiritur
 aliunde quam ab instanti. Item, in nulla quantitate continua
 est quod suum indivisibile faciat quod est divisibile in ea;
 ergo, nec hic. Consequencia patet, quia omnis quantitas
 35 continua habet eandem rationem continui, quia eadem est

12 aliud om. D
sunt de instanti
substanciam sunt D

16 nam] non F 20 Aristotelis. *Haec verba add.* D
23 esse] esse ejus D 24 esse sint] esse secundum
34 quia] quod D 35 eandem om. F

diffinicio continui in omnibus. Item, in diffinizione quantitatis continue cadit divisibile, quia continuum est, quod est divisibile in semper divisibilia ; ergo, divisibile est ei essenciale per totam sui substanciam, quare oppositum ejus, scilicet, indivisible, repugnat substancie ejus ; ergo instans, cum sit indivisible omnino et nullo modo quantum, non potest esse tota substancia nec pars substancie temporis. Item, non est pars substancie temporis, quia tunc esset pars ejus aliqua quantitativa, quia ejus substancia est sua quantitas ; ergo, multo magis non est substancia temporis. Item, nichil facit substanciam motus nisi partes ejus ; ergo, cum successio temporis et motus sint consimiles et equales, nichil facit substanciam temporis, nisi partes ejus. Item, prius et posterius in tempore faciunt substanciam ejus, sicut prius et posterius in motu, ^{48 b 2.} et prius et posterius in magnitudine faciunt substanciam magnitudinis, et hec respondent sibi invicem essencialiter, quia prius et posterius in magnitudine causant prius et posterius in motu facto super magnitudinem, et prius et posterius in motu sunt causa prioris et posterioris in tempore, ut Aristoteles dicit. Manifestum est, igitur, quod cum sole partes magnitudinis faciunt substanciam magnitudinis, et nichil aliud faciet eam, tunc sole partes motus faciunt substanciam motus, et sole partes temporis facient substanciam temporis. Set instans non est pars temporis ; ergo, non facient aliquid de substancia temporis : et hoc est necessarium propter hujusmodi raciones. ²² Et preterea dantem oppositum dicti eorum contingit salvare totam veritatem temporis ; ergo, secundum Aristotelem in *Elenchis*, sua posicio est vana et falsa. Ad excusacionem tamen dicti eorum, si volunt veritatem confiteri, possumus distinguere, cum Aristotele et Prisciano, quod uno modo ³² dicitur instans presens penitus indivisible, quod est proprie instans, et istud non est proprie substancia temporis nec pars, set terminus, sicut punctus in linea : alio modo dicitur instans presens divisibile, cujus pars preteriit, pars futura est ; et istud

7, 8 Item . . . temporis om. D 12 faciat] faciat F 21 nichil] nec D
 faciet] facit D 22 faciunt] facient F motus om. D 24 facient] faciet F
 26 Et] ut D 27 salvare om. D 29 confiteri] confidi D 30 quod]
 quod instans D 32 proprie] tota FD

est substancia temporis dati, quia hoc presens est ipsum tempus, et si hoc intelligunt, tunc dicunt verum quod instans est substancia temporis; set si primo modo, tunc habent falsum intellectum.

5 *Capitulum octavum de evo.*

Estimo hic necessarium esse, ut tangantur aliqua de evo; nam secundum veritatem evum est valde simile instanti, quia est indivisible, et secundum opinionem multorum evum dicitur habere prius et posterius, et ita secundum eos videtur esse simile temporis, et tamen differt essencialiter | ab utroque, qua- 49 a 1. propter ut videant melius naturam temporis et instantis, expedit ut aliquid de evo dicatur, quamvis ejus determinacio absoluta et perfecta videatur magis ad methaphysicum pertinere. De eternitate vero increata nichil estimo hic dicendum, aliud 15 quam quod a principio dictum est, quia hujus determinacio specialiter methaphysico reservatur. Nunc igitur considerandum est, an evum habeat partem et partem, an sit indivisi- 20 able; secundo, an sua indivisibilitas sit indivisibilitas instantis, et hoc est quod sit idem quod instans; tercio, de | ejus unitate F. 100 a 1. et pluralitate. Quod autem non habeat partes, clamant omnes autores; non enim reperitur aliquis qui dicat contrarium, et per rationem sic: evum se habet ad res permanentes, sicut tempus ad successivas; set esse rei permanentis dividitur per oppositum contra esse rei successive: ergo, cum de natura 25 successionis sit, ut habeat partes, tunc racio permanentis erit per careciam parcium. Et ideo, sicut mensura rei successive habet partes, sic mensura rerum permanencium carebit eis. Item, si habeat evum partes, tunc aut erunt simul aut suc- 30 cedent. Si simul, tunc altera superfluit, quia quod est de esse rei permanentis simul, potuit una parte evi mensurari; nam

20 **Quod autem . . .** The text to p. 180 coincides with the Op. Tertium (pp. 189-197 ed. Brewer). Readings are cited as *B*.

6 tangantur] tangatur *D* 11 ut] quod *D* 15 quod *om.* *D* *hujus]*
hec *F* 25 tunc racio] tunc esse *FBD* permanentis] permanencium *D*
28 succedent] succederent *FB:* succedunt *D* 30 potuit] potest *FBD*
una] unius *D*

indivisible est ad omne presens. Si vero succedant sibi, aut posteriori adveniente corrumpitur prior, et erit de natura temporis, quia hoc est essentiale tempori: si vero remaneat prior, adveniente posteriori, tunc erit una superflua, ut prius dictum est, quia nichil est mensurandum nisi illud quod pars 5
 49 a 2. posterior mensurat. Totum enim esse permanentis | potest illa posterior mensurare, quia de esse permanentis non est simul, nisi quod una pars evi potest mensurare, indivisible enim est ad omne presens. Item, in quantitatibus habentibus posicionem et permanenciam accidit pluralitas parcium, propter posicionem diversam. Nam si linea non haberet positam hic unam partem, et ibi aliam, non esset parcium distincio propter permanenciam, quia una posset sufficere si posset posiciones diversas habere; ergo, cum evum sit permanens, non habens posicionem, oportet quod una pars sufficiat, nec exiguntur plures. Item, non sunt nisi duo in re permanente, scilicet, esse ejus et continuitas sui esse. Set propter ejus esse non potest evum habere plures partes, quia indivisible est esse rei permanentis ad presens illius esse. Nec propter continuitatem et conservacionem; quia sicut se habet mensura successivi ad esse et continuitatem ejus, sic mensura permanentis ad esse et continuitatem; set eadem mensura, sine parcium multiplicacione majori, mensurat rem successivam et ejus continuitatem; ut idem dies mensurat esse motus diurni et continuitatem ejus, et non plus requiritur. Ergo, eadem pars evi, sive eadem mensura penitus, mensurabit esse rei permanentis et ejus continuitatem; ita quod plus non erit, nec aliquid addetur, sicut nec a parte masure successive. Et ad ejus evidenciam loquamur non de exemplo quod finem habet, ut de motu diurno, propter cavillatoriam instanciam, set de toto tempore quod 30
 49 b 1. erit sine fine, aut quod saltem potest | continuari, si Deus vult, per motum celi, et saltem in motibus qui erunt in inferno, per alteraciones et penas dampnatorum, que erunt in motu et tempore. Et tunc erit simile de eviterno, et de tali temporali, quod semper erit; quod sicut eadem mensura temporalis men-

1-3 Si . . . tempori *om.* *B* 3 tempori] temporis *F* 15 sufficiat]
 sufficit *D* exiguntur] exigentur *FBD* 20 successivi] successioni *D*
 33 alteraciones] alternaciones *F*

surat esse talis successivi et continuitatem, sic erit de evo, quod idem mensurabit esse rei et continuitatem, et ideo partibilitas omnino evacuabitur; quia non ponunt eam, nisi propter continuitatem esse ipsius eviterni; nam in ipso esse non ponunt partem et partem.

Set contra hoc est triplex principalis objecio. Una est quod tunc simul et semel essent anima patris et filii, et creacio mundi et creacio anime istius qui nunc nascitur, quod videtur absurdum. Nam hec anima creatur in evo, quia creacio est in illo, et omnia creata mensurantur eo quantum ad esse suum proprium, set generata et corruptibilia non. Si ergo evum est indivisible, non habens partem et partem, et suit a principio mundi, quando mundus creatus est in eo toto, et nunc in eo toto, anima istius nati modo tunc simul et semel sunt, quantum ad mensuram | propriam sue duracionis. Et ita simul F. 100 a 2 et semel possunt dici esse inter quecunque est longissimi temporis distanca. Et potest dici, quod hic fallit nos ymaginacio temporalis, que est propria intellectui nostro sicut corporalis. Quia Aristoteles dicit, quod omnis intellectus noster cum continuo est et tempore, quia nichil primo aspectu concipimus nisi quanta, ut que quantitate continua mensurantur intrinseca, que est tercia dimencio; et que quantitate extrinseca extenduntur; ut sunt temporalia, que sub tempore cadunt. | Et ideo 49 b 2. spiritualia et permanencia in suo esse invariabili non percipimus primo mentis intuitu, nec alico modo, nisi quando abstraxerimus animum a corruptilibus et temporalibus, et transiverimus hec. Set tunc quantum est de potestate nostri intellectus, sine spirituali illuminacione non possumus intelligere hujusmodi, nisi per privacionem corruptibilium et temporalium, et non per posicionem. Et ideo, cum summa difficultate percipi mus esse spiritualium et permanencium, quia mensurantur evo indivisibili et inpartibili. Si tamen velimus sequi philosophie veritatem, et sermones vulgatos exponere, dicemus quod secundum se non est divisibilitas in evo, set totum simul est;

2 rei om. MD

13, 14 et nunc in eo toto om. D

15 sue] que F

25 abstraxerimus] abstraximus D

26 corruptibilibus] corporalibus FB

29 corruptibilem] corporalium FB

31 quia] quod FBD

mensuratur D

34 divisibilitas] debilitas D

32 inpartibili] impossibili D

quia esse permanens est per oppositum ad successionem. Si tamen consideretur evum respectu temporis, sic secundum locucionem damus ei divisibilitatem, secundum quod tempus habet prius et posterius; et sic dicimus quod anima patris est prius quam anima filii, propter distanciam temporalem, et 5 principium mundi est prius quam creacio alicujus in fine mundi. Set si absolvamus evum a comparacione ejus ad tempus, tunc non est anima patris prior anima filii, set simul, vel in eodem evo toto, licet quantum ad tempus consideratum inter duas creaciones, sit ibi prius et posterius. Et quia super 10 hoc semper fertur intellectus noster, ideo difficile est nobis considerare quomodo in eodem evo sunt anima patris et filii, et quomodo respectu evi absolute sint omnia simul permanencia.

Secundo, obicitur quod cum duracio eviterni, ut cuiuslibet mensurati evo sit infinita, vel sine fine, et non est successio et 15 addicio in partibus, tunc erit infinitum actu, quod est impossibile in esse creature: ad hoc tamen dicendum, quod mala 50 a 1. yimaginacio | decipit nos, sicut prius. Nam debemus hic considerare, sicut de substancia spirituali respectu distancie corporalis; quantum enim ad illam nulla distanca corporalis 20 notari potest, quia non est comparacio spiritus ad hujusmodi distanciam; similiter est hic; quantum enim ad distanciam et fluxum temporalem, non habet evum comparacionem aliquam; et ideo infinitas duracionis temporalis, que hic yimaginatur, cui semper presens est evum, non debet notari; quia evum nullam 25 habet comparacionem ad eam, sicut nec spiritus ad distanciam corporalem. Et ideo, quantumcunque extendamus tempus in infinitum, evum semper concomitabitur, ac presens erit omni presenti temporis sic fluentis, et tamen non habet infinitatem illam, quia fluxum temporis non habet, nec proporcionem ad 30 eam, sicut nec spiritus ad distanciam corporalem.

Si dicatur, aut est duracio evi finita aut infinita: si infinita, tunc sequitur idem quod prius; si finita, tunc finem habet, et cessabit, quod falsum est: dicendum est quod infinitum, ut

1 successionem] futuricionem *D* Si] set *F* 6 creacio alicujus] aliquod creatum *D* 7 evum] eum *M* 15 est] est ibi *FB* 21 notari] vocari *FD* 24 infinitas duracionis temporalis] instans duracionis spiritualis *D* que] qui *F* 25 notari] vocari *FD* 28 omni] evum *D* 29 fluentis] fluentis et non habent alicui *F*: f. e. n. aberit a. *B*

Aristoteles docet ^{3º} *Phisicorum* est multis modis: uno modo est per extensionem quantitativam, sive in longitudine spaci, sive in longitudine duracionis, secundum partes sibi invicem ordinatas; et sic infinitum non potest esse simul, nec loco, nec duracione. Et hoc proprie est infinitum de quo loquitur philosophus, et quod est in communi sermone nostro, cui opponitur finitum, quod est quantum extensum inter duos terminos, ut spaciū pedale, vel hora diei, aut quodlibet consimile. Et sic sumitur infinitum per privacionem terminorum; et sic non est evum finitum nec infinitum.

Aliter sumitur infinitum per negacionem finiti, et sine extensione quantitativa quod finem et corrupcionem non habet; | et dicitur infinitum, non per privacionem terminorum quanti- ^{50 a 2.}
tatis, set per negacionem corrupcionis et non esse. Et hoc
potest esse, vel a parte ante, et sic eternitas increata dicitur
infinita; vel a parte post tantum, et sic eternitas ^{F. 100 b 1.} creata
dicitur infinita, que est evum; et sic infinitum potest esse
totum simul, et non est inconveniens.

Si dicitur adhuc, quod si infinitas a parte post, talis est
in eternitate creata, qualis est in increata, tunc a principio
creature in esse, usque in eternum, equabitur creatura Deo,
quod est absurdum; quia nullo modo equatur creatura
Creatori, nec unquam equari potest. Ad hoc autem dicendum
est, quod infinitas a principio creature in esse constitute, dupli-
cione convenit Deo: una est, quia sine fine erit, alia est ex eo
quod sua duracio est eadem cum sua essencia, que est infinita
intensive; sicut sua virtus et potencia. Et hoc tertium genus
infinitatis est, quod non est in creatura aliquo modo, set in
solo creatore. Et in genere hoc infinitatis infinitas Creatoris
excellit infinitatem creature in infinitum. Si vero loquamur
de infinitate secundo modo, secundum negacionem non esse et
corrupcionis, certe hec est in Deo cum negacione actualis
corrupcionis, et cum negacione pure potencie et aptitudinis ad

¹ *Phisicorum*] iii. 34.

⁶ est in] effectum *F* ¹⁵ ante] *haec verba add.* *MD* vel a parte post

²² equabitur creatura] equabitur *D* ²³ hoc autem] horam *FBD* ²⁷ intensive]

intensive non extensive *FBD* ³² in Deo] idem *D* ³³ pure]

pura *FBD*

non esse. Set in eviterno non est negacio nisi corrupcionis actualis ; quia creatura semper apta nata est non esse, et potest de sui natura non esse ; quod enim continuatur ejus esse sine corrupcione, hoc est ex bonitate creatoris, qui per presenciam ^{50 b 1.} majestatis omnia tenet in esse. | Et ideo patet. quod duracio creature non est equalis duracioni Creatoris, licet consideremus duracionem Creatoris a principio duracionis creature sine fine ; nec eciam est una communis eis per participationem ; set una est similis alteri per imitacionem quantum potest creatura sustinere.

Si dicatur, quod nullum indivisible commensurat se extensiōnī alicujus divisibilis, ergo non potest esse presens omnibus partibus ejus extensis ; ergo duracio evi, si sit indivisible, non equabitur duracioni temporis, et ita non attingit ad finem minimi temporis, set deficiet ; ergo multo magis non durabit cum toto tempore.

Et dicendum est, quod licet indivisible non potest commensurari divisibili, nec equari, quia non sunt comparabilia in quantitate ; nec indivisible, quod est terminus divisibilis, potest alico modo esse cum divisibili toto ; set tamen indivisible, quod est alterius generis quod non dependet a divisibili, set ²⁰ habet esse absolutum a quo dependet divisibile, potest habere, sine extencione quantitativa, dignius esse quam divisibile ; per quam dignitatem potest esse presens omni parte divisibilis ; sicut non solum videmus de causa prima, set de anima rationali, que ubique presens est corpori ; et ideo non solum esse divinum ²¹ potest esse presens toti tempori, set esse anime rationalis quod evomensuratur, et sic totum evum cum toto tempore. Sic leviter potest hec objecio solvi, licet ejus explanacio plura requirat.

Sed tercia objecio principalis contra indivisibilitatem evi comparat ipsum ad instans ; ut videatur esse idem quod ^{30 b 2.} instans, propter quod procedendum est sic. Evum, cum sit durandi mensura, sicut tempus, erit in genere quantitatis ; si igitur est indivisible, erit terminus quantitatis, sicut punctus, et unitas, et instans, et littera ; set nulla species quantitatis ei convenit nisi sit tempus, quod est mensura durandi ; ergo ³¹

³ non iter. F enim] non D ⁶ licet] set D ¹¹ non] nec FD ^{13, 14} et ita . . . temporis om. F ¹⁴ ergo] quod D ¹⁹ tamen] omni D ²⁶ quod] quo F ³⁰ instans] infinitas D

evum est terminus temporis si est indivisibile, et ita erit instans. Cum igitur hoc sit impossibile, evum non erit indivisible, set partes et divisionem habebit, ut videtur.

Ad hoc dicendum, quod evum est in predicamento quantitatis sicut species, et non sicut principium indivisible. Unde nec est quantitas divisibilis, nec est terminus talis quantitatis, set est nova species, sicut substancia incorporea est species substancie, et non est corpus substancia neque principium ejus; et ideo evum potest esse indivisible, sicut substancia spiritualis est indivisibilis; et tamen non erit divisibile neque terminus vel principium alicujus quantitatis divisibilis. Unde sicut substancia incorporea nec est indivisible ut atomus, nec divisibile ut corpus, set est natura absoluta alia ab eis, sic evum nec est indivisible ut instans, nec est divisibile ut tempus, set mensura absoluta alia ab illis. Set contra, omne quantum est divisibile in infinitum, et Aristoteles, ^{5°} *Methaphisice*, dicit quantitatem esse, que dividitur in plura. Dicendum quod hujusmodi sermones dicuntur de famosis speciebus quantitatis, et de quibus Aristoteles exemplificat; de quibus non est F. 100 b 2. evum. Set si obicitur quod Boecius dicit, ^{3°} *Consolacionum*, quod tempus ab evo procedit, ergo erit instans: dicendum est, quod tempus ab evo procedit, id est, post evum, secundum quod Aristoteles distinguit, ^{2°} et ^{5°} *Methaphisice*, quod ab alico est multipliciter; aut ordinaliter ut ex nocte fit dies; ²⁵ aut materialiter, ut ex ferro fit cultellus; aut effective, ut ex patre fit filius; aut originaliter | tanquam ex termino, ut ab instanti fit tempus, et a puncto fit linea. Set ordinaliter fit tempus ab evo, vel post evum, quia evum est mensura prior tempore.

³⁰ Si dicatur, quod Aristoteles non ponit evum inter species quantitatis, nec in libro *Predicamentorum*, nec in quinto *Methaphisice*, ubi de speciebus predicamentibus docet, nec

¹⁶ *Methaphisice*] v. 18. ²⁰ *Consolacionum*] iii. m. ix. ²³ *Methaphisice*] ii. 2, v. 29.

⁶ nec est] eciam F ¹⁰ non] neque
FBD ¹⁵ contra om. D ¹⁹ exemplificat] explicat D ²⁰ obicitur]
obiciatur D ²⁴ multipliciter] multiplex D ²⁶ tanquam om. D ²⁸ prior]
priori D

alibi ; ergo, non videtur esse species aliqua, aut Aristoteles erit diminutus, et ita videtur, quod sit instans ; et potest dici, quod nusquam Aristoteles dat omnes species alicujus predicamenti, quia de substancia incorporea nichil tangit in libro *Predicamentorum*, nec in capitulo *de substancia* in 5º *Methaphysice*. Placuit igitur Aristoteli explicare de speciebus aliquibus magis famosis in divisione predicamentorum ; nam divisio, non solum cuiuslibet predicamenti, set eciam minimi a generalissimo per genera subalterna usque in species omnes specialissimas est valde difficilis, unde Avicenna confitetur se 10 ignorare predicamentorum habitus, et propter hoc non sequitur, quod non sunt plures species ; et si Aristoteles non omnes posuerit, nec propter hoc est diminutus in logicalibus, quia non pertinet ad logicum tantam explicare profunditatem. Quid vero fecerit in *Methaphysica* non possumus determinare, 15 quia multi libri desunt, et multa capitula in translacionibus factis, atque forsitan propter superfluam difficultatem dimisit plenam assignacionem predicamentorum ; quia non omnia fuerunt sui temporis facienda, quia nichil est perfectum in humanis invencionibus, et gratis, postquam dedit fundamentum, 20 reliquit cetera indaganda. Scimus enim, quod multa facta | 51 a 2. sunt post eum, de quibus se non intromisit.

Si dicatur, quod si juxta tempus est aliqua species quantitatis in genere mensure durandi, cuius natura sit indivisibilis, et non sit terminus temporis ; ergo, similiter videtur, quod 25 juxta alias mensuras ut juxta lineam erit possibile ponere aliquam mensuram indivisibilem, que sit species coequa linee, et non terminus linee, et sic juxta superficiem, et similiter juxta corpus, quod falsum est ; ergo, nec juxta tempus. Dicendum est, quod necesse est hoc juxta tempus, quia tempus est mensura solius successionis, et aliud genus est essendi, scilicet, permanenter, et ideo necesse est, quod hic ponatur species coequa

5 **Predicamentorum.** Here the coincidence with the Op. Tert. ceases.

8 divisio] digestio F 9 genera om. D 17 forsitan] forsitan F
 dimisit] omisit F: dimisit D 24 durandi] mensurandi D 26 alt.
 juxta] in FD 27, 28 linee] linee M 28 et non terminus linee om. D
 29 nec om. F

tempori. Set linea, superficies, et corpus, sunt mensure rerum que non habent opposita, et ideo non est species aliqua eis coequava.

De unitate vero evi et pluralitate, multi famosi errant, cum ponant plura eva secundum numerum, et eorum radix ponendi est falsa, scilicet, quod evum sequitur formam sicut tempus materiam; et ideo, cum forma est diversa in rebus, et materia est una numero, tunc sicut tempus est unum numero, sic evum est multiplex numero. Set contra hoc posicio est, quod pars istius radicis pro tempore est falsa, ut prius probatum est, et ideo, cum partem aliam ponant relique parti tanquam convenientem, totum erit erroneum quod dicunt. Item, quia diversitas est a parte forme, et res non solum diversificantur secundum formam in numero, set in specie et genere, erit evum individuum multiplicatum per species et genera non solum per individua. Item, | evum cum sit quantitas, debetur materie et non forme; nam quantitas debetur materie, qualitas forme, secundum quod omnes volunt. Et dantem oppositum, contingit salvare unitatem evi sine inconveniente; atque potest demonstrari, hoc modo. Si omne dimensionatum undique, ut corpus, excludit a sua mensura omne aliud, et hoc undique secundum omnem dimensionem; et quod habet duas dimensiones similiter excludit aliud secundum eas, ut superficies; et que habet unam excludit secundum | eam omne aliud, F. 101 a 1. ut linea, et non excludunt linea et superficies aliud secundum illam quam non habent dimensionem; ergo, quod caret omni dimensione, ut punctus, non excludet alium punctum a sua mensura, quia non habet unde faciat aliquid distare ab ea; ergo, locus primi puncti est immediatus secundo, sicut primo, sicut dictum est prius de lineis, respectu lati et profundi, et de superficiebus respectu profundi, quod simul secundum illas vias compaciantur se plures. Ergo, unum est ubi plurimum et infinitorum punctorum, quia debetur eis per naturam unionis, et indivisionis, et indistancie, et per privacionem dimensionis; 35 quapropter cum plura eviterna non habent dimensionem

⁴ multi] multi et FD ⁵ ponendi] ponenda F ⁷ materiam] naturam D

¹² quia] si quia M ¹⁵ individuum om. FD ²⁴ excludit] excludat D

²⁶ illam] viam FD ^{quam]} qua D ³² se] secum D

durandi, per quam se excludant a mensura durandi; set habeant esse indivisibile in esse duracionis, sicut puncta plura in esse locati. Manifestum est, quod una erit duracio, et una mensura durandi omni eviternorum. Item, hoc patet per 51 b 2. simile in parte, et in | parte per oppositum de tempore; nam 5 motus, quia non habet nisi dimensionem in longum, et hoc est secundum decursum a preterito in futurum, ideo secundum illam viam unus motus excludit alium, nec sunt simul, et non respectu presentis, quia sic omne successivum caret dimensione. Ergo cum esse permanens eviternorum sit penitus indivisibile 10 secundum omnem viam, et carens omni dimensione, unum eviternum non excludit aliud ullo modo.

Si obiciatur, quod evum, cum sit accidens eviterni, non potest esse ante ipsum, set evum quod fuit a principio mundi fuit ante animam nunc creatam, ideo illud evum non est mensura illius anime, ergo, aliud evum, et sic erunt plura eva secundum numerum eviternorum. Dici potest secundum tenorem eorum que superius dicta sunt, quod non est ibi prius nec posterius, nisi respectu temporis et temporalium, et sic absolute loquendo, secundum naturam evi et eviternorum non accidit 20 inconveniens. Hoc ad presens hic volo tangere de evo, gratia temporis et instantis: cetera in *Methaphisicis* exponentur.

Distinccio secunda de loco et vacuo, habens capitula octo.

Capitulum primum est de distinccione modorum loci.

Postquam exposita sunt ea que videbantur necessaria circa 25 tempus, dicendum est nunc de loco et vacuo. Locus autem uno modo est idem secundum suam essenciam quod superficies, unde secundum veritatem, non facit aliam speciem quantitatis a superficie. Unde Aristoteles 5º *Methaphisice* distinguit species quantitatis, et ibi nichil dicit de loco. Et Averoys 30 super illum locum dicit quod locus non facit aliam speciem quantitatis a superficie; et est verum hoc si loquamur de

29 *Methaphisice*] v. 18.

1 per] propter *FD* 3 locati] locata *F* 4 patet] placet *D* 8 nec] vero *F*
non *om. D* 15 ideo] ergo *FD* 23 secunda *om. D* 24 est *om. D*

loco | secundum ejus esse potissimum et secundum primam et ^{52 a 1.}
 principalem significacionem loci. Multe enim sunt accep-
 ciones ejus, set nunc volo primo prosequi precipuam ejus
 significacionem. Dico, ergo, quod si ultimum locantis consi-
 deretur in se, ut terminat corpus locans, sic est superficies,
 et nominatur vere et proprie. Si vero consideretur illud ultim-
 um, ut natum est continere, sic est concavum: si vero ut
 actu continet, sic incipit fieri locus, set completur per duo,
 scilicet, per respectum ad spacium sive profundum inter latera
 continentis, et per respectum ad terminos mundi. Quod vero
 habeat respectum necessario ad spacium et profundum inter
 latera continentis, patet per hoc, quod Aristoteles dicit in
Predicamentis, quod partes loci copulantur ad eundem ter-
 minum ad quem copulantur partes corporis locati, set partes
 sue profunditatiscopulantur ad superficiem, que est ymaginanda
 inter partes ejus; ergo, partes ejus copulantur ad eandem
 superficiem. Ergo locus necessario habet profundum corporis
 contenti, vel respicit de necessitate profundum illius, seu quod
 habet respectum essencialiter et necessario ad illud profundum.
 Nec contigit dicere, quod ibi sit profundum spaci vacui, in quo
 jaceat corpus, quod spaci facit distanciam inter latera con-
 tinentis, ut locus respiciat profundum vacui non pleni; quia
 vacuum non potest esse in rerum natura, ut Aristoteles ait,
 4º *Phisicorum*. Et iterum, distancia ista non est nisi secundum
 rationem dimensionis corporis interjacentis, et nichil est inter
 latera, nisi corpus interjacens, quare ejus dimensiones facient
 hanc distanciam; ergo, non dimensiones vacui eam constituent. |
 Set postea ostendetur plenius, quod ibi non est profunditas ^{52 a 2.}
 vacui, ut antiqui posuerunt; et ita non erit ibi nisi sola pro-
 funditas corporis locati. Quapropter concedendum est, quod F. 101 a 2.
 locus non respicit profundum, nisi profundum corporis inter-
 jacentis; set tamen non respicit illud ita, quod hoc profundum
 sit de essentia loci, quia hunc locus esset corpus, set respicit
 illud tanquam aliquid extra suam essenciam, sicut relativum

13 *Predicamentis*] de quanto.24 *Phisicorum*] iv. com. 80, 86.3 nunc] non *D* 9 sive] seu *F*
necessario . . . sit profundum *om. D*14 copulantur *om. D* 19, 20 et
27 hanc] hec *D*

respicit suum objectum, ut duplum respicit dimidium, et pater filium, sine quo esse non potest. Et preter hunc respectum ad profundum corporis, est alius respectus necessarius ad hoc, quod sit locus secundum esse potissimum loci, scilicet, ad terminos mundi: quia, dum res locata habet eundem respectum ⁵ ad terminos mundi, habet eundem locum, et quando mutat respectum, mutat locum: et ideo, hic respectus est de essentia loci. Set hic respectus, qui est de essentia loci, et aliis similiter quem habet ad profundum corporis contenti, et concavitatis actu continentis, sunt accidencia superficie; et ideo locus, ¹⁰ si dicatur hoc aggregatum ex superficie et concavitate cum continencia et respectibus dictis, non erit aliqua species, nec quantitatis nec alterius, quia omnis species est una per essenciam ex genere et differencia; set ex subjecto et accidente non fit unum per essenciam. Si vero dicatur superficies sub ¹⁵ talibus accidentibus, tunc non est alia species a superficie, et ideo prout locus est aliqua natura specifica, non potest esse nisi superficies. Set tamen, ut habet concavitatem continentem corpus cuius profundum respicit, habens similiter respectum ad ^{52 b 1.} terminos mundi, est superficies | non locans, nec rationem ²⁰ localem habens, set habet duas dimensiones sine profunditate, et est solum in corpore absolute, non in respectu ad aliud. Quod autem Aristoteles ponit locum esse speciem quantitatis in *Predicamentis*, non ponit novam speciem distinctam per essenciam a superficie, sed distinctam in respectu. Et quia ²⁵ extrinseca quantitas est rei locate, non intrinseca, sicut linea superficies et corpus (et hanc distincionem debuit notare in *Logicalibus*, nisi superficialiter loquitur), et ideo connumerat locum, et distinguit a superficie; set non fecit hoc, ubi loquitur in *Methaphysica*, magis in profundo veritatis, nec in *Naturalibus*, ³⁰ ubi dicit quod locus est ultimum continentis, et hoc est superficies. Quod autem dicit Aristoteles in *Predicamentis*, loci partes copulari ad idem ad quod copulantur partes corporis, dicendum est, sicut Boecius exponit, id est, ad consimilem

^{24, 32} *Predicamentis*] de quanto.

¹ objectum] subjectum *D*
²⁸ nisi] ubi *MD*

¹⁷ specifica] sperica *D*

²⁰ est] et *FD*

terminum respondentem termino parcium corporis. Et addendum est, quod quia locus equaliter respicit profundum interjacens inter partes ipsius loci et locantis, quod in hoc magis assimilatur locus corpori quam superficies ; et ideo, magis assimilatur terminus parcium ejus termino parcium corporis quam terminus superficie absolute. Et ideo licet linea curva et concava sint terminus parcium loci, et superficies habens pro termino suo lineam curvam in circuitu suo sit terminus parcium corporis, tamen illa linea concava, que terminat 10 partes loci sine superficie locantis, respondet circumferencie convexe superficie continuantis partes corporis locati, tanquam locus conveniens ei ; et ideo similiter est terminus, | quia linea concava partes loci terminans circumdat circumferenciam continuantis partes corporis, et quia concavitas hujus linee, et 15 convexitas alterius, non habent profundum nec latum, nec distant per aliquid ; ideo partes loci copulantur per accidens ad circumferenciam superficie conterminantis partes corporis ; et ideo per consequens, ad superficiem illam, licet multum per accidens ; et ideo Aristoteles dicit, ad eundem terminum ad 20 quem copulantur per se, scilicet, partes corporis, copulantur per accidens partes loci. Et similiter, in hoc aumentatur ydemptitas terminorum, quod locus habet respectum essentiale ad profundum corporis, et ideo, per hunc respectum, multum assimilatur corpori, et ideo terminus ejus termino 25 illius ; unde, si loquamur de partibus loci ratione respectus talis, copulantur quodammodo ad superficiem terminantem partes corporis profundi, quod locus essencialiter respicit. Set neutra istarum consideracionum est in superficie absoluta, set absolute | partes ejus copulantur ad lineam absolutam in F. 101 b 1.

30 comparacione ad corpus contentum. Hec igitur tenenda sunt de loco secundum suum esse potissimum, et non universaliter loquendo de loco, quoniam locus sumitur multum equivoce : uno modo et potissimo est locus superficies, vel ultimum continentis habens respectum ad profundum interjacens, et ad 35 terminos mundi ; et sic est vere locus secundum omnes condiciones loci, et sic de eo nunc determinatum est. Et sic locus

10 loci om. D 12 similiter] super D 13, 14 partes . . . concavitas
om. D 27 quod] quia D 32 quoniam] quod D

unus est una superficies et unum ultimum unius continentis immediati, et loci plures sunt plures superficies et plura ultima plurium continencium. Et sic racio loci non salvatur, nisi in corporibus unius superficie locati et locantis, id est, in rotundis omnino et undique, sicut est de pila et tota terra et celo et | 5

53 a 1. hujus partibus mundi principalibus. Aliter sumitur, locus in corporibus plurium superficierum, ubi per consequens non erit unitas loci, penitus eo quod unitas superficierum non salvatur, si enim locus est superficies, tunc plures superficies rei locate impedient veram unitatem loci, quia tamen hee superficies 10 continuantur adinvicem, ut faciant superficiem quodammodo unam, licet non in potissimo esse unitatis, ideo, adhuc stat unitas loci secundum unitatem superficie. Deficit tamen hic modus loci a completa unitate et veritate loci primo modo. Tercio modo, dicitur locus non una numero superficies 15 continue circumscribens, set superficies una specie vel genere, secundum quod turris immobilis secundum locum, vel aliquid aliud, nunc circumdatur aere, nunc aqua, nunc vapore, vel diversis partibus aeris circumvolantibus per modum venti. Quoniam cum est immobilis secundum locum, oportet quod 20 habeat unum et eundem locum nunc et prius, si enim mutaret locum, movetur secundum locum, cum tamen quiescit secundum locum, ut positum est. Quarto modo magis adhuc elongato a loci esse, potissimo dicitur locus, quando, scilicet, simul et semel partes locati continentur superficiebus pluribus 25 actu distinctis, ut cum figitur virga in terra in profundo aque, cuius pars tercia sit in terra, et alia tercia sit in aqua, et tercia sit in aere. Sunt ergo tres superficies trium corporum locancium actu divise, et tamen unus est locus, quia virga est immobilis secundum locum. Quinto modo maxime equi- 30 vocatur locus, scilicet, quando non habet aliquam naturam superficie, set tantum respectum ad aliud, ut locus celi ultimi. Moventur enim partes ejus secundum locum, nunc enim est una pars in oriente, alia in meridie, tercia in occidente; et

4 rotundis] rotundentis D 5 celo] celis F 7 non] omnino F
 9 tunc . . . rei om. F 17 quod om. D 20 Quoniam] Deinde D
 cum] tamen FD 22 moveretur] moveretur FD 26 aque om. D
 30 immobilis] in mobili F 32 tantum] punctum F

dicitur locum mutare, quod si celum staret, partes quiescerent secundum | locum, ergo, habent loca, set hoc non est aliquod 53 a 2. corpus circumscribens nec locans, quare nec superficies. Nec contingit dicere, ut multi dixerunt, quod superficies continua 5 ultimi celi tantum potest considerari ut locus, quoniam non est divisa a locato, et est accidens ejus; sed locus accidentis locanti, quoniam ponitur esse continentis ultimum. Et iterum, de illa convexitate contingit vere dicere, quod pars ejus aliquando est in oriente, aliquando in occidente, et sic de aliis 10 sitibus, et ita moventur secundum locum, sicut corpus celi, quare habebit locum sicut celum. Et ita si ad locum oportet poni continens, illa superficies convexa habebit continens, et tunc, vel ipsa se continebit, vel alia continebit; quorum utrumque est impossibile. Et ideo Aristoteles 4to *Phisicorum*, 15 dicit terram esse in aqua sicut in loco, et aquam in aere, et aerem in igne, et ignem in celo, celum autem non amplius in alio. Propter quod, dico quod locus hic non est nisi respectus ad centrum et terminos mundi, unde quando una stella est in extremitate linee exeuntis ab oriente usque in centrum mundi, 20 dicitur habere locum in oriente, et quando est in extremitate linee exeuntis ab occidente usque ad centrum mundi, dicitur habere locum in occidente, et quando est in extremitate alterius linee recte exeuntis a centro mundi, tunc habet alium locum, et dicitur esse in alio loco, quia est in alio respectu ad terminos 25 mundi, ita quod hec preposicio *in* non dicat habitudinem continentis ad contentum, set habitudinem que est inter terminos mundi determinatos, que est immobilitas loci, de qua Aristoteles dicit, quod locus est | immobile, ita quod unus locus | habet F. 101 b 2. unum respectum ad terminos, et plura loca habent plures 53 b 1. respectus. Set cum dicitur quod locus est ultimum corporis

¹⁴ *Phisicorum*] iv. 46.

2 habent] haberent F hoc] hic FD 4 continua ultimi] concava ultima F 5. tantum] ultimi F: om. D 7 esse] esse in F 10 moventur] movetur FD celi] primi celi D 11 si] set D oportet] oporteat D 13 alt. continebit] extra F 21 linee] alterius linee recte F 21-23 ab occidente . . . exeuntis om. F 24 pr. alio] aliquo F 25 dicat] indicat D 26 terminos om. D 28 ita] id est F 29 habent] habeant FD 30 corporis om. F

continentis immobile, accipit locum secundum esse potissimum ejus, et sic accipitur primo modo, quia diffinicio dari debet secundum esse potissimum, et tamen nichilominus alii modi sunt necessarii propter motum et quietem localem, ut exemplificatum est.

Quod autem aliqui imponunt Averroys, quod centrum mundi est locus celi, non placet michi, quia nullo modo celum est in centro, set alico modo locatum est in loco, et ideo, cum partes celi sint in aliquibus respectibus ad centrum, secundum quorum mutationes partes celi locum dicuntur mutare, erit ille respectus ad centrum locus, et non centrum. Partes igitur celi, quia sunt in respectibus diversis ad centrum, habent loca diversa et motum, et similiter si quiesceret; et celum totum habet per se unum respectum ad centrum, quamvis per accidentem, scilicet, per habitudines diversas parcium ad centrum, ut sunt in toto, habeat totum celum diversos respectus quia respectus parcium primo et per se mutatur, et per accidentem respectus tocius variatur. Cum hiis sciendum est, quod locus dicitur adhuc multipliciter, scilicet, locus naturalis, et locus violentus, et locus ut vas, et compositus ex aliquibus istorum. Locus naturalis est ipsorum corporum simplicium que sunt partes mundi principales, ut loca elementorum et celorum, et dicitur naturalis in hac divisione, quia salvat suum locatum per suam virtutem mirabilem, de qua Aristoteles dicit, mirabilis est potentia loci qua unumquodque habet tantum de forma, quantum de loco; eo quod secundum nobilitatem loci est nobilitatis forme rei locate, ut ignis | est nobilior quam terra, quia igni debetur universaliter locus nobilior, scilicet, in concavitate orbis lune, et terre locus est concavitas aque. Qualiter tamen certificetur locus terre, propter hoc quod Aristoteles aliquando dicit centrum mundi esse locum ejus, considerabitur post in tractatu, ubi de loco in particulari determinatur. Locus violentus est in quo collocatur contra naturam, et ideo, ibi cicius corrumpitur, ut terra sursum, quandocunque

6 aliqui *om.* *D* 13 et motum] in motu *FD* 16 quia] ad centrum,
et ita diversa loca per modum continuum, per quod *F* 19-21 et locus
violentus . . . *naturalis om.* *D* 27 ut] unde *FD* 28 universaliter]
naturaliter FD 33 contra naturam] aliquid contra sui naturam *D* 34 ibi
cicius] me *F*

enim res est extra suum locum naturalem, debilitatur et corruptitur. Locus ut vas est ille, qui non propter salutem rei locate necessarius est, nec ipsam corruptit, secundum vulgatam acceptionem vasis, cuiusmodi est dolium vel uter et 5 hujusmodi, qui nichil sua virtute influit ad salutem rei nec auget ejus formam, cum tamen res sit corporis, set per accidens defendit et conservat et per se corruptit propter complexionis contrarietatem, unde ad locum violentum reducitur. Compositus locus ex aliquibus istorum, scilicet, ex naturali 10 et violento, est locus omnium mixtorum, quia ubicunque fit mixtum illud est ex elementis contrariis, que nata sunt habere loca naturalia, et ideo, mixtum semper est in loco innaturali propter tria elementa, et solum locum habet naturalem, propter unum illorum, cum non possit esse simul et semel in omnibus 15 speris, set tantum est in una spera unius elementi. Et similiter, compositus locus ex naturali et violento et vase secundum vulgatam vasis acceptionem est locus alicujus mixti contenti in vase vulgato, ut in dolio vel in utre vel alio hujusmodi, et compositus ex vase et violento, ut est quando continetur 20 corpus elementum ut vel terra vel aer in utre vel alio hujusmodi quamvis in spera sua teneretur, | ut aqua vel aere posito ^{54 a 1.} in spera aque; contra enim naturam aque est dividi ab alia, et non est una pars nata habere locum in toto nisi tocius locum quando partes in toto et totum in loco.

25 Capitulum 2^{m.}. de essencia loci secundum quod est quantitas.

Predictis annexa sunt maxime locus et vacuum. Motus enim primus et principalis communis toti mundo est motus secundum locum, et ideo de loco dicendum est ad intelligentiam motus; et vacuum dicitur esse locus privatus corpore, propter quod cum loco considerandum est de vacuo.

Primo igitur querendum est, quid sit locus, et maxime an

4 dolium] solium F 6 corporis] corporalis F: corruptibile D 7 propter] paulatim propter FD 10 fit] est D 14 non] jam D 18 dolio] doleo MSS. 19 et] in F 20 elementum ut] elementare ut D: e. u. aqua F 21 teneretur] tendetur D 23 pars om. F 24 quando] quoniam F 29 intelligenciam] intelligendum D

locus sit spacio inter latera continentis, ut antiqui posuerunt. Set dicendum est statim, quod non; quia si aliquod spacio ibi esset, tunc esset secundum se separatum ab omni corpore naturali ut reciperet illa, set hoc est vacuum. Sed vacuum, secundum Aristotelem et Averroys et Avicennam, non est;

F. 102 a 1. ergo, locus non erit hujusmodi spacio. | Item, nichil facit distanciam inter latera continentis, nisi dimensio contenti, quia secundum ejus magnitudinem distant latera, et non aliter; ergo, non est inter latera aliquod spacio distancie. Set Aristoteles arguit contra hoc hic sic: si locus esset tale 10 spacio, tunc loca essent infinita, quia sicut totum habet totam distanciam pro loco, sic quelibet pars ejus haberet partem distancie: set infinite sunt partes, licet in potentia, et tamen actualis distanca cuilibet responderet. Set expoenatur argumentum Aristotelis, et tenenda est consequencia 15 Aristotelis, licet ejus verificacio sit difficilis. Argumentum secundum est quod tunc translato locato, in suo continente de loco ad locum, transmutaretur illa distanca inter latera 54 a 2. sui continentis, et ita locus moveretur secundum locum | et locus esset loci, et essent plura loca simul, que sunt impos- 20 sibia.

Set potest obici contra hoc primo sicut totum locatum in toto loco sic medium in medio; ergo, exterius locati est in exteriori parte loci, et interius sive profundum ejus erit in interiori et profundo loci; ergo, tunc locus habet interius 25 et exterius et profundat se inter latera continentis. Set hoc non posset esse nisi esset spacio distancie in medio. Dicendum est, quod medium est in medio loci, sicut totum in loco, si sumatur medium locatum exterius et non a superficie exteriori in sui profundum, et secundum hoc superficies con- 30 cava ipsius continentis est, locus medium illius superficie continet medianam superficiem locati, et alia medietas aliam medianam superficiem, et mediante adequacione superficerum locantis et locati corpus locati continetur in loco, et profundum ejus non continetur loco, nisi quia est in suo toto, quod est in 35

¹ continentis] convenientis *D corr. in marg.* ¹⁰ hic *om. FD* ¹⁴ set] ut *F* ²² contra] quod *D* ²³ sic] sit *D* ²⁴ in *om. F* ²⁶ hoc *om. F* ²⁷ esse] fieri *FD* ²⁹ locatum] locati *F*: loci *D* ³¹ locus] locus in *F*: locus et *D* ³⁴ et profundum . . . loco *om. F*

loco per se. Partes enim, et maxime interiores que non tangunt superficiem locantis, non sunt in loco, nisi per accidens, scilicet, per suum totum, et ideo, non respondet profundus locati aliquid profundum loci: set illa superficies locantis que circumscriptit locatum exterius per se, circumscriptit interius et profundum secundario, mediante exteriori.

Si dicatur: quod locandum, quando ingreditur latera continentis, aut recipitur in alico aut in nichilo; set non potest in nichilo, quia nichil non habet potentiam recipiendi nec continendi aliquid, ergo, in alico recipitur, set nichil est inter latera continentis in quo recipi poterit, | nisi ponamus aliquod ^{54 b 1.} spacium inter ea; ergo, videtur oportere poni hujusmodi spaciū. Dicendum est quod non valet, nam cum querit aut recipitur in alico aut in nichilo, dico quod in alico, set istud aliquid est concava superficies locantis, et nichil in medio inter latera ejus, cum nichil sit in medio nisi corpus locatum.

Deinde querendum est secundo, an locus sit superficies concava locantis, sicut nunc suppositum est: et patet hoc, per Aristotelem dicentem quod locus est ultimum continentis, set ultimum continentis est superficies. Item, Averroys, ^{5º} *Methaphisice*, dicit quod Aristoteles non enumerat locum inter species quantitatis, quia non est aliud a superficie, et ideo sufficit ei ponere superficiem; et superfluum esset addere locum. Item, cum non possumus hic ymaginari locum aliquid esse, nisi spaciū inter latera continentis vel ipsum continentis, tunc, cum locus non est spaciū aliquod, quia nullum erit tale spaciū, erit continentis vel aliquid continentis. Set cum loquamur hic de loco ut est quantitas, non erit substantia continentis; ergo, ejus erit superficies continentis et circumscribens. Si obiciatur, quod Aristoteles in *Predicamentis* distinguit locum a superficie, dicendum est, quod hoc facit sicut logicus, qui superficialiter loquitur, considerans aliquam varietatem quam addit locus superficie, licet in

²¹ *Methaphisice*] see v. 18 com., but this is not expressed in the printed text.
³⁰ *Predicamentis*] de quanto.

³ totum om. *D* ²⁰ superficies] superficies ejus *F* ²¹ non om. *F*
 enumerat] enumeravit *FD* ²⁴ hic] hoc *D* ²⁶ erit] est *F* ³³ locus]
 locus respectu *FD* licet] set *D*

essencia non differant; et hanc ydemptitatem essencie considerat methaphisicus, qui profundius descendit ad veritates rerum indagandas. Set logicus in suis consideracionibus est superficialis, et considerat que apparent, et ideo ad varietatem 54 b 2. apparentem inter locum | et superficiem se extendit, sicut in multis aliis facit, nam dicit omne genus esse univocum propter quandam unitatem apparentem in eo; set naturalis et methaphisicus ponunt equivocationem in omni genere, sicut manifestum est ex 7º *Phisicorum* et 3º *Methaphisicorum*, quia igitur superficies in quantum hujusmodi est solum terminus rei, et non comparatur ad aliquid continendum; set locus dicit comparacionem ad aliquid continendum, ideo, logicus distinxit inter locum et superficiem.

F. 102 a 2. Si | iterum obiciatur, quod Aristoteles dicit, in *Predicamentis*, quod ad eundem terminum copulantur partes loci ad quem copulantur particule corporis, et corporis partes copulantur ad superficiem; ergo, partes loci similiter; set partes superficie non copulantur ad superficiem set ad lineam, ergo, locus non est superficies. Dicendum est, quod mala translacio impedit hic intellectum, sicut fere ubique in libris Aristotelis vulgatis apud Latinos, et ideo primo dicendum est, quod Boecius in *Commentario* exponit hoc, dicens quod hoc, quod hoc dicitur (partes loci copulantur ad eundem terminum ad quem particule corporis), intelligendum est ad eundem, id est, consimilem et correspondentem, quia terminus ad quem copulantur partes loci conformatur et correspondet termino copulanti partis corporis locati et locantis, nam cum locatum sit spericum et locans similiter, ut in eis que propriissime habent locum, sicut sunt corpora mundi principalia, videlicet, elementa in speris suis, tunc superficies aliqua copulat partes corporis locati, cujus extremitas est

9 *Phisicorum*] vii. 12. 16 *Methaphisicorum*] iii. 17. 14 *Predicamentis*] de quanto. 22 Boecius] In *Praedicamenta* ii. 27, 28.

14 Si] set F 16 particule] partes D 22 pr. quod] secundum quod F
hoc] hoc verbum FD 23 copulantur] copulari FD 26 correspondet] quo
respondeat F 27 copulanti partis] copulati partes F 28 sit] proprio sit FD
29 que] qui FD 30 speris] spericis D

linea circularis, et huic linee correspondet linea circularis, que terminat partes superficie concave locantis, que est locus ; et illa linea circularis, que est terminus loci, jacet super lineam circularem, que est extremitas superficie terminantis partes corporis locati, et continet eam. Et quia partes corporis locati terminantur quodammodo ad illam lineam, que est extremitas superficie dividentis | eas, nam primo terminantur ^{55 a 1.} ad superficiem cujus est hec circumferencia, secundario ad eam circumferenciam, et illi circumferencie correspondet circumferencia copulans partes loci, et est consimilis circumferencia, et conformis ei, et per consequens est conformis superficie copulanti partes locati, cujus superficie partes circumferencia illa copulat. Ideo, pro tanto intelligitur verbum Aristotelis male translatum, scilicet, quod ad eundem terminum copulantur partes loci et locati, id est, ad consimilem correspondentem, ut dictum est.

Si adhuc obiciatur, quod si locus est superficies, ergo, ubi erunt plures superficies erunt plura loca, sicut in corpore exagono locante aliud corpus exagonum, ut in cubo sicut in taxillo, et tamen corpus illud habet unum locum dum quiescit in eodem situ ; dicendum est, quod sicut est una superficies, sic est unus locus, et sicut plures sic plura loca. Nam licet dicatur, corpus tale habere sex superficies parciales, tamen habet unam superficiem compositam, que est unus locus ²⁵ compositus, et magis est unus quam plures.

Si obiciatur forcius de virga, cujus tercia pars figitur in terra, et alia tercia in aqua, et reliqua in aere, constat plures esse superficies numero diversas et distinctas, scilicet, terre, aque, aeris ; ergo, loca erunt tria, si superficies est locus. Set ³⁰ virga dicitur habere locum unum et eundem locum, quia immobilis est secundum locum ; ergo, locus non est superficies locantis. Dicendum est, quod quantum est de loco hic, ut est quantitas sic enim hic loquimur, dicemus quod tres superficies sunt loca tria, et quod virga non habet unum locum

¹⁻³ et huic . . . linea circularis *om. D* ¹² locati] loci *F* ¹⁴⁻¹⁶ scilicet . . . dictum est *om. F* ¹⁶ dictum] prius dictum *D* ^{17, 18} ergo . . . superficies *om. F* ²⁶ Si] Set *F* ³⁰ pr. locum *om. FD* ^{33, 34} tres . . . tria] tria sunt loca sicut tres superficies *FD* ³⁴ unum] nisi unum *F*

numero nisi per aggregacionem, sicut nec erit ibi una superficies numero nisi per aggregacionem. Et secundum hoc, virga non habet locum nisi per partes suas per accidens, et propter hoc, non habet proprie locum, set tamen dicetur 55 a 2. habere, licet improprie | locum unum, quia habet unum situm respectu orientis, occidentis, medii celi, et anguli terre, ut postea exponetur. Set sic non est locus naturalis, sicut elementa debent habere in speris suis, que solum habent unitatem loci et veram unitatem per unam superficiem, et unum et eundem respectum ad terminos mundi, et ideo 10 unitas respectus sola non facit locum, nisi equivoce.

Similiter, si obiciatur quod turris fixa habet unum locum, et tamen circumdatur temporibus diversis a diversis superficiebus parcium aeris, eadem est solucio; quia quantum est de ratione quantitatis, locus est diversus, set quia turris 15 habet situm eundem respectu parcium mundi, dicitur habere eundem locum: set sic sumitur locus aliter, et quasi equivoce. Si dicatur adhuc, quod locus terre est centrum mundi, et centrum est indivisible non superficies; dicendum est secundum Averroys, 4to *Celi et Mundi*, quod superficies aque 20 est centrum mundi, de quo dicitur quod sit locus terre, nam distanca, que est a puncto in medio mundi usque ad superficiem aque, nulla est, respectu celi, et ideo totum illud spaciun est quasi indivisible, respectu celi, et propter hoc, superficies aque reputatur, secundum hoc, esse in centro in- 25 divisibili. Set de loco terre est specialis quescio, que in tractatu quarto debet terminari. Nam, si quis contendat F. 102 b 1. locum terre debere centrum dici indivisible, tunc locus | ejus non est superficies, nec est proprie locus de quo nunc loquimur, set equivoce. Similiter, celum secundum veritatem non habet 30 locum proprie dictum, quia nichil habet circumscribens, et ideo, si centrum mundi, secundum Averroys vel respectus ad centrum, dicatur locus ejus, hoc est equivoce, et longe a veritate, prout hic loquimur, set de hoc dicetur in Tercio Libro.

55 b 1. Tercio queritur, quid ultra superficiem requiritur | ad locum, 35 proprie dictum.

7-11 Set sic . . . equivoce om. FD

13 superficiebus] super F

30 celum]

centrum D

Et primo queritur; an aliqua profunditas, ut tercia dimensio, requiratur, secundum quod aliqui volunt; dicunt enim quod locus est non tantum superficies circumdans, set in quantum hec superficies habet actualem distanciam per medium inter partes oppositas; hanc tamen distanciam non habet a se; set a locato, et quod profundum loci non est aliud a profundo corporis, et assumunt raciones ad hoc, quarum prima est superius posita, scilicet, quod sicut totum est in toto loco, sic medium in medio, et profundum in profundo, et hec soluta est supra. Secunda est, quod si locus sit sola superficies circumdans, tunc medietas superficiei circumdantis non includet medietatem corporis, nisi ex parte exteriori et non interius. Set hoc nichil est; quia immediate circumdat exterius, et mediante eo, circumdat interiorius, nec plus requiritur ad continenciam loci. Tercia est, quod locus et locatum sunt simul, set si locus esset sola superficies, nichil ejus esset simul cum profundo locati. Dicendum est, quod hec simultas non est nisi in contactu superficierum locantis et locati, non autem in profundo, nec oportet. Quarta est, quod tunc pars et totum essent in eodem loco primo, ut mundus quatuor elementorum in concavitate orbis lune, et spera ignis: set dicendum quod non. Nam spera ignis est in concavitate illa primo et immediate, et non totum, set mediante hac spera. Raciones igitur non valent, nec ipsa posicio in se est vera, quod locus habet terciam dimensionem, scilicet, profunditatem inter latera continentis, quia constat quod distancia nulla est vacui spaci, ut probatum est, nec corporis locantis, que sit ejus dimensio, quia nichil ejus est inter latera sua nec aliquid nisi corpus locatum; ergo, hec distancia est dimensio corporis locati; set locus non accidit corpori locato set locati, et nichil est ipsius locati, ergo dimensio locati non est locus nec aliquid loci. Item, locus non est in loco, nec per se nec per accidens: non per se, quia tunc locus esset locatum, nec per accidens, nisi locus esset in locato, et aliquid ejus; ergo, cum locus nichil sit ipsius locati, non potest dimensionari per dimensiones in profundo. Ergo, locus non habet aliam

dimensionem secundum profunditatem, et ideo neganda est hec posicio, licet autem locus non habeat profundum, tamen respicit necessario profundum locati, quoniam continet non solum partes ejus exteriores, set interiores mediantibus exterioribus, et ideo, hunc respectum ad profundum addit locus super dimensionem superficiei, licet non habeat profunditatem, nec per se nec per accidens. Set hunc respectum habet unde locat, non unde terminat corpus locans, superficies igitur est, unde terminat corpus locans, et eadem superficies est locus in quantum locat et inscribit totum locatum exteriorius et interius, et ideo additur ei respectus ad terciam dimensionem, quam tamen non habet.

Deinde querendum est quid ultra unitatem superficiei requiritur ad unitatem loci. Et dicendum est, quod ydemptitas respectus ad mundi fines, scilicet, ut res locata sit in eadem ¹⁵ distanca a terminis mundi sicut prius; et hoc vocatur ab Aristotele immobilitas loci, et sic perficitur ejus diffinicio, quam assignat, dicens locus est ultimum rei continentis immobile, id est, habens eundem situm respectu terminorum mundi, qui sunt | oriens, occidens, medium celi, et angulus ²⁰ terre, qui est punctus in celo sub terra oppositus medio celi super nos, et propter hoc, turris dicitur alico modo habere eundem locum, et virga habens partes diversas in aere, aqua, et terra, dum eundem respectum ad terminos mundi habeat. Cum igitur unitas superficiei, cum isto respectu, eodem con- ²⁵ tingunt simul, tunc vere et similiter proprie est locus; quando vero deficit unitas superficiei, tunc inproprie locus dicitur, precipue quantum ad naturam quantitatis, que debet de essencia esse loci proprie dicti; et quando diverse superficies in diversis temporibus cadunt in eundem situm respectu terminorum mundi, faciunt unum locum, set non in potissimo esse loci. Quando eciam simul et semel sunt diverse superficies ut terre, aque, et aeris, et solus situs est idem, ut virga fixa in tribus elementis, tunc adhuc minus proprie quam de turre, quia nunquam una superficies est in uno tempore, licet in alio, ³⁵

¹⁷ perficitur] perficetur *M*

²⁵ Cum] Quando *FD*

²⁶ similiter *om. FD*

²⁹ esse *om. D*

³⁰ cadunt *om. D*

³¹ non *om. D*

³⁵ superficies]

^{s.} hic set ibi est una *s. D*

^{est in . . . alio] hic F}

^{licet] licet alia D}

et ideo, hic modus loci est magis inapproprius. Similiter, inapproprius est quando est una superficies et respectus diversus, ut quando in eodem vase defertur aliquid per diversos respectus ad terminos mundi, et hic maxime est inapproprius,
 5 quia sic sumitur locus ut vas, et non ut proprie locus, et omnes homines dicent, quod tale locatum mutat vere et proprie locum, licet remanet semper in eadem superficie vasis. Sunt igitur hic quinque modi, unus est quando superficies est vere una simpliciter, et non composita, et unus
 10 respectus ad terminos mundi, et hoc quando collocatur in superficie, que naturaliter debet locare talem rem, ut superficies celi ignem, et superficies ignis aerem, et superficies aeris aquam, et superficies aque terram. In tali enim loco semper concurrunt unitas superficie et idem respectus im-
 15 mutabilis, unde non potest removeri illa superficies, sicut 56 a 2.
 nec respectus; immo vult illa superficies habere semper unum respectum, quia superficies celi habet semper suum respectum, et superficies ignis semper suum, et si mundus esset omnino consummatus, superficies aeris haberet semper
 20 respectum eundem, et similiter aque superficies; set dum durat generacio hominum, oportet quod mutantur hee superficies a suis respectibus naturalibus, et hoc est a lege nature universalis, que intendit salvare habitacionem ad tempus. Set tamen natura particularis elementorum, quantum est
 25 de se, requirit quod superficies cuiuslibet habeat unum et eundem respectum perpetuum, et secundum hoc attenditur modus loci propriissimus, et unitas loci per unitatem superficie et respectus. Secundus modus est proprius, set minus proprie, ut est de loco corporis habentis plures superficies
 30 simplices, licet unam compositam. Hic enim modus est proprius, si habet unitatem respectus, quia una est superficies numero, licet non ita una sicut si esset simplex. Set alii duo modi sunt inproprii, ut de turre et virga in diversis elementis, set in virga est magis inapproprietas, et dico hanc

3 ut quando . . . respectus om. D aliquid] aliquod F 6 homines]
 raciones F dicent] dicerent FD 7 remanet] remaneat D 9 sim-
 pliciter] simplex FD 22 naturalibus om. F alt. a] ex D 27 modus]
 mundi D 29 proprie] proprie dicitur D 31 habet] habeat D
 32 numero om. F 34 in] de D

proprietatem in loco et inpropietatem, secundum quod consideratur penes naturam quantitatis, quam non habet nisi a superficie et precipue si corpus aliquod simplex haberet figuram plurium superficierum, ut terra vel aqua vel aliquod de clementis, et hoc naturaliter esset, tunc hic modus loci 5

F. 102 b 2. esset, proculdubio proprietor excepto primo, et hoc non | solum quantum ad rationem quantitatis, secundum quam consideratur locus, set secundum immobilitatem ejus, et quia nullus locus simplex est hujusmodi, nec corpus simplex in hoc modo locandum; licet quantum ad quantitatem, que exigitur 10 in loco, est hic modus proprius magis quam alii, tamen non

56 b 1. secundum immobilitatem; et | licet logicus et methaphysicus considerent locum penes quantitatem superficie, tamen naturalis philosophus considerat immobilitatem tantum quantum ipsam naturam quantitatis in loco, et plus quia considerat 15 immobilitatem tanquam differentiam completivam diffinicionis loci; et ideo, cum in eandem immobilitatem situs cadunt due superficies vel plures, in eodem tempore vel diversis, reputat satis unitatem loci, et ideo, secundum eum, turris proprie habet locum, quicquid sit de virga in pluribus elementis. 20 Et si virga habet inproperium, non tamen est ita inproperie secundum hanc viam, sicut si secundum rationem quantitatis consideraremus eum, ut prius consideratum est. Quoniam autem impeditus, non habui tempus cogitandi hic verba precisa brevitate et compendiosa ut vellem, ideo multiplicans 25 prius verba, dico nunc brevius, quod ad veritatem loci exigitur precipue superficies et secundario respectus ad terminos mundi, nam in potissima acceptione loci, et hoc est in naturali loco elementorum, superficies continens requirit, ex sua proprietate et potestate, eundem respectum perpetuum, 30 et respectus idem nunquam requirit ex se superficiem eandem, et ideo potissima loci accepcio est ex parte superficie et proprietate, respectus invenitur potissime in loco, primo modo dicto, et tunc ulterius, quantum est de natura loci secundum

13 penes] presens D tamen] set tamen F 15 considerat] considerant D 16 completivam] completam D 21 inproperie] proprie F 25 et] in F ideo] non D 27 precipue] precise FD 32 potissima] potentissima F 33 potissime] potentissime F 34 tunc] nunc F

racionem quantitatis, et secundum consideracionem methaphisici, modi alii sumuntur loci magis proprie, secundum quod habent de superficie veritate, set tamen, secundum naturalem philosophum, concedendum est quod post primum modum, ubi concordant unitas superficie et unitas respectus, accipitur proprietas loci penes immobilitatem, et secundum hoc, ille modus qui habet unam | superficiem cum diversitate respectus, habet ^{56 b 2.}

minus de veritate loci, et est locus ut vas, et nichil habet de naturali loco, aut minimum. Alii vero modi, secundum quod habent plus de ydemptitate respectus, habent plus de veritate loci secundum naturalem. Sed hoc, cum tempus habuero, redigam ad plenam veritatem.

Si quis obiciat, quod locus ignis, qui est concavum orbis lune, est semper in motu, ergo, locus non est universaliter immobilis; solebant antiqui dicere, quod locus non dicitur immobilis a privacione motus circularis, set a privacione motus recti. Set hoc non bene dicitur, quia immobilitas loci non dicitur a privacione motus, set a privacione diversitatis respectus, unde immobilitas est hic ydemptitas, scilicet, respectus. Et si dicatur, quod concavum orbis lune habet in se oriens, et occidens, et angulum terre, et medium celi, quoniam hec signantur in eo, ergo, non habet respectum ad ea, et ideo non ad terminos mundi: et ita locus ignis non habet aliquem respectum ad terminos mundi. Et dicendum est, quod quando dicimus aliquid habere ydemptitatem respectus ad terminos quatuor dictos, tunc intelligendus est sermo de rebus hic inferius locatis, de quibus exemplificamus semper secundum consuetudinem. Et ideo, si loquimur de eodem respectu in loco ignis, dicemus quod hic respectus est e converso, quoniam est orientis, et occidentis, et medii celi, et anguli terre, per ydemptitatem distancie respectu centri mundi indivisibilis, quia locus ignis, quod est concavum orbis lune, habet ubique eandem distanciam respectu centri.

³ veritate] unitate D naturalem om. M ⁵ concordant] concordat
^D ^{8, 10} veritate] unitate D ²³⁻²⁴ et ita . . . mundi om. FD
²⁵ aliquid om. F

Capitulum 3^m. de loco ut est res naturalis conservans locatum.

Deinde dicendum est de loco per comparacionem ad virtutem naturalem que ponitur in eo. Et nunc queritur utrum locus secundum quod dictus est superficies sit locus naturalis. Et aliquis argueret quod non, quia superficies in quantum hujusmodi est res mathematica. Item, superficies non habet virtutem aliquam conservandi locatum, set locus dicitur habere; cuius contrarium patet per Aristotelem, secundo *Phisicorum*, ubi dicit quod linea et superficies et hujusmodi sunt, secundum veritatem sui esse, res naturales, et non habent esse nisi in corporibus naturalibus, quapropter locus potest esse naturalis, licet sit superficies, et sic solvit argumentum primum, nam eadem est res naturalis et mathematica, et non dicitur mathematica nisi propter consideracionem, non propter esse, ut prius expositum est. Reliquum vero solvit per hoc, quod superficies hec, que est locus, est terminus rei naturalis, scilicet, locantis que habet in sua substancia illam virtutem, et ideo superficies hec potest facere locum naturalem propter comparacionem essentiam quam habet ad substanciam, cuius est illa virtus. Superficies enim est terminus illius substancie, et ideo habet comparacionem necessarium ad virtutem illius substancie a qua potest dici non solum superficies naturalis, set locus naturalis, scilicet, ab illa virtute naturali; corpus autem locans, mediante superficie, continet et conservat locatum, et sic superficies fit naturalis ab illa virtute locantis.

Set tunc secundo queritur, an locus debet in Naturalibus dici aliter quam superficies comparata ad virtutem conservantem locati. Et videtur quod sic, quia Aristoteles dicit prima contrarietas est in loco, ut Aristoteles vult in *Predicamentis*, et in libro *Celi et Mundi*. Set constat primam contrarietatem esse in

9 *Phisicorum*] ii. 16, 19.

30 *Predicamentis*] de quantitate et quanto.

1 3^m . . . locatum] Secundum de loca *D* de loco per comparacionem ad virtutem naturalem que ei inponitur *F* 8 conservandi] considerandi *D*, corr. in marg. 17 hec que] hic quid *F* rei] res *D* 19 hec] hic *F* 21-22 Superficies . . . virtutem *om. F* 25 mediante] m. illa *D* 28 conservantem] considerantem *D*, corr. in marg.

substancia, ex decimo *Methaphisice*, et primo *Phisicorum*, quia in omni genere est una contrarietas prima secundum Aristotelem dictis locis, ergo in primo genere, ut in substancia, erit ^{57 a 2.} prima contrarietas. Cum igitur hec sit in loco, erit locus substancia. Item, Aristoteles dicit quod celum est locus ignis, ignis est locus aeris, aer est locus aquae, aqua terre, ergo 5 ipsis substanciis attribuitur natura loci. Item, locus naturalis proprie dicitur propter virtutem naturalem quam habet respectu locati, set locantis substancia habet hanc virtutem et non 10 superficies, ergo, si superficies est locus naturalis propter solam comparacionem ad virtutem hanc, multo forcius ipsum locans, quia habet hanc virtutem, dicetur locus naturalis; quod concedendum est.

Si vero obiciatur quod locus est ultimum continentis, 15 secundum diffinicionem naturalis philosophi, et ultimum est superficies; dicendum est quod ultimum sumitur hic communiter ad superficiem, et ad partem substancie locantis propinquam locato, que pars substancie locantis habet virtutem conservandi locatum. Si tu dicas quod locus in *Predicamentis* 20 et in *Methaphisicis* nunquam assignatur aliter quam pro quantitate, ergo, non erit locus substancia; dicendum est quod secundum consideracionem logici principalem, similiter secundum consideracionem methaphisici, non est locus nisi quantitas, quia non habent principaliter considerare de loco, nisi in 25 divisione predicamentali, set naturalis philosophus habet considerare quomodo corpora naturalia conservantur suis locis naturalibus et destruuntur a locis innaturalibus, et ideo naturalis philosophus aliter accipit locum in uno sensu, pro substancia salvante vel corruptente locatum, et tamen logicus innuit hoc, 30 cum dicit quod maxima distancia et contrarietas est in loco, et methaphisicus, licet loci implicite, in idem consentit.

57 b 1.

Tercio, considerandum est de hac virtute. Videtur quod nulla sit virtus loci conservantis locatum, quia contrarium

1 *Methaphisice*] x. 3.*Phisicorum*] i. 50 sqq.4 hec] hec contrarietas D
15 philosophi] philosophie D
conservans FD6 aqua] a. est locus FD
29 hoc] ad hoc F9 locati] loci D
33 conservantis]

natum est destruere suum contrarium non salvare: set elementa sunt contraria. Item, per elongacionem solis a nobis, convertitur in nostris climatibus aqua in aerem, et aer in ignem, et e converso quando sol appropinquat ad nos, secundum Aristotelem, libro *Meteororum*. Item, celestis natura, cum sit 5 penitus diversa ab elementari, non habebit virtutem conservandi. Set oppositum manifestum est per Aristotelem, 4º *Phisicorum*, et in 4º *Celi et Mundi*, dicentem quod locus salvat, et hoc patet, quoniam omnis res habet appetitum naturalem ad suum locum, ut ignis sursum, terra deorsum, et sic de omnibus. Eciā in 10 hominibus, quilibet desiderat solum natale, sicut egregius poeta dicit egregie :

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Dicit et immemores non sinit esse sui.

Et concedendum est hoc.

15

Et ad primum dicendum est quod elementa secundum Averroys secundo *De Anima* et secundo *Celi et Mundi* non habent in suis speris qualitates contrarias activas et passivas, que sunt calidum, frigidum, humidum, siccum, set in mixto tantum, unde, ut sunt partes mundi, non habent hujusmodi 20 contrarietas, quia sunt loca generacionis et habitacionis rerum naturalium, et ideo, habent secundum se solum naturam convenientem rebus: et ita solvitur primum objectum. Et secundum patet, quia illa alteracio non est a natura propria 57 b 2. elementorum, set a stellis alterantibus naturam mundi. 25 F. 103 a 2. Set mirum est istud quia 1 etsi qualitates activas et passivas non habeant, tamen habent formas substanciales contrarias activas et passivas, quia non solum agunt per accidencia sua, set per suas substancias, aut sue substancie essent ociose. Et hec est difficultas objecio, set solvitur, quantum nunc oportet, 30

5 *Meteororum*] ii. com. de ventis. 7 *Phisicorum*] iv. 17. 8 *Celi et Mundi*] iv. 23, 24. 13 Ovid ex Ponto i. 3. 35. The ordinary text has captos, though Merkel (Teubn. ed.) reads cunetos.

2 a nobis om. D 4 quando] quoniam F 11 solum natale]
suum naturale F 13 qua] quam D 14 Dicit et] Dicit et allicit M:
Allicit FD 15 Et] Set D 18 speris] propriis D 18-20 activas
... partes om. D 22 solum] solam F 23 ita] ideo F 30 quantum]
qualiter D nunc] nec F

per verbum Aristotelis, libro *De Sensu et Sensato*, ubi dicit quod elementa non agunt nec paciuntur, nisi secundum quod contraria, et hoc est secundum qualitates sensibiles activas et passivas; secundum igitur istud verbum, non est contrarietas in substancialibus elementorum, in quantum sunt partes mundi, licet sit diversitas. Nec agunt eorum substancialie passionem que fit, in corruptionem set in salutem, scilicet, per multiplicationem speciei et virtutis salvantis illud quod illam recipit virtutem. Unde contrarietas oritur in eis, sicut multe alie 10 condiciones, in quantum sunt partes mixti, et secundum hoc agunt passiones corruptivas. De hoc in tractatu *specierum* habet plenius certificari, et similiter, in tractatu *de elementis* in speris suis; hic solum tango fundamentum super quod ibi sit copiosior exposicio, et tamen hoc verbum est Aristotelis in 15 *Sensu et Sensato*. Et quod hic dicitur de negacione contrarietatis potest solvi per duplarem contrarietatem, quarum una est substancialia elementorum in speris suis, alia non, sicut in tractatu *specierum* dicitur, set hic loquor secundum intencionem Aristotelis, scilicet, quod contrarietas, que est causa corru- 20 pcionis, non est in elementis in speris suis secundum naturas suas absolutas, licet sit ibi alia contrarietas, sicut in omni genere est una contrarietas prima inter potentiam et actum, et inter differencias contrarias circa idem genus. Quod vero objectum est de diversitate nature celestis ab elementariis: 58 a 1. 25 dicendum est quod in natura specifica differunt, set tamen in alio convenienter in natura generali, que est natura universalis, de qua superius tactum est; et habet esse in celo nobilior, propter quod potest salvare elementum. Potest eciam dici quod omnis creatura nata est propter salutem tocius universi 30 assimilari alii, et ideo elementum natum est assimulari celesti nature, et est in potencia naturali ad illam assimulacionem, quia

1, 15 *De Sensu et Sensato*] in the paraphrase of Averroes. 11, 18 tractatu *specierum*] possibly the de multiplicatione specierum.

1 ubi] ut *D* 2 non] nec *D* 7 fit] sit *D* 8 salvantis] salvantur *D* illam] illa *D* 13 tango] tangitur *D* 17 in speris suis *om. D* 18 dicitur] predixi *FD* loquor] loquitur *F* intencionem] mentem *D* 19 scilicet] set *F* 21 sicut in omni genere est una contrarietas *om. MD* 25-26 in alio *om. D*

conformitas parcium cuiuslibet tocius facit ad salutem eorum et tocius. Et similiter celestis natura apta nata est assimilari elementari, et hoc est per influenciam speciei et virtutis, secundum quod determinatum est prius in tractatu *de speciebus*. Set quia celestis natura est nobilior elementari, ideo facit influenciam nobiliorem et pleniorum, et propter hoc habet virtutem salvandi elementum, et ideo locandi et continuandi et servandi.

Set quarto considerandum est, an locus influat hanc virtutem in mobile ad ipsum natum. Quod sic videtur, quia mirabilis est potencia loci, qua unumquodque fertur in suum locum non prohibitum, sicut Aristoteles dicit. Item, motus ferri ad magnetem est similis motui locati ad locum, secundum quod communiter dicitur, et tangit Averroys, 7º *Phisicorum*, et alibi; set hic motus fit per influenciam alicujus virtutis. Item, motus naturalis est forcior in fine, unde grave, quanto magis apropinquat deorsum, tanto forcius movetur, sicut ferrum ad magnetem. Set istius fortitudinis causa est apropinquacio ad locum, ergo, locus videtur aliquid influere, ut sit causa istius fortitudinis. Item, renovacio fortitudinis motus in gravi, cum apropinquat, 58 a 2. non potest esse nisi quia | aliqua disposicio renovatur in eo, set nichil potest dici renovari, nisi sit virtus loci. Set contra, illud quod movet aliud per influenciam virtutis, non movet illud, nisi cum est in debita distancia respectu influentis, sicut de magnete; non enim movet ferrum, nisi quando est in debita distancia ad ipsum, ut, scilicet, possit recipere aliquam virtutis impressionem per quam alteretur ut moveatur. Set grave, in omni distancia positum, fertur in suum locum deorsum, eciam si poneretur in concavitate orbis lune, ut Aristoteles dicit,

F. 103 b 1. 4º *Celi* | et *Mundi*. Manifestum est igitur quod locus non influit in mobile ad ipsum, et certe hec est sentencia Averroys in 7º *Phisicorum*, ubi licet det convenienciam motus ferri ad magnetem, et mobilis ad locum, tamen in hoc est differencia, quod ferrum recipit alteracionem a magnete in

4 tractatu *de speciebus*] see p. 18.

29 *Celi et Mundi*] iv. 22.

13, 31 *Phisicorum*] vii. 10.

3, 5 elementari] nature elementari D	3 hoc est] nec sunt F	7 continuandi] conservandi D
17 istius] illius F: hujus D	8 Set] In F	12 locum] l. naturalem D
	18 istius] hujus D	28 dicit] vult FD

debita distancia, set mobile non recipit a loco. Item, materia appetit formam in fine forciosus quam in principio, et tamen forma non movet eam sicut efficiens, ergo similiter potest esse hic. Et dicendum quod hec virtus loci movet a longe, et de 5 prope, sicut finis amatus et desideratus, set a longe non movet sicut efficiens, set in debita distancia, propter enim naturalem convenientiam, quam habet grave ad suum locum, movetur ad ipsum in omni distancia; unde ex natura sua appetit et movetur, in quacunque distancia ponatur, set cum in debita 10 distancia venerit, recipit virtutem loci, per quam alteratur in forciorum motum. Set ferrum non habet appetitum talem de se, set solum aptitudinem ad illum appetitum, non enim ex sua | natura convenit in tantum cum magnete, ut appetat 58 b 1. ipsum, nec ut moveatur, set in tantum convenit, ut aptum 15 natum sit recipere ejus virtutem, et tunc appetere et moveri.

Et sic patent primum et secundum et tertium. Secundum patet in hoc, quod assimilatur motus ferri et motus mobilis, quia uterque fit per appetitum convenientis, et forciosus in fine quam in principio, set motus ferri non fit solum per appetitum 20 alicujus, set recipit virtutem per quam alteratur, ut appetat. Set appetitus convenientis movet elementum in omni distancia, unde virtus loci non est, nisi movens, sicut finis, ut dictum est. Quartum enim procedit omnino, nisi enim aliquid renovaretur in elemento cum aproponquaret ad locum, non renovaretur 25 forcior appetitus. Raciones similiter in oppositum due prime patent per jam dicta, nam prima solum concludit quod virtus loci non est prima et sola causa motus, est tamen sola causa fortitudinis motus in debita distancia. Secundum, de motu ferri patet quomodo est differencia et convenientia, unde 30 Comentator non vult nisi quod omnino non est sicut de ferro respectu magnetis, precipue quantum ad causam primam motus, sed quantum ad fortitudinem motus, concedendum est. Tercium tamen indiget propria solucione, nam materia non appeteret forciosus, nec velocior fieret generacio in fine quam in

2 et] set FD 12 illum] illam FD 13 in tantum cum] tantum in D
 14 convenit] c. cum magnete D 17 in hoc quod] quod hoc D 18 con-
 venientis] conveniens D 24 aproponquaret] appropinquat D 27 est
 tamen sola] set tamen D 28 Secundum] Secundo D

principio, nisi aliquid renovatum esset in ea, quando est pro-
pinqua termino generacionis; sicut est a parte elementi forcius
58 b 2. moti in fine, et illud quod renovatur | in ea est esse complecior
quam in principio seu aliqua disposicio, sicut hic aliquid esse
renovatur in elemento et aliqua disposicio. Set illud quod reno- 5
vat hujusmodi esse hinc inde, non est uniforme, nam generans
dat materie esse complecior, et non terminus generacionis, qui
est finis desideratus, ille enim finis non est activus, sed hic finis
motus, qui est locus, est activus, et dat istud esse. Quia
terminus generacionis non est adhuc in rerum natura, nec esse 10
habet; et ideo, non potest agere nec alterare. Set locus est
substancia in actu habens potestatem operandi et alterandi
aliud; et ideo, secundum hoc non est simile hinc inde, licet
secundum priorem condicionem. Et quamvis generans ele- 15
mentum sit causa motus localis in eo, loquendo de motu
primo, quem recipit elementum, et de loco primo, quoniam
dum generatur flamma ascendit, tamen nos loquimur hic de
elemento completo in esse, et prohibito a loco per sui distanciam
medii, sicut communiter loquimur de motu elementorum. Set 20
hec est gravis dubitacio, et non potest terminari nisi in tractatu
proprio *de elementis*.

*Capitulum 4^m. de vacuo quantum ad ejus necessitatem
propter locata et propter motum augmenti et nutrimenti, et
propter motum localem.*

Circa vacuum primo videtur necesse ponere ipsum propter 25
corpora locanda, sive in loco, sive in nutritibili et augmentabili.
Et ad hoc arguitur sic: corpus aut recipitur in pleno aut in
vacuo; si in pleno, erunt duo corpora simul; ergo in vacuo.
Sic in humore nutritivo cum sit corpus, si in pleno et in solido
carnis et ossis recipiatur, tunc erunt duo corpora simul, ergo 30
in poris vacuis: et similiter de augmento. Set contra, primo |

21 *de elementis*] see pp. 203. 12, 211. 11.

3 fine] fine quam in principio *D* 13 inde] unde *D* 22 4^m] 3^m *D*
22-24 de vacuo . . . localem] de necessitate vacui propter locanda et motum
nutrimenti et augmenti secundum loca *F*: de vacuo *D* 29 Sic in] Set de *FD*
30 ergo] ergo recipietur *D*

sequitur idem inconveniens de vacuo, nam vacuum ponitur ^{59 a 1.}
esse spaciū habens trinam dimensionem secundum longum
et latum et profundum, ergo habet dimensionem corporalem
sicut plenum. Quare si nichil recipitur in pleno, nec in vacuo.
5 Et hoc concedendum est. Solucio vero prime dubitacionis fit
per hoc quod corpus plenum cedit corpori locando, et recipit
ipsum inter latera sua et idio non necesse est ponere vacuum.
De humore nutritivo et augmentativo dicendum est, quod con-
vertitur in substanciam animati corporis pleni per virtutem
10 anime, et non remanet sub substancia in dimensionibus propriis,
set sub dimensionibus carnis et ossis, et fit una substancia et
una dimensio. Set hec habent posterius copiosius exponi, ubi
de nutrimento et augmento tractabitur.

Secundo queritur, an propter motum localem necessarium
15 est, et an possibile sit motum localem corporis fieri in vacuo. Comentator vult, super 4°. *Phisicorum* et alibi, quod vacuum non impediret motum localem aliud, licet motum gravium et levium impediret. Item si vacuum esset super speram aque, et lapidis medietas esset in vacuo, et alia in aqua, cum lapis
20 natus est moveri in aqua, per suam gravitatem, movebitur in ea. Set non potest medietas lapidis descendere in aqua, nisi descendat alia in vacuo : ergo possibile est et necesse, secundum hoc, ut fiat motus in vacuo. Set contra est, quod in vacuo est trina dimensio corporalis, et ideo habet unde replete locum,
25 et non habet naturam rari nec mollis qua cedat corpori advenienti, quia in vacuo | nulla natura est, cum sit spaciū ^{59 a 2.} separatum a passionibus naturalibus. Manifestum igitur est quod, cum duo corpora non possunt simul esse, non poterit tercia dimensio alicujus pleni recipi in vacuo. Replecio enim
30 loci non est per calidum et frigidum, vel alias passiones naturales, set per tertiam dimensionem, et ideo, cum vacuum habeat eam, habet unde replete locum, et excludat alium a loco suo postquam non cedit ei. Et hec est demonstracio

16 *Phisicorum*] iv. 74.

2 dimensionem] d. corporalem sicut *D* 8 convertitur] convertatur *F*
10 in] et *F* 13 nutrimento et augmento] nutritivo et augmentativo *D*
19 et alia it. *D* 21 Set] Si *F* 25 non] ideo *F* 32 eam] causam *D*

Aristotelis, in capitulo *de vacuo*, licet aliqui non advertant cam propter malam translacionem. Et si ipse eam non poneret, tamen non habet impedimentum. Stabit igitur conclusio, quod impossibile est motum et mutacionem fieri in vacuo, et ideo vacuum non solum non est necessarium motui locali, set destruit motum localem.

Ad primum, dicendum est quod Comentator loquitur de motu naturali et non naturali, propter medii dispositionem, unde motus elementorum, quia purus naturalis est, non posset alico modo fieri in vacuo, etsi cederet; set quia motus animalis 10 est voluntarius, et non est naturalis eo modo quo motus elementorum; ideo, considerato hoc bene, fieret in vacuo motus processivus si vacuum cederet, et hoc solum considerat Averroys. Set quia non cedit, ideo nec processivus nec aliis potest in eo fieri. Ad aliud dicendum est quod non fieret 15 motus lapidis cuius medietas esset in vacuo, quia vacuum non est medium naturale. Set hic non videtur quod vacuum 59 b 1. impedit quia non cedat, et quia medietas | lapidis est in vacuo jam sicut in loco, scilicet, inter partes ejus; ergo, poterit descendere, non obstantibus dimensionibus ejus, et hoc est 20 vacuum quia jam positus est lapis in ipso vacuo, et descenderet nisi quia vacuum non est medium naturale. Set hic oritur F. 104 a 1. major questio, et est: posito quod vacuum cederet, utrum fieret transmutacio in eo tempore, vel in instanti. Et videtur per autoritatem et demonstracionem Aristotelis quod fieret 25 sola mutacio in instanti et non motus, quia vacui ad plenum non est proporcio; ergo, nec transmutacio facta in pleno habet proporcionem ad transmutacionem in vacuo. Set illa que est in pleno, est in tempore; ergo, cum omnis temporis ad tempus est aliqua proporcio, transmutacio facta in vacuo non fiet in 30 tempore, et ita in instanti; et sic erit mutacio et non motus. Item, secundum diversitatem medii in densitate et raritate fit

1 de vacuo] *Phys.* iv. 50-86.

1 advertant]	addiscerant <i>D</i>	4 et]	nec <i>FD</i>	9 quia]	quod <i>D</i>
11 naturalis]	motus naturalis <i>D</i>	18 cedat]	cedit <i>D</i>	et quia]	eo quod <i>F</i> :
et quod <i>D</i>	21 in]	cum <i>D</i>	23 posito]	posita <i>D</i>	24 tempore
vel in instanti]	subjecto vel successive <i>D</i>	26 quia]	quoniam <i>F</i>	28 in	
vacuo]	factam i. v. <i>D</i>	29 ad]	aliud <i>D</i>		

motus velocior et tardior: set in vacuo nulla est diversitas
 rari et densi, quia nulla natura est; ergo, non erit ibi aliqua
 diferencia motus, scilicet, nec velocitas nec tarditas; set in
 omni medio potest fieri motus, et ideo, si aliqua fieret trans-
 mutacio, fieret in instanti. Quod motus naturalis ibi fieri non
 poterit, patet, quia in vacuo nulla est natura. Item, qua ratione
 moveretur grave in partem unam et in aliam et in omnem, et
 ita sursum et deorsum indifferenter. Set contra hoc videtur
 esse, quod | nulla virtus finita agit in instanti set in tempore,^{59 b 2.}
 et ideo, corpus cum habeat virtutem finitam, fieret ejus motus
 in tempore, non in instanti, in vacuo. Item, tunc in eodem
 instanti esset in principio spacii, et in medio, et in fine, et ita
 simul et semel in pluribus locis. Item, prius et posterius in
 15 spacio sunt causa prioris et posterius in translacione facta in
 spacio, ut Aristoteles dicit: set spaciū vacuum habet prius
 et posterius, quia demensionatum est; ergo, de necessitate
 fiet in eo motus, si aliqua translacio debeat fieri in eo. Item,
 sicut se habet punctus ad lineam, sic instans ad tempus; ergo,
 permutatim, sicut se habebit punctus ad instans, sic linea ad
 20 tempus; set per transitus puncti est in instanti, ergo per
 transitus spacii linearis vacui est in tempore. Item, sit A
 instans in quo sit mobile in superiori parte vacui, et non potest
 esse in instanti continuo in medio, set in tempore, quia inter
 quelibet instanciam cadit tempus medium; ergo, fiet in tempore.
 25 Nec potest hec racio impediri, quoniam non potest fieri
 deorsum in A instanti, quia tunc in eo esset simul et semel in
 diversis locis. Item, ponatur quod nullus motus alias esset,
 quod dari potest, quia et celum stabit aliquando, aut possibile
 est stare. Si igitur non est motus, non est tempus; et datur
 30 quod fiat translacio in vacuo in instanti, ergo, instans poterit
 esse sine tempore; quod est impossibile: sicut nec punctus
 sine linea. Item, cum corpus mobile sit divisibile in partem
 priorem et posteriorem, que simul esse non possunt in eadem |

1 et tardior] vel t. FD	4 transmutacio] t. in vacuo D	7 omnem]	
omni F	9 quod it. M	10 ejus motus om. F	11 in instanti om. F
16 quia] quoniam FD	17 fiet] fieret D	debeat om. P	19 habebit]
habet D	20 instanti] aliquo instanti F:	alio instanti D	21, 22 Item
... quo] Item sic in A instanti in quo D	22 vacui om. D	24 fiet]	
fieret F	30 in vacuo om. D	poterit] potest D	

60 a 1. parte spacii, oportet quod successive ; ergo, oportet quod in tempore, et quod motus sit non mutacio. Raciones iste sunt communes ad multas questiones, et tamen sunt proprie cuilibet illarum, unde valde notande sunt et concedende sunt. Dicendum igitur quod motus corporis esset in vacuo, si cederet, et non mutacio.

Ad primum, dicendum quod duplex est consideracio vacui, scilicet, racione dimensionis sue, et racione contrarietas ad plenum. Primo modo est proporcio pleni ad vacuum, quia utrumque est dimensionatum equaliter, secundo modo non est 10 proporcio, et sic intendit Aristoteles, et sic arguit quod demonstracio sua et intencio sua feruntur ad hoc, quod non est motus in vacuo ratione alicujus densitatis vel raritatis, nec motus naturalis qui attenditur penes hec et in hiis non est proporcio vacui ad plenum, quia in vacuo non potest esse 15 natura densi nec rari. Et sic procedit secunda racio, quoniam velocitas et tarditas in motu naturali sunt per densitatem medii et raritatem, set motus simpliciter non sic, nec motus voluntarius, qui bene esset in vacuo, si cederet. Ad tertium potest dici quod omnino non sequitur, quia in motu celi nulla 20 est resistencia, et tamen non est in instanti. Et iterum licet vacuum cedat, tamen ibi est dimensio spacii que faceret prius et posterius, et non cederet subito et totaliter in instanti, set paulatim et in tempore.

F. 109 a 2. *Capitulum 5^m. de necessitate vacui propter grave et leve, 25 rarum et densum.*

Nunc ulterius considerandum est an propter alias causas 60 a 2. necesse est vel possibile ponere vacuum, et primo propter grave et leve, et rarum et densum. Et | dixerunt antiqui quod vacuum necessarium est propter leve, et plenum propter 30 grave, estimantes quod causa levitatis fuit vacuum, et quod

5 esset] est cum fieret F 6 non] non talis D 11 quod] quia F 14 hec] hoc D 18 simpliciter] similiter F 19 cederet] cedent F 21 alt. est] fit FD 23 et non] et eciam non F: et esset non D 25 5^m] 4^m D 26 densum.] densum, et an aliquo modo possibile sit ponere vacuum F 28 est vel] sit vel D 29 antiqui] aut hii qui F 30 leve et plenum] plenum et leve F 31 vacuum om. D

causa gravitatis fuit plenum: estimantes quod si oppositum de opposito, et propositum de proposito. Et ideo, cum omne grave sit plenum, omne leve erit vacuum, et quia vacuum attrahit, est sicut calidum et leve, ventosa enim vacua trahit humorem ad se, et ignis elevat vaporem, et urinalis orificium includens candelam in pelvi habente aquam, attrahit ratione vacuitatis, et sic de multis ingeniiis. Unde posuerunt ignem de natura vacui; et propter hoc, quod ignis est res subtilis, et vacuum similiter.

10 Set eorum posicio nunc in universalis destruitur, quia in particulari destruetur in tractatu *de elementis*. Aut enim ponunt leve esse purum vacuum, aut habere aliquid de pleno. Set purum vacuum esse non potest, quia cum vacuum sit locus corporum secundum eos, esset locus loci, quia leve querit 15 locum sursum, et sic per eandem rationem ille locus esset tertii, et sic in infinitum. Item, cum vacuum non habeat aliquam convenientiam naturalem, qua magis est sursum quam deorsum; ergo, leve quod fit ex vacuo, aut nusquam moveatur, aut in partem omnem simul et semel, quorum utrumque 20 est inconveniens. Item, vacuum non est aliqua natura; ergo, non est causa passionis naturalis, et ita non causabit levitatem. Eodem modo, nec erit leve compositum ex pleno et vacuo, quia nulla proporcio est vacui ad plenum | sed componencia 60 b 1. aliquid habent aliquam proporcionem. Item, si hoc, tunc 25 nichil erit simpliciter et absolute leve nec grave, quia si leve est quod habet aliquid de levi et pleno, et grave similiter, et vacuum est causa levis, plenum causa gravis, tunc nec erit terra absolute gravis, nec ignis absolute levis, set solum in respectu, ut aqua et aer. Oportet enim quod esset 30 pure leve.

Cum obicitur per consideracionem Aristotelis de oppositis et propositis, dicendum est quod hujusmodi argumenta non tenent, quando sub uno extremo unius contrarietatis continentur ambo extrema alterius, ut prodigalitas et avaricia sunt

⁴ attrahit] attractum *F*: accidencium *D* ⁶ pelvi] pleni *D* ¹² Set]
 Si *F* ¹⁷ qua *om.* *D* ²¹ est] cum *D* ²¹ causa] aliqua causa *D*
²² et vacuo *om.* *D* ²⁹ Oportet] Oporteret *D* ^{32, 33} argumenta
 non tenent] argumentum non tenet *FD*

contraria, bonum et malum sunt contraria, et prodigalitas est mala, ergo avaricia est bona. Non sequitur; quia avaricia et prodigalitas ambe continentur sub malo. Set grave et leve sub pleno continentur. Ad aliud, dicatur quod vacuum non attrahit secundum veritatem, quia vacuum nichil est, set ut 5 excludatur et impediatur vacuum, sive ut salvetur plenum fit attraccio per multa ingenia. Et illud de subtilitate non concludit, quoniam aliud est natura levitatis et aliud subtilitatis; quoniam hec subtilitas est raritas, que potest esse in celo sicut in levi. Et licet posuerunt vacuum esse causam utriusque, 10 scilicet, raritatis et levitatis, tamen neutra causatur ab eo. Leve enim non causatur ab eo propter causas dictas, quarum aliqua similiter sunt communes ad raritatem, unde subtilitas vacui et levis est equivoca, et in nullo convenient, quia una est naturalis, alia est non naturalis. Similiter, juxta hoc potest 15
 60 b 2. eorum posicio de | raro et denso cassari in universal, sicut hic exigitur.

Posuerunt ergo vacuum esse causam rari, et plenum densi; set rarum est res naturalis, ergo, habet causam naturalem et non vacuum; aut rarum est pure vacuum, et tunc pleni et 20 rari nulla esset proporcio. Set si motus in pleno est in F. 104 b 1. tempore, motus in raro, unde rarum, | dimensionatum est, propter ea que superius dicta sunt, erit in non tempore, et ita in spera ignis et aeris esset motus in instanti, quantum est de natura rari in eis, quod est impossibile, et contra sensum. Si 25 rarum non est pure vacuum, set habens aliquid de pleno, tunc non potest esse, nisi tribus modis: aut enim dicetur rarum quia habet multum de vacuo, et densum quia habet parum de vacuo; aut rarum quia parum de pleno, et densum quia multum de pleno; aut quia plus est in raro de vacuo quam 30 de pleno, et in denso e converso.

Set primo modo, si dicatur rarum, quia habet multas partes vacui, tunc si accipiatur modica pars rari, ut ignis, et maxima pars densi, ut terre, in illo denso erit plus de vacuo quam in

3 Set] Sic hic *FD* 4 dicatur *om. D* 7 illud de subtilitate] aliud subtilitatis *D* 8 quoniam] quod *D* 20 est] et *M* 21 esset] est *F*
 22 rarum] rarum est non, unde *MF* 32 Set] Si *D* 33 rari *om. D*
 34 terre *om. F* pr. in] de *D* alt. in *om. D*

illo parvo raro, quia in multa quantitate densi multum est de vacuo, et in parva quantitate rari erit parum de vacuo, et ideo in magna terra erit plus raritatis quam in parvo igne, quod est falsum. Si vero secundo modo, scilicet, quod rarum dicatur, 5 quia parum habet de pleno, et densum quia multum habet de pleno, tunc cum in parva quantitate densi parum sit de denso, et in maxima quantitate rari multum de denso, sequitur quod pars parva densi, ut terre, sit rario quam magna pars ignis, quod falsum est. Si vero rarum dicatur, quia plus est in eo 10 de vacuo quam de pleno, densum e converso, tunc eadem proporcio vacui ad plenum erit in parva quantitate rari sicut in magna, et similiter in denso parvo et magno | erit eadem 61 a 1. proporcio pleni ad vacuum, quia rarum est ejusdem nature cum alio raro, et eadem est natura tocius et partis, et similiter 15 in denso, et ita sequetur, quod multum de raro et rarum habebunt eandem fortitudinem in operacione et passione, sicut Aristoteles arguit sub hac forma, de levi parvo et magno, quod eque fortiter et eque velociter movebuntur sursum, quod falsum est. Set pertraccio istius particularis magis fiet in 20 tractatu *de raro et denso*. Si obiciatur cum de denso fit rarum, ut de cera condensata fit lacior et extensa, omnes partes et tot erunt in raritate et condensitate, et eadem partes, quia eadem cera est, licet figura mutetur, igitur eundem locum et equalem possunt, quantum est de se occupare sicut prius, 25 licet magis distent ab invicem, et ipse partes et loca sua. Set nichil advenit quod facit partes distare, ergo pori vacui inter partes cere faciunt distanciam. Et dicendum quod partes sunt tot quot prius, et eadem in substancia, non tamen habent eandem quantitatem, set diversam et majorem recipiunt 30 per ductum earum in situ et posiciones diversas, et ideo locum occupant majorem, et non possunt habere equalem priori. Si enim rescinderentur loca particularia, que omnia adinvicem estimata constituerent equum loco priori, oporteret aut aliiquid advenire quod faceret distanciam inter loca particu-

5 parum habet om. F 5-6 et densum . . . de denso om. F 7 sequitur]
 sequitur F 11 plenum] plena D quantitate] parte D 13 rarum] parum FD
 20 cum] tamen D 22 et tot om. D tot erunt] tot cere sunt F 27 cere
 om. F 30 ductum] dictum F 32 rescinderentur] recident decident DF

laria et partes aut poros vacuos intercipi. Et considerandum
 est quod cera non est rarer quam prius, eadem enim natura
 61 a 2. est nunc et prius, quia non transit in aliam | naturam secundum
 speciem, ut aqua in aerem, nec eciam in aliam naturam secun-
 dum numerum, unde non est transmutatio, nisi in situ parcium, 5
 ad quam sequitur transmutatio in quantitate. Si loquamur
 de vero raro et denso, que diversa sunt in materia et specie,
 sive sint equalia in quantitate, ut terra pedalis et aqua pedalis,
 sive sint diverse quantitatis, ut unus pugillus terre et decem
 aque. Arguo igitur, si rarum est cujus partes distanter 10
 jacent, ut dicitur in *Predicamentis*, et densum cujus partes
 propinque jacent. Set si rarum est continuum, tunc partes
 ejus copulantur ad communem terminum, et sic equabitur
 denso in propinquitate, quia non possunt due partes continui
 magis uniri, quam in termino indivisibili continuante. Set 15
 F. 104 b 2. propinquitas parcium densitatis | negatur in raro, ergo rarum
 habet partes discontinuatas, set nichil discontinuat eas nisi
 pori vacui, vel aliquid adveniens ab extra, quod dividi non
 potest, ergo pori vacui sunt in raro. Set istud solvitur sic,
 eciam propter actionem et passionem posuerunt vacuos poros 20
 in corporibus, ut aliquid ab agente inmittatur et ingrediatur
 in paciens. Nam posuerunt quod omne agens inmittit aliquid
 in paciens, et quod ab eo exeat aliquid, vel pars vel virtus
 aliqua corporalis, que intraret paciens, et alteraret eum in
 profundo sui. Viderunt enim quod, quando accio agentis fit 25
 in paciente, non propter hoc dividitur paciens, ut illud quod
 61 b 1. ingrediatur | recipiatur inter latera pacientis, quoniam tunc
 hoc esset recepcio locati in loco, et videmus ad sensum quod
 non fit talis divisio, et experimento hoc in corporibus nostris
 per actionem calidi et frigidi et alias acciones. Cum 30
 aliquid corporale exeat ab agente, et fit in paciens, tunc vel
 erunt duo corpora in eodem loco, si illud recipiatur in solidas

12 *Predicamentis*] de qualitate et quali.

1 Et] Et non <i>F</i>	6 Si loquamur] Set loquimur <i>FD</i>	7 que] et <i>F</i>
14 continui <i>om.</i> <i>D</i>	15 uniri <i>om.</i> <i>D</i>	individuali <i>F</i>
17 discontinuitas] discontinuitatis <i>F</i>	21 in corporibus <i>om.</i> <i>D</i>	25 Vide-
runt] Videret <i>D</i>	21 aliquod <i>D</i>	31 aliquid] aliquod <i>D</i>

partes pacientis, aut oportet quod in poris vacuis recipiatur.
 Et certe, non sunt longe ab hac sentencia illi qui fingunt for-
 mam solis multiplicare suam materiam, ut fiat ad corporale in
 medio, scilicet, de multiplicacione radiorum, de qua posizione
 prius discussum est. Nec similiter, est vulgus naturalium
 longe ab hoc, quoniam ponunt quod aliquid exeat ab agente,
 et fiat in paciens. Set hec destructa sunt prius tanquam
 omnino erronea, scilicet, in prima parte hujus libri in tractatu
 de speciebus propter quod dicendum est, quod non oportet
 ponere poros vacuos propter actionem naturalem, quoniam
 nichil exit ab agente, ut dictum est, nec aliquid inmittitur in
 ipsum paciens, et ideo nec oportet quod pori sint in eo, nec
 quod latera ejus dividantur, nec quod plura corpora sint
 simul. Set ponimus actionem naturalem per contactum sub-
 stancie active ipsius agentis, cum enim tangunt se, et unum
 natum est agere, et aliud natum est pati, fit accio et alteracio
 prime partis pacientis, que tangitur ab agente, et illa cum
 alterata sit, et habet jam formam agentis inductam, potest
 alterare partem secundam, et sic ulterius. Hec est veritas |
 circa actionem naturalem : per viam enim alteracionis fit et ^{61 b 2.}
 non per emissionem alicujus ab agente, nec per inmissionem
 alicujus in paciens. Et quia veritas actionis probata est
 prius, ex qua destruitur quicquid vulgus dicit, et quicquid alii
 fingunt de forma multiplicante suam materiam, et positus est
 modus per quem non oportet ponere vacuos poros, immo per
 quem reprobatur hec posicio ; ideo, solum adiciendum est,
 quod si essent hujus modi pori, non propter hoc esset accio
 nec passio secundum positionem eorum. Hec enim posicio
 destruit se ipsam, nam si propter hoc quod aliquid corporale
 ingrediatur paciens, ponant poros in quibus recipiatur, propter
 hoc quod in solidum non potest, ne essent duo corpora simul,
 tunc secundum quod ipsi volunt, esset accio in illis poris

10 de speciebus] p. 18.

3 ad] aliquod <i>D</i>	9 dicendum] breviter dicendum <i>D</i>	11 ut dictum
est] ut prius demonstratum est <i>FD</i>	13 nec] ut <i>M</i>	corporalia
<i>D</i> 16 fit] sit <i>D</i>	20 circa] contra <i>F</i>	32 secundum <i>om. F</i>
solum fieret <i>F</i> : fieret <i>D</i>		esset]

vacuis et nichil solidi ipsius pacientis alteraretur, quia nichil secundum eos alteratur nisi aliquid ingrediatur in eo. Set in solidum nichil ingreditur, set in poros, et ideo corrumpetur nunquam aliquid de solida substancia pacientis, cuius contrarium videmus.

Capitulum sextum de existencia vacui secundum se.

Et quoniam prius suppositum est, quod vacuum nichil est, et ideo non potest locus esse distanca vacua inter latera continentis, prius expediendum est de hoc. Et Aristoteles hoc probat per duas raciones. Set dictum est superius quod primum argumentum ejus habet dubitationem magnam, arguit enim, si aliquod spaciū esset inter latera continentis quod esset vacuum, tunc essent loca infinita in actu in illo spacio, scilicet, quod quelibet pars locati haberet locum in actu, scilicet, partem illius distancie, et ideo cum sint infinite partes locati, licet in quadam potentia, tum actualia loca illis infinita respondebunt. Dicunt vero aliqui quod distanca actualis potest bene esse illius quod est in potentia, unde due partes distantes, licet sunt in potentia quadam, habent tamen actualem distanciam inter se; et ideo, sicut totum habet locum actualem propter illam totam distanciam actualem, sic quelibet pars propter distanciam ei respondentem. Set non sequitur ex potentia actus, unde cum non sit infinitas parcium nisi in potentia, similiter non erit in eorum locis. Et hoc non est inconveniens, propter quod alii dicunt, quod in vacuo nulla est natura nec forma uniens partes ejus, et ideo, sunt abinvicem secundum se discrete et divise, propter hoc, sicut in pleno sunt partes infinite in potentia, sic in vacuo sunt partes infinite in actu; nam plenum habet aliquam formam tocius, in qua uniuntur partes propter quam unionem non sunt actu omnino discrete nec distantes, et ideo sunt in potentia infinita non in actu: et contrarium est in vacuo, ideo, partes ejus sunt in actu infinite. Set ista racio nulla est, quoniam illi qui posue-

6 sextum om. F: 5^m D se] se, in quo inquiritur an possibile est ipsum aliquo modo esse sine comparacione ejus ad motum, vel aliud propter quod ponatur F 16 locati om. D 19 sunt] sine D 31 distantes] distincte F: divise D

runt vacuum esse spaciū aliquod sine calido frigido et carne et osse et igne et aqua, scilicet, spaciū separatum ab omni passione corporis naturalis, posuerunt tamen ipsum esse quoddam totum, habens suū esse ex se et secundum suā proprietatem, et ideo, habet formam suā secundum sui debitum, licet non habeat formam naturalem, unde partes ejus secundum positores vacui uniuntur ita bene in suo toto per formam tocius sicut partes pleni; sicut nos videmus in quantitate continua habente trinam dimensionem partes ejus uniuntur in suo toto per formam tocius, sicut partes substancie. Set hii positores vacui posuerunt ipsam esse trinam dimensionem quantitativam mathematicam | separatam a passione naturali,^{62 a 2.} quapropter non exponitur argumentum Aristotelis veraciter nec sufficienter. Propter quod dicendum est, quod non patere potest exposicio illius demonstracionis Aristotelis nisi destruatur vacuum omnino, et inter latera continentis, et alibi; et hoc fit sic. Trina dimensio separata est quantitas: set omnis quantitas est accidens, et accidens non potest esse sine suo subjecto; quapropter impossibile est ponere trinam dimensionem separatam, et ideo impossibile est ponere vacuum esse, cum non ponatur aliud nisi dimensio separata. Item, omnis res stans per se est substancia, ergo, vacuum esset substancia; set non incorporea, quoniam habet dimensiones corporales, ergo, erit substancia corporea, ergo corpus, quod est substancia. Set omne corpus, quod est substancia, est res naturalis vel natura, ut celum et elementum vel mixtum, et ita vacuum erit corpus naturale. Set corpus naturale non est separatum a passionibus naturalibus, et sic hoc non est vacuum, quia vacuum dicitur esse tale; ergo, ad posicionem vacui sequitur ejus destruccio, quare ponere vacuum esse est ponere ipsum non esse, et ita contradictoria simul, quod est concedendum. Dicendum igitur quod, cum vacuum ponitur esse quantitas, ponitur esse accidens, et sicut non potest habere esse sine subjecto, sic nec unitatem. Unitas enim accidentis est ab unitate subjecti, et ideo si poneretur esse, non habebit

4 quoddam] quiddam *M* 21 nisi] nisi trina *D* 23 quoniam habet]
 qui habeat *F*: quin haberet *D* 25 quod] non *D* 26 *pr. vel*] et *FD*
 27 Set] Set si est *F* 33 et] et accidens *F* 35 poneretur] ponatur *FD*

unitatem propter hoc, quia ejus unitas est a subjecto, et ideo, nichil unum erit in vacuo ex sua proprietate, propter quod totum erit discretum et divisum, et ideo, ejus partes sunt discrete, et ideo, infinite in actu. Quantitas autem in suo subjecto existens habet unitatem radicalem a suo subjecto, et 5

^{62 b 1.} partes ejus habent unitatem radicalem | ab unitate parcium subjecti, et aliter non haberet secundum se unitatem per formam tocius in ea, et ideo cum in quantitate separata tollitur radicalis causa unitatis parcium vacui, scilicet, unitas subjecti et parcium ejus in forma tocius, necesse est quod in ¹⁰ tali quantitate non remaneat unitas tocius, quia illam habere non potest, nisi aliunde, scilicet, ab unitate totalitatis sui subjecti. Nec impeditur hec exposicio per hoc quod diceretur: postquam datur vacuo esse sine subjecto, dabitur et unitas; et ideo, non sequitur ex racione vacui discrecio dicta ¹⁵ parcium et infinitas actualis. Dicendum est quod sic: nam nos non damus eis esse vacuum secundum veritatem, set ipsi dant, et nos utimur verbis eorum. Et quia duo dicunt falsa, et de esse et de unitate, ad quorum utrumque sequitur contradictriorum ejus, debemus destruere unum et alterum, set ²⁰ aliquando indigemus destruere simul utrumque, aliquando unum, aliquando alterum. In hoc igitur casu in quo Aristoteles arguit, non curamus destruere esse vacui set ^{F 105 a 2.} unitatem, | quia hoc facit ad propositum ejus et nostrum de infinite locorum; et ideo stabit hec exposicio facta ²⁵ de argumento Aristotelis. Quod vacuum non potest esse omnino, probatum est per duas raciones superius; et tercia est: si detur esse, quod sequetur infinitas in actu, ut accipitur ex racione Aristotelis. Et quarta est: quod dantem oppositum vacui, scilicet, ipsum non esse, contingit veraciter ³⁰ salvare omnia naturalia in hoc mundo, propter que antiqui finxerunt vacuum; immo posito vacuo, impossibile est naturalia salvari, ut expositum est de motu locali, et de accione et passione, et aliis, quapropter non debet nec potest ^{62 b 2.} poni vacuum | in hoc mundo. Set nec extra mundum, ³⁵

² nichil] vel *F*

⁵⁻⁶ a suo . . . radicalem *F* in *marg.*

¹¹ remaneat]

remanet *F* ¹⁴ vacuo] vacuum *D* ¹⁸ dicunt] dicant *F*

¹⁹ con-

tradictorium] contradiccionem *F* ³¹ antiqui] antiqua *M*

quoniam illud esset perpetuum ; et ideo, poneretur locus perpetuus potens et aptus natus capere corpus. Set in perpetuis non differunt esse et posse, quapropter esset corpus extra mundum in tali vacuo collocatum, quod falsum est,
 sicut ait Aristoteles in 3º *Phisicorum*. Set in tractatu *celestium* habet fieri uberior sermo de vacuo extra celum, quia Aristoteles docet, primo *Celi et Mundi*, nec corpus nec vacuum esse extra celum. Quamvis autem hec sit veritas, tamen bonum est et utile et pulcrum revolvare experimenta et raciones quibus apparenter videtur poni vacuum esse possibile, quatinus solvantur, ut plena certitudo de possibilitate vacui capiatur.

Scimus igitur quod vas plenum cineribus vel calce potest recipere de aqua quantum cineris, et similiter vas habens lanam recipit incaustum quantum sine lana, quare videretur quod vacuitas esset in quibus hec recipiantur. Set dicimus quod infra partes cineris et lane intercluditur aer, qui expellitur liquore adveniente ; et humidum est male terminabile proprio termino, bene autem alieno ; propter quod humiditas aque vel incausti terminatur in minorem locum per siccitatem lane et cinerum et calcis. Et tertio, siccum et humidum sunt contraria, et propter hoc statim mutuo se corrumpunt, et sic minorem locum occupant. Set si vas per foramen inferius repleatur aqua et obstruatur ejus orificium, manifestum est quod aqua est gravis, ergo descendet inferius per foramen, et aer non potest intrare superius, quia orificium obstructum est, ergo, erit vacuum. Et | dicitur quod non, quia aqua stat ne
 fiat vacuum. Set negacio non est causa affirmacionis : ‘ne fiat vacuum’ est negacio. Item, quid facit aque violenciam ? Non potest assignari. Nec natura aque est ejus causa, quia ex natura sua appetit descendere, ergo, videtur nullo modo

5 *Phisicorum*] iii. 33.

7 *Celi et Mundi*] i. 99.

1 ideo] ita <i>D</i>	4 mundum] m. in actu <i>D</i>	10 raciones] rationem	
<i>F</i>	videtur] videbitur <i>D</i>	11 solvantur] solventur <i>FD</i>	13 vel
calce om. <i>D</i>	potest] potest tantum <i>D</i>	14 cineris] sine eis <i>FD</i>	18 et]
et iterum <i>F</i>	20 terminatur] terminantur <i>F</i>	21 calcis om. <i>D</i>	
23 per foramen] perforatum <i>D</i>	25 descendet] descendit <i>FD</i>	30 ejus]	
hujus <i>FD</i>			

fieri. Similiter, si in aliquo vase eneo vel aureo solidissimo includatur aqua vel aliud condensibile vel congelandum, et omnino obstruatur, potest condensari, ut videmus per gelu et per calorem, ergo, minorem locum occupabit, ergo, inter latera vasis et rem jam condensatam erit vacuum. Si dicas 5 quod non, quia occurrit latera vasis, et sequuntur situm rei contente, hoc non videtur propter soliditatem vasis, quia nulla fiet ei violencia, nec ex se appetit, nec sibimet potest inferre violenciam. Item, si aliquod istorum accideret, non posset dici, nisi quod hoc fieret ne fieret vacuum. Set negacio non 10 est causa affirmacionis, ut prius dictum est. Et dicendum est quod natura particularis aque ex se non stat sursum, set ex virtute nature universalis, que continuacionem corporum naturalium semper requirit et conservat, que continuacio dissolvetur per vacuum. Et ideo patet quid est causa efficiens, quoniam 15 natura universalis cui obedit natura particularis; et quid est causa finalis, quoniam continuacio naturalis corporum mundi. Et hec est affirmacio ad quam sequitur negacio vacui; et ideo, non ponimus negacionem vacui esse causam affirmacionis, sed 20 63 a 2. e contrario. Quid vero sit causa | universalis, expositum est superius in tractatu *de causis*. Similiter dicendum est quod ex lege nature universalis contrahentur latera vasis, et sequuntur situm rei condensate; ut salvetur continuacio rerum naturalium, et sic per consequens excludatur vacuum. Et planum est, quod simul sunt, quorum nichil est medium; 25 set inter superficiem rei condensate et latera vasis nichil medium est, ergo, simul sunt: nichil enim non potest facere distanciam, nec potest poni dimensio vacua sine subjecto, ut F. 105 b 1. prius ostensum est. | Et ideo si inter parietes solidissimos totus aer subito amoveretur, cum nichil esset medium, simul 30 essent parietes subito. Et consimile est, quod aliquando frangitur vas, in quo condensatur aqua vel aliud, si sit

21 de causis] pp. 206-216.

4 et] vel FD	6 occurrit] concurrent F: concurrent D		sequntur]
sequentur D	10 fieret] fiat F	11 causa om. M	15 quid]
quod D	18 quam] quod F	21 tractatu] capitulo D	27 non
om. D			

frangibile, ut vitrum vel fictile; et hujus causa est continuacio corporum naturalium, ut aer ingrediatur ad continuandum, et hoc facit natura universalis, ex cuius potestate rumpitur vas artificiale, in quo non est lesio nature, ut salvetur naturalis
5 unio corporum naturalium.

Set de tabulis plane superficie conjunctis, videtur esse major dubitacio. Accipiantur igitur due circularis figure, et una ponatur super aliam, et elevetur per filum in centro fixum: tunc cicias erit aer in partibus juxta circumferenciam quam in centro
10 inter tabulas, ergo, ad tempus erit vacuum. Ad hoc multi multa solebant dicere. Quidam enim dicebant quod aer sit in instanti usque ad centrum, ut excludatur vacuum. Set 63 b 1 isti primo peccant propter hoc, quod negacio non est causa affirmacionis; secundo, si consulimus eis, ut loquantur affirmativa dicendo quod hoc erit propter continuitatem corporum naturalium, ut predictum est in aliis, dicemus quod hoc non potest esse ex natura universalis vel particulari, propter raciones superius tactas, de translacione facienda in vacuo in instanti.
15 Non enim potest spacium divisibile transiri, nisi in tempore,
20 et corpus, quod est divisibile, habet priorem partem prius in spacio quam posteriorem; et natura universalis est virtutis finite, ergo operatur in tempore et non in instanti; et sic de aliis rationibus ibi positis, que necessario concludunt. Et ideo aliqui dicunt quod omnia contingencia se in aqua vel in
25 aere habent extremitates humidas, sicut Aristoteles dicit, secundo *De Anima*, et ideo, aer est in medio tabularum et ibi comprimitur, qui rarescit et expanditur in divisione tabularum. Sed istud primo patet esse falsum per aquam, nam si tabule conjugantur in aqua, et elevetur una ab alia, aqua, qua
30 humide sunt tabule, non sufficit ad replendum locum, set alia aqua intercurrit. Deinde videmus quod aqua illa, que adheret tabulis, est modica valde in poris tabule consistens, nec 63 b 2.

26 *De Anima*] ii. 113.

7 circularis] circulares F 10 Ad hoc] Et hic F 17 potest om. D
natura] naturali M 19 Non] Nam D transiri] per transiri D
27 divisione] definicione D corr. in marg. 29 conjugantur] conju-
gentur D qua om. F 32 nec rarefit om. F

rarefit nec extenditur in majus, sequitur tabulam, et non se extendit extra superficiem tabule, cui adheret; ergo, similiter est de aere, et magis, quia subtilior est, et ideo subtilius et intimius adheret tabule. Item, quid est causa rarefactionis, quia hoc non potest intelligi nisi duobus modis, uno modo 5 quod aer multus fuit conculcatus et compressus inter tabulas, vel licet sit parvus rarefit tamen transmutacione naturali, propter continuacionem corporum naturalium. Primum dici non potest, quia in conjuncione tabularum, patuit aeri liber exitus undique, ergo, non detinebitur ibi inter tabulas et si 10 tantus esset, quod replere posset locum inter tabulas disjunctas, tunc prohiberet earum veram conjuncionem secundum quantitatem spissitudinis sui corporis; set vera est conjuncio tabularum undique, ergo, non potest aer condensari. Nec potest dici quod rarefiet aer per naturalem operationem, ut fiat 15 subtilior et majoris expansionis, secundum quod tabule magis et magis disjungantur, quia natura particularis aeris non faceret hoc, cum sit contra ejus inclinacionem; nec natura universalis hoc presumere debet, cum hoc fieri non potest, nisi per destrucionem aeris, et conversionem ejus in ignem, si aer 20 ille fuerit purus; aut si fiat vaporosus erit destruccio vaporis 64 a 1. et conversio ejus in aerem. Et ideo fieret corruptio alicujus corporis naturalis, et annihilatione, set magis leditur universum in destructione alicujus corporis, quam in discontinuacione corporum; ergo, natura universalis, que est virtus regativa 25 universi, nunquam corumpet corpus propter hujusmodi discontinuacionem corporum, nam nunquam inducit majus malum propter minus vitandum. Item, contra utrumque modum potest obici sic: si tabula una applicaretur aque, vel superficies aeris applicaretur aque; si igitur, elevari intelligamus superficie 30 F. 105 b 2. unam, nichil potest ibi ponи, quia nullum corpus tertium est, maxime in contactu aque et aeris; ergo, iste contactus et replecio loci in separacione non fit per hanc viam. Item,

1 sequitur] set sequitur FD 2 extra] ultra D 4 intimius] vicinus D
 quid] quia F 10 et si] item si FD 11 tantus] tantum D 14 potest]
 potest ibi D 15 rarefiet] rarefiat FD 21 fiat] fuit F: fuerit D
 22 Et ideo] Non F 22 fieret] fiet F: nec D 25 corporum] c. naturalium D regativa] vegetativa D 26 discontinuacionem] continuacionem
 F: disconveniencionem D 33 fit] sit F

dantem oppositum contingit solvere. Set adhuc pulcre arguitur vacuum per conjuncionem duorum corporum planorum sine medio corporis naturalis; et sint circularia, sicut prius, ad evidenciam majorem. Pono ergo quod exeant
 5 due linee a centris eorum usque ad tertium corpus suppositum eis, et hoc equidistanter. Cum igitur sint equidistantes, non concurrunt in punctum unum in tercio corpore, ergo, ad diversa; set inter omnia puncta in eodem corpore cadit linea media et pars corporis intercepta, ergo similiter in ortu
 10 linearum a centris erit ^{64 a 2.} distanca corporalis media. Set concedebatur et ponebatur, quod ibi non fuit corpus naturale aliquod; ergo, erit corporale spacium vacuum, quod est propositum. Cujus solucio est, quod ille linee terminabuntur ad unum punctum in corpore supposito, nec sunt equidistantes,
 15 quia non distant in alico, set simul sunt sine medio. Ideo puncta originalia earum sunt simul sine medio; sed puncta duo sine medio continuo sunt sicut unus punctus, quia totum est indivisible, et ideo possunt respondere uni puncto in tercio corpore, et propter hoc terminabuntur linee ad punctum unum
 20 in tercio corpore, et sic excludetur vacuum. Item, curialiter obicitur: ponatur quod per centra hujusmodi tabularum conjunctarum sine medio corpore naturali transeat una linea, cum igitur illa linea non secat superficies nec tabulas in punto uno set duobus, quia corpora diversa sunt, tunc inter superficies
 25 tabularum erit linea et spacium et per consequens, superficiale et corporale: ergo, cum non sit corpus naturale, erit vacuum. Et dicitur hic multis modis falsis et contrariis, sicut alias in hoc volumine expositum est locis suis, unde dicendum quod illa virga secat duas superficies in uno punto. Sed hic punctus
 30 unus est in | ipsa virga considerandus non in tabulis, secat ^{64 b 1.} enim superficies tabularum in duobus punctis, quibus quia conjuncti sunt sine medio, respondeat unus punctus in virga; et ideo, nulla linea media intercipitur inter duo puncta tabularum, nec spacium aliquod. Item, sunt vasa communia

² per conjuncionem *om.* *D* 8 cadit] carent *F* 14-15 sunt ...
 set *om.* *M* 18-19 in tercio corpore et ... punctum] in corpore extra
 et ... punctum *D* 21 ponatur *om.* *F* 22 cum] tamen *D* 25 linea
om. *F* 30 pr. in *om.* *F* 34 sunt] fiunt *F*; sint *D*

sicut illa in quibus incaustum et oleum et hujusmodi ponuntur, et eciam vasa lavatoria habencia collum et orificium strictum, et latitudinem in fundo, sicut ampule vel urinalia, et perforantur in basi multis foraminibus ad abluendum manus, in quibus aqua contenta non descendit si orificium obstruatur, set si 5 orificium aperitur, aqua descendit per foramina. Sed si arguatur, quod aqua naturaliter debet descendere, ergo, licet orificium obstruatur, adhuc descendet cum nichil impedit, quapropter fiet vacuum: si dicatur quod non descendit ne fiat vacuum, jam patet quod hec solucio nulla est, quia negacio 10 non est causa affirmacionis. Set dicendum est quod definitur superius aqua ex lege nature universalis, ut fiat continuacio corporum naturalium, ad quam sequitur secundario, exclusio vacui; et ideo affirmacio, scilicet, continuacio ista est causa 15 b 2 affirmacionis, scilicet, quietis aque in vase. Et eodem modo est de vasis curialiter factis, quibus sophisticantur ignorantes, nam sic fiunt hujusmodi vasa, quod in aliquo illorum infunduntur simul aqua et vinum, et exeunt per idem foramen simul aut divisim, nunc aqua nunc vinum, secundum quod placet effundenti.

20

F. 106 a 1. *Capitulum 7^m. de loco et motu spiritualium substancialium.*

Quoniam autem locus aliquo modo assignatur substancialibus, et de hoc est summa difficultas similiterque de motu locali earum, ideo dicendum est hic de hiis duobus et primo queritur an substancia spiritualis, ut anima vel intelligentia fit in instanti vel in tempore per spacium corporale, quia hec questio annexa est magis hiis que dicta sunt de vacuo. Secundo, queretur de localitate substancialium hujusmodi, et ad hoc, quod substancia spiritualis fiat in tempore si per spacium feratur, necessarie sunt raciones superius posite ad 30

²¹ Here a second hand in F (circ. 1320) inserts the remainder of this part.

5-6 si orificium . . . descendit om. F 6 aperitur] aperiatur D
 7 arguatur] arguitur D 8 impediat] impedit D 17 nam] omnia D

21 Capitulum . . . substancialium om. F Capitulum 6^m. D 22 aliquo]

uno D 23 summa] similiter una D 26 tempore] tempore vel in celum F

27 vacuo] vacuo, ideo hic in capitulo de vacuo de hoc dicendum est. F

ostendendum quod in vacuo non potest corpus ferri, nisi posito quod in eo posset corpus transferri. Nulla enim virtus finita agit in instanti. Quia si aliqua ageret in instanti, major possit agere in minori; ut arguit Aristoteles sexto
 5 *Phisicorum* et in octavo *Phisicorum* dicit quod virtus finita et infinita non possunt agere in eadem duracione; set virtus infinita agit in instanti, ergo omnis virtus finita agit in tempore.

Item, tunc esset angelus simul in celo, et in medio spacii, et in terra; et ita simul et semel in diversis locis, quod non
 10 potest esse. Et sic de aliis rationibus, que ostendebant quod transmutacio corporis in vacuo debet esse in tempore, tum 65 a 1.
 ratione divisibilitatis spacii, tum, quia transitus puncti est in instanti, ergo, linearis spacii transicio est in tempore. Nec impediuntur hee due raciones propter resistenciam; quia
 15 vacuum non resistit corpori, ut probatum est, set medium plenum non resistit spiritui; et ideo, potest intrare illud, et transibit prius unam partem spacii quam aliam, propter quantitatem spacii et finitatem virtutis. Et proculdubio, si transibit spacium, transibit in tempore, propter finitatem
 20 virtutis et ceteras raciones prius dictas; unde in instanti non potest transire.

Sed obicitur in contrarium quod Aristoteles dicit, quod in partibile non movetur, probat hoc in sexto *Phisicorum*. Et una rationum ejus est talis; nam in suo transitu per-
 25 transibit semper indivisibilia, seu puncta semper ei equalia. Cum igitur talia in minimo spacio sunt infinita, nunquam pertransiret minimum spaciū; quia omne mobile signat in actu semper partes spacii sibi equales; ut mobile pedale semper transit spaciū pedale, quantum est de termino ad
 30 quem vadit immediatum. Item, tunc spaciū pertransitum esset ex punctis pertransitis, et ita linea ex punctis; quod

3 quia si aliqua. The text coincides from this point with Op. Tert. p. 168,
 1. 9. 5 *Phisicorum*] viii. 79. 23 *Phisicorum*] vi. 86, 88.

2 transferri] alico modo transferri *FD*
 Prima *F* simul] simul et semel *F*
 ponatus *D* 13 linearis] linearum *F*
 non *D* 18 finitatem] puritatem *F*
 igitur] Et cum *FB*

4 possit] posset *D*
 12 quia] ratione qua *D*
 15 non *om. FB*
 24 racionum] racio *F*

8 Item]
 puncti]
 16 ideo]
 26 Cum]

F. 106 a 2. iterum est impossibile. Item, dum mobile est totaliter | in termino a quo, non movetur; dum totaliter est in termino ad quem, non fit motus, quia jam motum est, et quiescit mobile; ergo non movebitur nisi partim sit in termino a quo, et partim in termino ad quem. Set in partibile, ut angelus, non habet 5 partem et partem, sicut nec punctus; et ideo, non movebitur.

65 a 2. Et | hee sunt demonstraciones Aristotelis, per quas ostenditur quod in partibile non movebitur; ergo, si transit spaciū, transibit in instanti, et erit mutacio et non motus.

Set hic respondetur quod aliud est de in partibili quod 10 non commetitur se partibus spaciī divisibilibus neque indivisibilibus, sicut est angelus vel anima. Nam duo prima inconveniencia non sequuntur hic. ut dicunt; quia substancia spiritualis situm non habet, set transit in tempore propter finitatem virtutis, et non commetitur se spacio, et ideo tercia racio 15 non habet locum. Nam cum dicit, quod omne quod movetur partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, hoc est verum de eo quod commensurat se dimensionibus spaciī; set substancia spiritualis non proporcionatur nec commensurat se dimensionibus spaciī.

Set contra hanc responsonem est, quamvis substancia spiritualis non habeat situm, et punctus situm habeat et posicionem licet simplicem, non propter hoc impeditur raciones predicte. Quia aut erit angelus in loco indivisibili aut divisibili; si indivisibili, vel presens loco tali, et determini- 25 nabit sibi locum indivisibilem, ita quod ibi est dum quiescit, et non alibi; licet non commeciatur se illi indivisibili per situm, sicut indivisible corporale, quod est punctus vel attomus; tunc eadem inconveniencia sequuntur. Nam sit A indivisibile in spacio, cui presens sit angelus, et est terminus a quo fiet 30 motus; et B sit indivisibile aliud, quod sit terminus primus immediatissimus ad quem movebitur angelus, et cui presens fiet per motum, licet ei non commensuretur per situm, set sit

3 motus] *om. F* 4 movebitur] *movetur F* 6 et partem *om. F*
 10 in partibili] *motibili D* 13 hic *om. F*: his *D* 18 se] *se spacio vel F*
 19 commensurat . . . spaciī] *commensuracionem ad quantitatem spaciī EBD*
 25 si] *set in F: si in B* tali] *tali, vel tali FBD* 27 commeciatur] *com-*
mensuret F 29 sequuntur] *sequentur FB* 31 aliud quod] *ad quem F*
 31 et immediatissimus *om. D*

ei presens | per determinacionem loci, ut omnes ponunt. Et 65 b 1.
C sit tertium indivisibile in spacio, propinquissimum ipsi B ; et
D sit quartum immediatissimum ipsi C ; et sic ultra. Cum
igitur angelus secundum hoc non potest esse presens nisi alicui
5 indivisibili soli, et per transmutationem fiet ab uno in alio, et
angelus nullum indivisibile omittit in suo transitu, nec aliquid
de spacio potest omittere in totum qui transeat ; manifestum
est, igitur, quod semper pertransibit indivisibilia, sicut punctus
10 corporalis transiret ; set solum erit differencia in situ.
Presens tamen erit angelus cuilibet indivisibili sicut punctus ;
ergo in transitu puncti acciderent duo inconveniens, quod
minimum spaciū non transiret, quia infinita sunt puncta | in F. 106 b 1.
quolibet, et quod quantitas sit ex punctis ; sic erit hic. Et
tercia racio non potest impediri ; quia dum est presens
15 ipsi A, quiescit ; et dum est totaliter presens ipsi B, qui-
escit ; et non potest esse secundum partem unam presens
A, et secundum aliam presens ipsi B, quia indivisibilis est ;
et semper locum indivisibilem optinet. Ergo nunquam
movebitur.

Set proculdubio, ille raciones non solum tollunt motum set
mutacionem, si angelus habeat locum indivisibilem ; cum
secundum veritatem linea non est ex punctis, set est spaciū
quantum et divisibile inter A et B, tunc cum sit angelus ad
presens in A, et non sit B continuus ei, et tamen est propinquis-
25 simus qui potest signari, tunc angelus quiescit in A, et non |
poterit moveri ulterius ; quia primus terminus ad quem veniret 65 b 2.
esset B, eo quod semper est presens indivisibili, et ideo nun-
quam pertransiret spaciū quod est inter A et B, neque motu
neque mutacione. Et ideo raciones Aristotelis due prime
30 possunt formari equaliter contra mutacionem, sicut contra
motum, si angelus sit presens loco indivisibili. Nam sive per
motum, sive per mutacionem, transeat illa puncta, et totum

4 potest esse] esset F 7 in totum qui] continuum quin totam F : quin
totum D 9 corporalis] corporis F solum] sola F 11 ergo]
ergo sicut FB 12 quod] quia F 12 minimum] manifestum M 13 quolibet]
quolibet spacio F 15 quiescit. Haec verba add. M et non potest esse
secundum partem 18 indivisibilem om. D 23 cum om. D 25 signari]
fieri D quiescit] quiescit DB 26 poterit moveri] movebitur D 29 Et
om. F

spacium pertransit, tunc totum spacium erit ex illis punctis ; et cum sint infinita in minima parte, nunquam poterit pertransire spacium minimum, nec minimam ejus partem. Et 5 ideo raciones tres nunc tacte ostendunt, quod nec movebitur nec mutabitur, si angelus habeat locum indivisibilem.

Et illa racio ultima Aristotelis, que dicit quod omne quod movetur partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, ostendit specialiter quod non movebitur. Raciones vero quatuor prime ostendunt quod nullo modo mutabitur ; et ista non videntur posse impediri si habeat locum indivisibilem ; sed si habeat locum divisibilem, tunc proculdubio poterit moveri, et nulla rationum istarum prohibet. Nam 10 si sit in A loco divisibili, tunc potest B locum divisibilem aggredi, sicut vult, et quando vult ; et tunc cum pertransit B locum divisibilem, et C, et D, et alia loca divisibilia equalia 15 ipsi A spaciū pertransitum erit semper ex divisilibus par-
66 a 1. tibus compositum ; et poterit pertransire | minimum spaciū et maximum, sicut vult. Et sic existens in A loco divisibili, qui est terminus a quo, potest relinquere illum locum secundum partem, et occupare de loco B partem, ut hec due partes 20 equentur toti A. Relinquitur igitur quod partim poterit esse in termino a quo, et partim in termino ad quem, et ita poterit moveri ; quia demonstracio Aristotelis non requirit, nisi quod mobile possit quoquo modo occupare partes terminorum duorum, sive hoc fiat per partibilitatem sui ipsius ut corpus, 25 sive per partibilitatem terminorum occupatorum a mobili, si non sit corpus. Set mutatio nullo modo fiet, si habeat angelus
F. 106 b 2. locum | divisibilem, propter raciones superius assignatas de finitate virtutis et suis comitibus.

Capitulum octavum de loco substancialium spiritualium.

Quoniam autem hec questio de transmutacione substancialium spiritualium fundatur super existenciam earum in loco, ut patet ex jam dictis ; quia si habent locum indivisibilem nec

1 pertransit] pertransibit F 2 poterit] potest F 3 Et om. F
 4 movebitur] movetur F 7 est] erit D 8 movebitur] movetur F
 9 prime] predice prime F 13 A loco] alico D 21 equentur] sequentur FB
 23 demonstracio] de modo M 24 possit om. F 26 si non] licet non FB 30 Capitulum . . . spiritualium om. F octavum] septimum D

movebuntur nec mutabuntur localiter, et si divisibilem non mutabuntur sed movebuntur ; ideo oportet hic considerare de loco earum, quod non habet aliquid difficilius se in tota speculacione sapiencie. Tamen habet duo equalia ei in difficultate, 5 de quorum altero dicetur post hec, quia annexum est istis. Set in hoc loco volo procedere secundum vias inquisicionis et recitacionis, magis quam de terminacionis et diffinicionis alicujus 66 a 2. sentencie, et sine prejudicio melioris sentencie referam opinionem alicorum theologorum famosam, cui eciam sapientissimi 10 viri concordabant quos vidimus, licet viam universe carnis ingressi sunt.

Quod autem substancia spiritualis nullam rationem habeat ad locum corporalem, neque divisibilem neque indivisiblem, persuadetur sic. Locus corporalis, qualitercumque intelligatur, 15 habet necessario situm de suo intellectu ; quia eciam punctus situm habet, et linea, et superficies, et corpus. Set substancia spiritualis nullum situm potest habere, ergo nullam rationem habebit loci corporalis.

Item, substancia spiritualis neque habet divisibilitatem 20 quantitatis nec puncti, quia sua natura est indivisibilis ; nec est quantum, neque terminus quanti. Et ita sicut divisibilitas quantitatis extranea est, sic indivisibilitas termini quantitatis, qui est punctus. Set que non sunt ejusdem generis non habent adinvicem comparacionem nec proporcionem ; nec est pro- 25 porcio albedinis ad lineam, nec ad substanciam, que sunt diversorum generum predicamentium a genere albedinis ; nec ad musicam, nec ad dulcedinem, que sunt in diversis generibus subalternis. Quapropter natura indivisibilis spiritualis nullam comparacionem nec proporcionem habebit ad 30 indivisibile vel divisible in quanto corporali.

Item, hoc videmus | per locum a majori : nam quedam res 66 b 1. sunt corporales, quia proprietates corporum sunt, et tamen non habent aliquam comparacionem ad locum corporalem de sui natura, ut unitas et numerus. Non enim convenit

¹ non mutabuntur sed] mutabuntur sed non *F* ² mutabuntur] mutable *D*
³ habent] habent *F* ¹⁰ viri] magistri *F* : *om. M* ¹¹ sunt] sint *F*
¹⁹ divisibilitatem] indivisibilitatem *MD* ²⁰ est *om. M* ²¹ ita] ideo *F*
²² sic] ita *M* ²⁶ predicamentium] predicamentorum *F*

dicere quod de sui natura alicubi sunt; quia non habent situm nec posicionem. Unitas enim non est hic nec ibi; neque locum divisibilem neque indivisibilem occupat; nec presens est alicui loco naturaliter, et de se, set per accidens, ratione corporis cuius est unitas. Ergo manifestum est quod 5 longe minus substancia spiritualis, que a corpore non dependet aliquo modo, habebit respectum vel comparacionem ad locum corporalem. Item, corpus non habet aliquam proporcionem | F. 107 a 1. nec comparacionem ad locum spiritualem; ergo nec spiritus ad locum corporalem.

Item, omnis res, que locum habet, aut habet locum natural-
10 lem aut accidentalem; set res que habet locum accidentalem,
ut lapis, qui est elevatus sursum, est ibi per violenciam, et
habet necessariam inclinacionem ad locum naturalem. Et
ideo omne quod habet locum accidentalem in actu, aptum 15
natum est habere locum naturalem, in quo salvatur, et extra
quam est per violenciam. Set in substancialibus spiritualibus
non est aliqua violencia; ergo non possunt habere locum acci-
dentalis. Neque in eis necessitas est conservacionis, quia
incorruptibles sunt; ergo nullo modo locum sibi determinant 20
naturalem, et ita nullo modo habebunt locum.

Si dicatur quod substancia spiritualis non indiget loco
salvante set continente, quia est pars universitatis rerum, et
extra celum esse non posset nec debet, et ideo limitatur ejus
66 b 2. natura ut | sit infra celum contenta, contra hoc est multiplex 25
ratio. Nam celum ultimum locum non habet, et tamen est
pars universi; nec aliquod celum indiget loco continente;
quia si celum ultimum non esset de partibus universi celum
penultimum locum non haberet, nec continens, nec salvans; et
sic nec aliquo celo. Unde quod non indiget salvante non 30
indiget continente, et ideo celi non indigent aliquo loco conti-
nente; quare longe magis substancia spiritualis non indige-
bit loco continente. Item, natura elementaris quia indiget
salvante ideo indiget continente. Unde celum per suam

1 alicubi] alicui *F* 2 nec posicionem. Unitas] nec unitas *F* 7 re-
spectum] rationem *MD* 10 corporalem] c. per locum a commutata pro-
porcio *F* 13 est elevatus] elevatur *FBD* 17 quam] quem *BD*
19 quia] quoniam *D* 23 quia] que *M* 25 contra hoc est] set est contra
hoc *M* 30 aliquo] de aliquo *FB*: in alico *D* 34 ideo] idio *M*

virtutem salvat elementa ; et quodlibet elementum superius salvat inferius ; et ideo oportet quod elementa habeant undique continens. Quare cum substancia spiritualis non indiget salvante, non indigebit loco continente. Item, universitas rerum non requirit continenciam unius per aliud. Nam si res create essent ita ut nulla aliam circumdaret, adhuc esset universitas rerum et tamen nulla continencia. Ergo pars universi, in quantum hujusmodi, nisi aliud reformet pactum, non requirit continens.

10 Item, si consideremus radicem unde accidit continencia in hoc mundo, videbimus quod ad hoc, quod res sit pars universi, non requiritur quod contineatur ab alico. Nam quia elementa indigent salvante undique, ideo indigent continente undique ; et ideo elementum est sphericum ; et per consequens corpus celeste est sphericum ; et ideo contentivum elementi. Set si elementa ex nulla parte indigerent salvante, aut non undique, non esset necesse quod elementa essent sperice figure, nec per consequens celum ; et ideo continencia non requiretur necessario ; et tamen essent partes universi. Item, in quantum |
 20 mundus debet | moveri propter generacionem et corrupcionem, F. 107 a 2.
 oportet quod sit sperice figure ; quia non posset ultimum corpus moveri, nisi in figura tali, sicut probavi in *Opere Majori*. Sed licet celum non moveretur, nec fieret generacio et corrupcio, sicut erit post resurreccionem—quia tunc erunt omnia incor-
 25 ruptibilia, et adhuc erunt partes universi—ergo figura ista sperica, que facit continenciam in hoc mundo, non potest convincere, quod idem sit esse pars universi, et necessario contentum, secundum quod requirit continens et locum continentem. Quapropter concludi videtur quod spiritualis sub-
 30 stancia nullum locum, nec divisibilem nec indivisibilem, corporalem requirit, nec debeat habere, propter continenciam, sicut neque propter salutem.

22 *Opere Majori*] vol. i, p. 153.

4 loco continente <i>om. D</i>	5 unius per aliud <i>om. D</i>	6 universitas]	
unitas <i>D</i>	8 pactum <i>om. D</i>	13 ideo . . . undique <i>om. D</i>	15 elementi.
<i>Haec verba add. F</i> et per consequens corpus sphericum est celeste, ideo contentivum elementi	18 requiretur] requireretur <i>BD</i>	21 sphericę]	
sphericitas <i>FB</i>	25 et <i>om. MD</i>	29 videtur] v. necessario <i>BD</i>	30 corporalem <i>om. D</i>

(de loco angelorum.)

Deinde in particulari argui potest ad utrumque, et primo quod locum indivisibilem non optinebit nec requiret. Nam tunc sit ille locus A punctus in celo ; sequetur igitur per superius dicta quod non transibit ipsum A in eternum, neque per motum 5 neque per mutacionem ; ergo non operabitur nisi apud ipsum A. Ergo angeli cum fuerint omnes in celo creati, et primo existentes ibi, non possunt aliquid operari in hoc mundo inferiori per presenciam sue substancie, nec ad homines pertingere neque potentes eis adesse, quod est plane falsum ; quia scri- 10 ptura dicit contrarium, et multiplex historia, et experientia ; et est contra fidem et contra veritatem. Si dicatur quod existens 67 a 2. in A punto in celo potest hic inter | homines operari propter potestatem magnam virtutis, sine mutacione locali ;—contra, potestas non excedit essenciam, quia aut essencia nobilior est 15 potencia, aut essencia equatur saltem potencie ; sicut dicitur in libro *de Causis*. Ergo ubi sua essencia non est, non potest operari, nisi loquamur de accione per multiplicacionem virtutis. Set de hac non loquitur aliquis hic, nec posset hoc stare, sicut alibi probatum est. 22

Item, divina potencia non operatur nisi ubi est presens sua essencia ; quia sicut potencia est ubique, sic sua essencia ; et ideo multo magis angelica potencia non operabitur, nisi ubi sua essencia presens est. Item, secundum fidem ecclesie et scripture, et dicta sanctorum, et secundum historias certas, 25 angeli non solum facti sunt presentes hominibus secundum opera, sed secundum suam essenciam, et substanciam, et naturam. Set hoc esse non potest si angelus determinat sibi locum punctalem, ut probatum est. Item, anima rationalis est presens corpori humano viventi ; et est presens non solum 30 secundum operacionem set secundum substanciam, ut patet, et

¹ All MSS. here have a new initial but no chapter heading.

+ sequetur] sequitur FB 10 scriptura] sequitur a D 16 essencia equatur saltem potencia] ei coequatur F equatur] sequatur D 19 posset] possit F 25 dicta sanctorum] sanctos F certas] sanctas M
28 determinat] determinaret F

fit in celo per presenciam sue substancie que sancta est, aut in inferno que dampnatur, aut in purgatorio que spem habet salutis. Ergo substancia spiritualis non erit solum et semper presens uni loco punctali, secundum suam essenciam, sicut nec |
 5 secundum suam potentiam solam operandi. Item, si angelus F. 107 b 1.
 esset artatus ad punctum, et esset substancia punctalis | im- 67 b 1.
 possibile est quod esset dignitatis illius que predicatur de eo ;
 nam tunc et essencia esset punctalis et potencia, et ita esset
 vilissima substanciarum, et vilius omnibus aliis, que ad puncti
 10 miseriam non artantur. Nec expedit dici quod licet sint artati
 ad punctum mole, non tamen virtute ; quia virtus et potestas
 idem sunt, et moles importat essenciam ; set potestas non
 excedit essenciam, ergo nec virtus ; et ideo hec pars conce-
 denda est.

15 Quod si obicitur quod angelus est indivisibilis, ergo et suus
 locus ; dicendum est quod indivisibilitas angeli et loci sunt
 equivoca et alterius generis ; quia angelus est ita indivisibilis
 quod nec est quantum nec terminus quanti ; set punctus localis
 est terminus quanti, ideo non correspondent sibi invicem. Si
 20 eciam dicatur, quod sic se habet divisibile locatum ad locum
 divisibilem, sicut indivisibile ad indivisibilem, ergo angelus
 occupabit locum indivisibilem ; dicendum est quod prima pro-
 posicio vera est de indivisibili locato, quod est ejusdem generis
 cum divisibili, ut est punctus corporalis respectu corporis ; set
 25 non de alio indivisibili quod est spirituale ; quod non est
 corporis nec quantitatis. Set tota difficultas est respectu loci
 divisibilis ; et probatur quod angelus non potest sibi determinare
 locum divisibilem, nec magnum nec parvum, ad quem limitetur
 per presenciam suam. Nam plus convenit ei locus indivisibilis
 30 quam divisibilis, quia substancia est indivisibilis ; ergo si locus
 indivisibilis ei non congruit, nec multo magis locus divisibilis.

Item, non convenit nos assignare | uni angelo quantum debet 67 b 2.
 occupare, nec potest per naturam loci et locati assignari ; sci-
 licet ut sit unus pes, vel duo, vel quantum locus hominis vel

1 sancta] salva F
 essenciam om. F
 F: substanciam D
 quem locum D

7 que predicatur] quod patet F
 25 alio] alico F
 31 congruit] convenit FD

12-13 set . . .
 29 presenciam] permanenciam
 32 quantum]

stelle; quoniam cum sit res spiritualis non habet majorem convenienciam ad locum unius quantitatis quam alterius, dummodo sit quantitas finita; ideo indifferenter se habebit ad omnem quantitatem loci, seu parvam seu magnam; ergo ad nullum locum certe quantitatis finite potest artari. Si dicatur 5 quod sic, quia sua potestas limitatur, et ideo oportet quod locum sibi limitatum occupet: contra; aut hec limitacio est finicio sue potestatis, et sic patet quod non habebit locum infinitum ex sua potestate; et hoc est verum si hoc non impedit argumentum. Aut si limitacio potestatis dicat locum 10 certe quantitatis, qua minorem nec majorem occupabit; hoc reprobatur sic, quia sua potestas est spiritualis, sicut sua essencia, et non repugnat sibi nec disconveniunt; et ideo si sua essencia quia spiritualis est non habet familiaritatem magis ad locum unius quantitatis quam alterius, ergo nec sua potestas. 15 Item, si locum divisibilem necessario occupabit et omnes ejus partes, hoc non facit propter sui divisionem, nec quantitatem, nec extensionem, ut patet; ergo faciet hoc quia potest esse in pluribus particularibus locis, ex nobilitate sue substancie, et nature, ac potestatis, et virtutis; que omnia idem 20 sunt.

^{68 a 1.} Sed Aristoteles dicit in capitulo *de Vacuo* quod si aliquid potest esse in duobus locis, potest esse in tribus, et in quatuor, |
^{F. 107 b 2.} et in infinitis: ergo si angelus potest loca particularia alicujus loci divisibilis occupare, propter sue potentie nobilitatem,
²⁵ poterit iterum majoris loci in duplo partes occupare, et in triplo, et in quadruplo, et sic de partibus loci infinitis; set tunc esset potentie infinite; ergo relinquitur quod plura loca, vel partes plures ejusdem loci, non potest occupare.

Probaciones has non est facile dissolvere, quamvis multe 30 cavillaciones possent dici, sed expertus in consideracione quantitatis, et rerum non habencium comparacionem ad quantitatem, potest de facili cavillaciones eas dissolvere. Set difficilia argu-
menta sunt in contrarium, propter ymaginaciones corporalium,

²² *de Vacuo*] *Phys.* iv. 76, 77.

6 limitatur] finitatur *F* 7 limitatum] l. et certum *FBD* 8 habebit]
 habet *F* 10 impedit] impedit *FBD* 19 particularibus] partibus *FD*
 34 corporalium] corporum *F*

quibus absorti sumus, quia omnis intellectus noster est cum continuo, ut Aristoteles dicit, libro *de Memoria et Reminiscencia*. Et ideo primo intuitu non transcendit noster intellectus ultra continuum, quod est quantitas scilicet corporalis. Propter 5 hoc de spiritualibus format sibi ut in pluribus ymaginaciones corporales, aut similes eis; aut si has non faciat aliquando, tunc deficit de comprehensione veritatum circa spiritualia, et nichil contemplatur; et ideo in hiis multa sunt vulgata secundum modum loquendi in corporibus, cum tamen | aliter^{68 a 2.}

10 intelligenda sunt, et non solum de angelis, sed Deo. Nam dicimus quod Deus descendit de celo; et secundum modum vulgatum apud nos, quod descendit de alto, relinquit illum locum et acquirit novum locum, quem prius non habuit. Set hec sunt absurdia Deo. Et cum dicitur: ‘Misit Deus Filium 15 suum in terris,’ non est intelligendum sicut homo mittit filium suum a se ad locum distantem, in quo non est mittens, et quem prius non habuit missus. Hec enim in corporalibus locum habent; et sic de infinitis attributis aliis Deo, secundum sermones vulgatos de corporalibus; que aliter intelligenda sunt.

20 Similiter vero est de angelis, quod multa loquimur de eis secundum similitudines loquendi in corporalibus; quia talis modus loquendi est proprius intellectui nostro, qui corporalia non transcendit, primo aspectu et principali mentis intuitu; licet ex consequenti per corporalia, que sunt effectus et pri- 25 vaciones spiritualium, devenimus via arguendi in aliquales cogniciones spiritualium; et precipue quantum ad questionem an sint et quid sint. Quia scimus quod Deus est, propter creacionem et gubernacionem mundi; et scimus quod est unus, quia unus est mundus. Et per motus celorum, qui non sunt 30 naturales, nec violenti, sed voluntarii, scimus quod angelica natura est que movet celos; et quia sunt sexaginta motus secundum Aristotelem, in undecimo *Methaphisice*, scimus quod

² de *Memoria et Reminiscencia*] c. 1.
b. 2, ed. 1496.

³² *Methaphisice*] see f. 117,

² continuo] c. et tempore F
⁹ corporibus] corporalibus F
^{guendi]} argumentandi F
^{27 quid]} quot FB

³ transcendit] procedit F
¹⁹ corporalibus] corporibus F
^{aliquales cogniciones]} substanciales cogita-
³⁰ voluntarii] violentarii D

68 b 1. angeli, motores orbium celestium, sunt sexaginta, | preter
F. 108 a 1. milia milium et decies centena milia, et innumerabiles nobis,
quos scimus esse per fidem ecclesie, et scripture, et sanctorum.

Si igitur obicitur quod, cum angeli sint in gloria celesti, erunt infra celum, et ita vel totum celum, vel partem, quilibet 5 eorum sibi determinabit, et ita locum divisibilem vel indivisibilem; dixerunt viri famosi quod hec forma arguendi non valet; quia Deus est in celo, et in hoc mundo, et tamen nullum locum sibi determinat, nec divisibilem, nec indivisibilem. Set tunc si dicatur quod angelus erit similis Deo in 10 hac proprietate, et ita cum Deus propter hoc, quod in se est, non dicitur esse in loco; similiter nec angelus; quod est nepharium, quia tunc esset Deus: dicunt quod Deus est natura spiritualis per privacionem corporalis nature, et in hoc similis est ei angelus. 15

Item, quia est ymago Dei, non solum est similis per privacionem corporalis nature, set per ymitacionem nature divine, licet non sit similis per participationem alicujus communis Deo et ei. Deus igitur quia est natura spiritualis, et quia in se est, non determinat sibi locum nec magnum nec parvum; 20 et ita ex dupli causa. Set angelus ex una illarum, que est spiritualis natura, et non ex alia, scilicet, quod habeat esse in se, quia hoc conceditur soli Deo. De proprietate tamen nature spiritualis est, ut non habeat proporcionem aliquam ad locum corporalem; quia nulla est proporcio spiritus ad corpus, 25 nec ad aliquid corporis.

Si vero obicitur quod, si non habeat locum divisibilem, 68 b 2. neque indivisibilem | in celo, ergo neque mutabitur et ita non possunt angeli fieri presentes nobis, nec demones, nec anime nostre unquam separarentur a corporibus, et fierent in 30 celo et purgatorio, que sunt falsa et impossibilia: consequencia patet ex supradictis; quia ostensum est quod si non habet locum divisibilem non poterit moveri nec mutari; et si non habet comparacionem aliquo modo ad locum non potest habere comparacionem ad motum quia motus secundum 35

27 obicitur] obiciatur D habeat] habet D 28 mutabitur] m. neque
movetur FB 29 possunt] possent D 30 unquam separarentur]
possunt separari F fierent] fient D 34 potest] poterit D 35 quia]
secundum locum quia BD quia motus om. F

locum non potest fieri nisi considerata ratione loci ; et ita erunt omnino immobiles secundum locum. Ex quo videntur sequi inconveniencia dicta. Et hoc philosophia clamat tota, quod substancia spiritualis est immobilis secundum locum, ut 5 habetur in libro *de Causis*, et tamen operatur in locis diversis. Et hec est quorundam theologorum posicio famosa Parisius, volencium quod operetur in celo et in terra, licet non movetur secundum locum, nec mutetur. Ponitur igitur, quod nulla 10 distancia corporalis impedit operationem angeli, nec respectu ejus est aliqua distancia hujusmodi ; nam distancia corporalis ad corpora refertur, set non ad spiritus. Et ideo si ymagine- 15 mur angelum in celo, non propter hoc distat a terra distancia corporali, que respectu ejus nulla est, set respectu corporis, ut stelle in celo existentis ; et ideo angelus presens celo potest 20 operari in terra, et e converso ; et non est nisi ubi operatur, sicut dicit posicio theologorum predictorum, nec respondet ei alicubi esse nisi per operationem, id est, quod operacio ejus sit alicubi in celo vel in terra | set ejus substancia nusquam 69 a 1. est localiter per determinacionem | alicujus loci ; quia situm F. 108 a 2. 25 non habet. Et ideo cum angelus duxit et reduxit Tobiam, operacio ejus et corpus assumptum mutabant locum, et fiebant in diversis locis ; set substancia angelica remansit immobilis presens celo, non absens a terra, nec tamen locum aliter accipiens, nec determinans in celo nec in terra. Unde sicut 30 non est distancia corporalis inter duo tempora, scilicet, Pascha et Pentecosten, et tamen tempus est passio corporalis, quia est mensura motus corporis, sic est hic, et longe magis, ut dicunt isti, quia spiritus angelicus nichil est corporis.

Set tunc fortis objecio oritur quia tunc erit ubique sicut 35 Deus, et ita erit potencie infinite. Si enim est immobilis secundum locum, et non determinat sibi locum in celo nec in terra, cum presens est celo non abest a terra, ergo erit in celo

5 de Causis] c. vi.

¹ potest] poterit F nisi] nisi ex F 6 Parisius om. D 7 volen-
ciuum] volentes FB : violencium D 16 nec respondet ei] id est, non debet
dici FB 17-18 esse . . . alicubi om. F 20 habent] habent 21 muta-
bant] mutabunt D 30 Deus] diceret F

et in terra simul et semel ; et ita ubique, sicut Deus ; et erit potencie infinite, quia posse esse ubique est potencie infinite. Et dixerunt ad hoc, quod Deus ex causa duplici non abest alicui loco, tum quia substancia spiritualis est, et respectu spiritus non attenditur distanca corporalis ; tum quia est 5 potencie infinite continentis omnia et singula per presenciam Majestatis. Nam aliter esset vacuitas in creatura et defectus, quibus tenderet in non esse. Et racione istius proprietatis divine est recte ubique, et quia ubique est ex hac racione, ideo 69 a 2. non abest alicui loco. Quoniam eciam Deus est | natura 10 spiritualis, non recipit distanciam corporalem, et ideo presens celo non abest terre. Angelus autem non habet rationem majestatis nec potencie infinite, et ideo ex hac proprietate non ubique est, quia cum est presens celo non abest terre ; sed racione spiritualitatis, qua nullam distanciam recipit 15 corporalem, quia nullum situm habet, nec situatur in celo ut stella, nec in terra ut homo, ideo habet quod presens celo non abest terre, nec distat. Et ideo secundum hanc viam non debet adhuc proprie et primo et principaliter dici quod sit ubique per affirmacionem, et hoc precipue ut dissimilitudo 20 ejus ad majestatem Dei notetur. Set tamen per negacionem potest dici, nec quod abest celo nec terre, propter hoc quod nulla distanca corporalis ei conceditur ; nec habet notam respectu ejus, quia non est proporcio spiritualis ad aliquod corpore.

Quatenus igitur non solum vitemus errorem, set sermones 25 similes erroribus, precipue propter reverenciam divine majestatis, non dicemus quod angelus est simul et semel ubique ; quia hoc appropriatur Deo tam in re quam in sermone ; nec oportet quod dicamus quod angelus est simul presens celo et terre, set per negacionem, quod non abest nec distat a celo nec a terra, 30

F. 108 b 1. et cum est presens celo | non distat a terra, nec abest ab ea ; et, e converso, cum consideretur presens terre, nec abest nec distat a celo ; ut semper aliqua negacio exprimatur, quia nullam habet rationem distancie corporalis, cum sit spiritus.

69 b 1. Si autem iterum obicitur quod adhuc | sequatur ex hac 35

6 continentis] convenientis D 8 tenderet] tendent F 9 et quia
ubique est om. F 15 recipit] respicit nec recipit F 20 precipue]
precise F 24 ejus] hujus F 29 dicamus] dicemus D

ratione angelum esse potencie infinite, quia si distanca esset infinita inter celum et terram et mundus esset infinitus, angelus presens celo non distaret a terra, quia, ut dictum est, nulla distanca localis ad angelum refertur. Set cum sic esse presens celo et non distare a terra, posito spacio finito, est per potentiam finitam angelicam, ergo posito spacio infinito erit ex potencia infinita, quod dum sit presens celo, non abest a terra. Et dicendum est, non sequitur de spacio infinito propter finitatem creature, racio tamen spiritualitatis non repugnat, et ideo saltem in spacio infinito non reperitur inconveniens. Et per hoc patet quomodo anima rationalis est ubique in corpore, et quomodo sensitiva non, nec vegetativa.

⁴ refertur. The coincidence with the Op. Tert. (p. 184, l. 26) ends.

⁷ abest] distat D

F. 105 b 2. *Incipit quarta pars communium naturalis philosophie que est de produccione rerum in generali.*

D. 63 a. Nunc tempus est ut fiat descensus ad species motus, et ad ea que sunt annexa eis. Sic enim Aristoteles facit, quoniam 5 post motum in universali et locum et vacuum et tempus, descendit in particulari ad species motus et ad ea que sequuntur eas. In hac igitur parte hujus primi libri naturalis voluminis, incipio a generacione, que est motus principalis in naturalibus. Set multa dubitabilia sunt circa eam. Est 10 autem generacio exitus materie de potentia ad actum, sive exitus generabilis de non ente ad ens, hoc est, de ente in potentia ad esse actuale. Et patet ex predictis quod essentia 69 b 2. incompleta | et in potentia vadit per generacionem ad complementum et actum. | Et nichil aliud est exitus de potentia 15 materie, nisi quod sic promoveatur in terminum generacionis, unde illud quod fuit in potentia postea fit in actu, sicut Aristoteles determinat in fine octavi *Methaphisice*. Set an

18 *Methaphisice*] viii. 15.

1-3 Pars quarta hujus primi libri in qua fit desensus ad species motus et ad ea que consecuntur eas *F: om. D* 4 Another form is given on f. 29 b 1 of *M* ‘Hiis habitis de parte materie naturalis secundum se, consequenter considerandum est quomodo extrahatur materia de potentia ad actum. Et patet ex predictis . . . et actum’. 6 et locum] ad locum *F* 7 sequuntur] consequuntur *D* 12 generabilis] generalis *F* 14 complementum] complementum in terminum generacionis *D*

subito an successive sic promoveatur dubitacio est, quia ponitur ab omnibus quod forma substancialis inducitur tota in instanti. Primo tamen oportet excludere alteracionem quamdam que hic fingitur ante ultimum exitum termini generacionis in esse, ut stenus solum in ipsa veritate generacionis. Cum vero natura substancialis incompleta promovetur ut compleatur, decurrit hec transmutatio ejus a gradu incompleto ad gradum completum. Set isti duo gradus extremi sunt ejusdem generis, scilicet, quia sunt substanciales et de rei substancia, ergo si qui sunt medi gradus, erunt similiter substanciales, quia medium est ejusdem generis cum extremis, ut docetur decimo *Methaphysice*. Ergo, nullum accidens cadit in medio inter hec extrema. Set alteracio non est nisi inter accidentia, ergo, nulla est ibi alteracio intercepta. Item, si disposiciones accidentales adderentur super primum gradum essencie materialis substancialis promovendum continue in ultimum gradum substancialis, et res generata componitur ex primo gradu et ultimo, quero de istis mediis gradibus accidentalibus, aut cedunt in nichil quod est inconveniens, aut componetur generatum ex eis cum primo gradu et ultimo, et ita fieret substancia ex substancia et accidente. Item loquamur de generacione alicujus speciei ex materia communi, ut de generacione ignis, et sit illa materia communis in aqua, et fiat ignis ex aqua per corruptionem aque et | educionem ignis de potentia materie.^{70 a 1.}

Si igitur gradus inter potentiam materie et exitum ultimum forme substancialis in esse sit accidens, ut calidas, et accidens non renovatur nisi per renovacionem sui subjecti, quia proprium subjectum cuiuslibet accidentis precedit natura ipsum accidens, ergo prius natura inducetur ibi subjectum proprium caliditatis. Set hoc non potest esse nisi substancia ignis; quare substancia ignis precedet natura saltem calidi-

¹² *Methaphysice*] x. 22, 24.

² ab omnibus <i>om.</i> <i>FD</i>	⁶ promovetur] promoveatur <i>F</i>	⁹ scilicet]
^{set D}	¹⁰ rei <i>om.</i> <i>F</i>	¹² <i>Ergo</i>] <i>Ergo cum F</i>
^{quia <i>om.</i> <i>F</i>}		¹⁵ <i>disposiciones</i>] <i>depositiones D</i>
²¹ <i>cum</i>] <i>tamen D</i>	²⁴ et fiat] <i>ut fiat D</i>	¹⁶ <i>substancialis</i>] <i>substancialis F</i>

tatem et omne accidens ignis; et ideo generacio precedet alteracionem per naturam, si ibi esset alteracio. Item, cum alteracio est a subjecto in subjectum actu existens in esse specifico, ut Aristoteles determinat, non erit hic alteracio, cum non sit subjectum manens in actu, set ens in potentia;
 D. 63 b. pro subjecto. Subjectum enim vocatur hic terminus | affirmatus, ut album, nigrum, set terminus generacionis a quo non est ens, et ideo non est a subjecto in subjectum, set alteracio est a subjecto in subjectum ut ab albo in nigrum, a calido in frigidum. Et propter hoc dicendum est quod nulla est hic alteracio, quia hic non generatur accidens nisi per generacionem subjecti sui subjecto communi existente ente in potentia et non in actu, quod est materia naturalis. Et ideo est ibi generacio substancie que vocatur generacio simplex vel simpliciter, et generacio accidentis que vocatur generacio secundum quid. Unde omnes disposiciones inter potentiam materie et ultimum actum sunt gradus substanciales et nulla accidentalis. Impossibile enim est hoc sicut probatum est.

Capitulum 2^m. de intencione et remissione forme substancialis.

Sed tunc gravior occurrit dubitacio. Si enim hec sunt
 70 a 2. vera, tunc substancia suscipit magis et minus in | generacione cum extrahitur de potentia ad actum, et suscipiet intencionem et remissionem, et hoc iterum probatur per Aristotelem 25 in 7° *Phisicorum*, ubi dicit quod majus et minus sunt in quantitate, magis et minus in qualitate. In substancia vero sunt differencie intencionis et remissionis, set non sunt nominate. Et iterum in 8° *Methaphisice* dicit quod forma substancialis cum materia recipit magis et minus et Averroys 30

26 *Phisicorum*] vii. 25 sqq.

29 *Methaphisice*] viii. 10.

3 in subjectum *om.* *D*

8 non est *om.* *D*

15 vel simpliciter

om. *D*

16 quid] quod *D*

20-21 Capitulum . . . substancialis *om.* *F*

23 magis et *om.* *D*

24 suscipiet] suscipiat *D*

27 vero] quedam *F*

28 pr. sunt] sunt quidem *D*

super quartum *Celi et Mundi* hoc idem demonstrat ; quoniam si caliditas ignis potest per corruptionem remitti secundum partem aliquam, stante forma substanciali integra, eadem ratione si remittatur secundum aliam partem, et terciam, et 5 omnis remanebit substancia ignis illesa non remissa. Ergo posset propria passio corrumpi totaliter, subjecto manente in actu, quod est impossibile ; quare remissionem accidentis sequitur remissio substancie subjecti sui, et ita ad intencionem accidentis in generacione, oportet ponere quod simul tempore 10 sit intencio substancie. Item mixtio contrariorum elementorum, ut fiat mixtum ex eis, fit per remissionem miscibilium in unam naturam compositam ex eis. Set si nichil remitteretur nisi accidens ex parte eorum, nullum compositum generaretur nisi accidens, ergo generacio mixti non esset 15 generacio substancie, set solius accidentis, quod est impossibile. Quapropter cum substancia ^{F. 110 a 2.} mixta generatur, oportet quod miscibilia remittantur in substanciis suis, set eadem natura miscentur et generantur adinvicem, ergo quando unum transmutatur in aliud, ut aqua in ignem, ibi ^{70 b 1.} erit remissio 20 substancie sicut accidentis, et ideo alterius substancie generacio. Quod si obiciatur Aristoteles in *Predicamentis*, quod substancia non suscipit magis et minus ; dicendum quod secunda substancia potest comparari ad primam in qua due prime vel plures convenient, et sic tota substancia illa secunda 25 et totaliter est in qualibet prima, ut animal in hoc animali et illo, et homo in isto et illo. Et hoc dicit Boecius in 3º libro *Commentarii super Periarmenias*, et ideo Aristoteles dicit in *Predicamentis* quod unus homo non est magis homo quam aliis, et sic solum intendit Aristoteles quod substancia 30 non suscipit magis et minus.

Aliter potest substancia universalis considerari in linea

¹ *Celi et Mundi*] iv. com. 32.

²¹ *Predicamentis*] c. de substantia.

¹ quoniam] quod *D*
D ¹⁰ mixtio] mixtum *D*
substanciis] naturis et substanciis *D*
majus *D* quod] quoniam *DF*
aut *D*

³ substanciali] substanciali non remissa set
¹¹ ut fiat] ubi *D* : ubi fit *F* ¹⁷ sub-
¹⁸ quando] quod *F* ²² magis]
²³ qua] quantum *D* : quam *F* ³⁰ et]

sue generacionis, et singularis in sua prout ipse vadunt de
 D. 64 a. potencia ad actum, et sic cum | hic exitus fit per multas
 disposiciones precedentes ultimum complementum forme sub-
 stancialis in esse, que disposiciones ut prius ostensum est,
 non possunt esse accidencia set gradus substancie; oportet 5
 quod tam prima substancia quam secunda suscipient inten-
 cionem et remissionem in generacione et corrupcione. Et sic
 Aristoteles intendit in 7º *Phisicorum* et octavo *Methaphisice*,
 ut probatum est. Eciā si substancie prime considerentur
 secundum se sub suo universalī, ut duo asini individui, vel 10
 duo leones, differunt secundum nobilius et vilius, et secundum
 gradus, et est unum individuum maximum in specie qualibet
 quod est nobilius omnibus aliis, scilicet, in quo sub ultimo
 complemento reperiatur materia propria et forma individuo-
 rum, quia unum est nobilioris complexionis quam alterum, 15
 et habet animam nobiliorem et corpus similiter. Hoc bene
 assero in omnibus preterquam in homine de quo est major |
 70 b 2. questio propter animam rationalem, cum tamen a parte com-
 plexionis sit intensio vel remissio, et hec patent per Aristotelem
 ex 13º *Methaphisice* et libro *De sensu et sensato* in quo inter 20
 individua ejusdem speciei ponitur unum et minimum, et
 Aristoteles exemplificat de hominibus sicut de equis et aliis.
 Substancie autem universales adinvicem comparate sub genere
 suo, ut patet, differunt penes gradus nobilitatis, quia ex
 3º *Methaphisice* et 10º manifestum est quod omne genus di- 25
 viditur in duas differencias specificas, quarum una est nobilio
 alia, et se habet per modum habitus, reliqua per modum
 privacionis. Unde animal rationale est nobilius quam animal
 irrationale, et ideo vult in decimo *Methaphisice* quod in omni
 genere est unum primum et maximum quod est nobilius aliis. 30
 Si vero obiciatur quod magis est quod habet minus de con-

20 *Methaphisice*] xiii. c. 3. 25 *Methaphisice*] iii. 10, x. 13. 29 *Metha-*
phisice] loc. cit.

4 *ostensum*] dictum *D* 11 *differunt*] differant *F* 14 *complemento*]
 complimenti *M* *forma*] forma propria *F* 16 *Hoc*] Hec *DF* 19 *in-*
 tensio vel] tam intensio quam *F* 20 13º] 10º *F* 23 *Substancie autem*]
 Set habeant *F*

trario, et minus quod habet magis, ut dicitur ^{5º} *Phisicorum*; et in substanciis non est contrarietas, ut dicit Aristoteles; patet quod non est ibi contrarietas formarum vel naturarum circa idem subjectum constitutum in actu specifico ut in ⁵ qualitate, sicut albi vel nigri circa Socratem. Est tamen ibi contrarietas formarum et naturarum substancialium circa subjectum, quod est ens in potentia et non in actu, quod est res alicujus generis, vel individui ejus quod est materia naturalis. Prima igitur negat Aristoteles a substancia in *Predicatione mentis*, set non aliam, quoniam in fine *De Generacione* et primo *Phisicorum* dicit substanciam esse contrariam substancie, et in genere substancie esse unam contrarietatem primam.

Capitulum 3^m. de successione generacionis forme substancialis.

Set si ita sit, tunc specialiter sequitur dubitacio de ipso exitu materie de potentia ad actum qui est generacio | et ^{71 a 1.} concluditur ex dictis quod ipsa fit successive, et sit motus non mutacio. Si enim hic exitus currat super gradus intentionis nature substancialis, quorum quilibet ad alium additur, oportet quod sit successio in hoc exitu, et tempus. Et ideo Aristoteles dicit ^{16º} *De Animalibus* quod prius tempore est animal in embrione quam equus, et in ^{6º} *Phisicorum* probat de generacione et corrupcione sicut de alteracione ²⁰ et loci mutacione et aumento et diminucione, quod ad divisionem temporis in infinitum accidit divisio generacionis | et D. ^{64 b.} ²⁵ corrupcionis et e contrario. Et in eodem ^{6º} probat | quod F. ^{110 b 1.} nulla virtus finita agit in instanti, quia tunc major virtus potest agere in minori, et hoc patet ex ^{8º} *Phisicorum* in

¹ *Phisicorum*] v. 10.
Animalibus] *de Gen.* ii. 3.

¹¹ *Phisicorum*] see i. 52 and 50.
²⁹ *Phisicorum*] viii. 69, 86.

²² *De*

⁴ actu] esse M ⁵ Sor, *Sortis pro Socrates, hic et ubique MSS.*
¹⁰ non] non solum D ¹⁴ Capitulum . . . substancialis om. F ¹⁹ super]
supra F ²⁰ quilibet] quelibet D ²² 16º] 26º D ²⁹ potest]
posset DF

fine, quoniam proprium est infinite virtutis agere in instanti, et ideo si virtus finita ageret in instanti, essent equales et haberent saltem comparacionem, quod est impossibile. Set natura agens est virtus finita, ergo non producit formam substancialem in instanti. Si vero dicatur quod Aristoteles 5 dicit in 5º *Phisicorum* quod generacio non est motus set mutacio, dicendum est quod motus sumitur dupliciter, uno modo pro omni transmutacione successiva, et sic cadit motus in diffinizione temporis, cum dicit quod tempus est numerus motus secundum prius et posterius, unde motus, ut cadit in 10 diffinizione temporis, est propriissime motus, et hec est prima significacio motus et principalis. Et ideo cum generacio dividitur secundum divisionem temporis, oportet quod generacio sit motus, id est, transmutatio successiva. Set in 5º *Phisicorum* aliter accipitur motus et equivoce, scilicet, pro transmutacione 15 que est a subjecto in subjectum, ut ibi dicit, et hoc est dictum a subjecto in actu et affirmato, ad subjectum idem numero et specie in actu et affirmatum, ut in alteracione ab albo 71 a 2. in nigrum fit | transmutatio a Socrate albo in Socratem nigrum, et in loci mutacione a Socrate existente sursum ad 20 Socratem factum deorsum; et in augmentacione a Socrate parvo in Socratem magnum. Set in substancia non est sic, quia ibi est transmutatio a subjecto in potencia ad subjectum in actu, ut a genere in speciem, seu a materiali principio usque in esse specificum, quod est terminus generacionis. 25 Non enim est ibi transmutatio a Socrate in Socratem, nec ab aliquo in actu ad aliquem in actum, set a potencia in actum. Et sic motus sumptus est specialior quam prius, artatur enim transmutatio successiva ad subjectum in actu specifico. Set mutacio opposita primo motui est in instanti, 30 nullam habens successionem sicut ille motus. Set mutacio

6 *Phisicorum*] v. 8.

14 *Phisicorum*] v. 56.

3 haberent] haberet D Set] Si igitur F 6 5º] 7º F 12 et principalis
om. M 13 divisionem] diffinicionem D 14 motus] verissime motus
DF id est] et F 22 substancia] subjecto F 23 potencia]
potenciam F 28 sic] sic alteracio D : sic in alteracione F 29 artatur]
apptatur F 30-31 primo . . . habens] tali motu habet D 30 primo] tali F
31 sicut ille motus om. F Set mutacio . . . successiva om. D

opposita secundo motui est successiva, et ideo non est illa mutacio in instanti set in tempore, et hec mutacio est generacio vel corrupcio. Si dicitur quod generacio est mutacio a contradictorio in contradictorium, et inter contradictoria non est medium, ergo, non sunt gradus medii in quibus currat motus, set solum erit exitus ab uno contradictorio in aliud, dicendum quod ens in potentia, quod vocatur non ens respectu entis in actu specifico, non est purum extremum contradictionis, quia pura negacio est non ens, quod neque est actu neque in potentia, et tale non ens non est subjectum generacionis, nec ab eo itur ad ens, nec est aliqua transmutatio naturalis a non ente sic ad ens. Creacio enim est a non ente puro ad ens, set generacio est a non ente in actu specifico, quod est ens in actu generali; et ideo utrumque extremum generacionis est vere ens, et cadunt sub uno extremo contradictionis, scilicet, sub affirmacione, in qua affirmacione, quia multi gradus sunt inter incompletum et completum, currit generabile successive per transmutationem que est generacio, et ideo generacio est motus. Et cum solebat obici quod nos videmus gravia et levia successive ferri propter resistenciam medii, quia si esset vacuum et nulla resistencia fieret transmutatio in non tempore et in instanti, quia vacui ad plenum non est proporcio, ut arguitur ^{4º} *Phisicorum*; set in exitu de potentia ad actum: non est resistencia aliqua, quia perficitur potencia per actum; dicendum est quod nos videmus quod motus celi fit cum successione, licet non sit resistencia in hoc motu, et ideo motum simpliciter non facit resistencia set spaci divisibilitas in motu locali, vel magnitudo in augmento et diminuzione, et forme accidentalis divisibilitas in alteracione, et substancialis in generacione et corrupcione. Quod autem obicit de vacuo; dicendum est quod quantum est de ratione vacui fieret transmutatio in instanti, si aliqua

²³ *Phisicorum*] iv. 71, 72.

¹ est successiva] in successione sicut ille motus *F* ⁶ aliud] alium *M*
⁹ quod] que *DF* ¹³ generacio *om. F* ²⁰ successive
^{ferri]} successione fieri *D* ^{ferri]} fieri *F* ²¹ esset] fieret *F* ²⁴ non
om. M ²⁷ hoc] illo *D*

posset fieri in vacuo, quia vacuum non habet resistenciam debitam que est in pleno, que resistencia moderata facit motum

F. 110 b 2. non simpliciter | set naturalem, et ideo cum vacui ad plenum nulla est proporcio quantum ad hanc proprietatem densitatis medii, sequeretur sub hac ratione quod transmutatio in vacuo 5 naturalis non fieret in tempore. Est tamen motus ratione divisibilitatis spacii in vacuo, quia posuerunt vacuum esse spacium dimensionatum, et quod esset divisibilitas in trans-
71 b 2. mutacione facta in vacuo et ita successio, quamvis non esset motus naturalis rectus, ut Aristoteles solum concludit propter 10 defectum proporcionis vacui ad plenum in proprietate naturali ipsius medii, que est aliqua densitas, nec omnino cedens nec omnino resistens. Set prius tamen ostensum est quod neque motus neque mutacio potest fieri in vacuo, quia non cedit corpori. Si vero dicatur quod Avicenna dicit 3º *Phisicorum* 15 quod substancia corrumpitur et generatur subito, et quod non est motus nec successio in ea, et nec suscipit magis nec minus, et hoc nititur declarare; dicendum quod in prologo libri *Sufficiencie*, qui est de omnibus partibus philosophie, cuius liber *Phisicorum* est una pars, dicit quod in isto libro 20 *Sufficiencie* sequitur opiniones aliorum per totum, et non est secundum ejus sentenciam, et ideo non est mirum si aliqua falsa contineantur, sicut in libris quos recitat Algazel de logicalibus, naturalibus, et methaphysicis, ad imitacionem libri Avicenne, de quibus Algazel in prologo librorum illorum 25 asserit quod omnia que recitat in eis sunt secundum opinionem aliorum, in quibus dicit multa contineri que vult reprobare et aliter exponere in libro suo *De controversia philosophorum*. Ceterum Avicenna dicit in eodem prologo quod postea voluit facere librum *Dependencium*, quod sit glosa hujus libri *Suffi- 30 ciencie*; ex quo patet quod non est confisus in isto libro. Set precipue hoc manifestum est ex eodem prologo, ubi

15 Avicenna] *Suff.* ii. c. 3.

21 *Sufficiencie*] *Kitab-al-Shifa*.

23 Al-

gazel] not in printed text.

30 *Dependencium*] *Kitab-al-Najat*.

2 debitam] propriam debitam *DF*

3 naturalem] naturalem et rectum *F*

4 nulla est proporcio *om. D*

21 aliorum] Aristotelis *F*

23 falsa]

falsa ibi *F*

27 multa] multa falsa *F*

postea dicit hec verba : ‘est autem alius liber preter hos duos in quo posui philosophiam secundum id quod ejus est in natura et secundum id quod exigit opinio pura, non observando semitam aut partem | ad quam declinant participes in ^{72 a 1.}
⁵ arte, neque formidando a suarum ictibus lancearum, hoc quod
fuit in aliis formidatum, et hic est meus liber in *Philosophia Orientali*.’ Sapientissimus | enim philosophorum post Aristotelem scivit quod propter invidiam et superbiam multorum,
et impericiam vulgi, oportebat eum loqui ut plures in edizione
¹⁰ vulgata, quamvis cum paucis senciendum sibi foret in secreta philosophie doctrina. Sic enim Aristoteles ejus magister edidit vulgatas scripturas de partibus philosophie preter illas quas in armariolis retinuit sinceriora sapiencie secreta, ut vult Tullius ^{5º} *Achademicorum* libro. Et ideo non debent Avicenne ascribi que recitantur in libro *Sufficiencie*, quia recitator est ibi sentenciarum philosophie vulgatarum, absque eo quod determinet in eo quid sit tenendum et quid non; quod in libro *Dependencium* fecit, et maxime in *Philosophia Orientali*, ubi puram philosophie veritatem determinavit. Et ideo per libros Avicenne de philosophia vulgatos nunquam debet argui tanquam per auctoritatem Avicenne, quia ipsem eis suam denegat auctoritatem tanquam aliorum sentenciarum recitator. Et hoc omnino considerandum est pro libris qui Avicenne ascribuntur et Algazeli, quoniam eis non sunt ascribendi nisi tanquam recitatoribus non auctoribus, sicut ipsimet volunt in prologis illorum librorum. Set illi prologi vulgo sunt invisi, propter quod errat circa auctoritatem illorum librorum, et tunc utitur eis tanquam auctoritate Avicenne et Algazelis essent stabilita. Et magnum inconveniens oritur ex hoc, quoniam aliquae graves falsitates recitantur in ^{72 a 2.}

6, 18 *Philosophia Orientali*] Al-Hikmat al-Mashriqiyat. No MS. known. See Lexicon Haji Khalfae (Flügel, iii. 104). The note is not in any of the printed editions, Latin or Arabic. 14 Tullius 5º *Achademicorum*] *De Finibus* v. 4, 5.

1 alius] alius mihi *F* 2 philosophiam] phisicam *F* 5-6 hoc . . .
formidatum *om. F* 10 secreta] recta *M* 12 illas] has *D* 13 sinceriora]
interiora *D* 17 in eo quid sit] hoc ibi sic *D* 21 eis] ei *F* 23 qui]
que *F* 24 ascribuntur] attribuuntur *D* 27 invisi] amisi *D* 28 tunc
om. F

istis libris, et vulgus accipit ea pro veris propter hoc quod auctoritati Avicenne et Algazelis hoc ascribit. Unde, pre-
cipue in naturalibus et methaphysica sunt errores aliqui qui
sunt omnino vitandi, sicut in naturalibus de generacione
substancie et in methaphysica de produccione universi secun- 5
dum ordinem intelligentiarum, et de pena animarum post

F. 111 a 1. hanc vitam, quamvis paucे sunt iste falsitates | in enarrabili-
bus et pulcherrimis veritatibus constipate, et magnificis
secretis philosophie interpose. De logicalibus autem et
partibus mathematice in nullo dubitandum est, quin eorum 10
auctoritati et sentencie possunt ascribi, quia in talibus apud
sentencias philosophorum vulgatas error non reperitur nec
diversitas, ut dicit Algazel, et ideo eas approbant et con-
firmant.

Capitulum 4^m. de mensura ultimi esse termini a quo.

15

Postquam habitum est quod successio temporis exigitur in
generacione substancie, tunc gravius oritur contencio de
mensura ultimi esse ipsius termini a quo; an debeat esse in
instanti aliquo, an in aliqua parte temporis. Similiter, de
instanti quod habet mensurare finalem corrupcionem termini 20
a quo, et complementum generacionis termini ad quem. Et
fuerunt hic tres principales opiniones. Una dicebat quod in
instanti, quod est finis temporis mensurantis generacionem
termini ad quem et corrupcionem termini a quo, sit ultimum
esse ipsius termini a quo, in quantum est finis preteriti temporis 25
dicti. Et cum idem instans sit principium alterius temporis
D. 66 a. quod habet continuare esse termini ad | quem, | dicit hec opinio
72 b 1. quod in eodem illo instanti fit finalis corrupcio termini a quo
et completa generacio termini ad quem, in quantum illud
instans est principium temporis sequentis, et ita potest mobile, 30
seu materia generacionis et corrupcionis, esse simul in eodem
instanti sub utroque termino, ut simul sit aqua et non aqua, et
aqua et ignis, albus et non albus, et albus et niger, et contra-
dictoria verificar, quia instans habet raciones diversas hinc

1 istis] illis *DF* 3 methaphysica] mathematica *DF* 4 vitandi]
recitandi *D* 12 nec . . . Algazel *om. DF* 15 Capitulum . . . quo *om. F*
22 principales *om. F*

inde. Et pro hac opinione allegatur quod Aristoteles dicit
 4º *Phisicorum*, quod instans, ut est finis preteriti et principium
 futuri, habet diversitatem quam habent duo puncta in
 duabus extremitatibus unius linee, ergo duo sunt instancia
 5 in quantum considerantur finis preteriti et principium futuri, et
 hec diversitas nascitur in instanti propter fluxum temporis et
 esse ipsius, quia non habent esse stabile sicut linea et punctus.
 Punctus enim inter partes linee fixus est, set instans fluit, et
 10 ideo alterum et alterum est, ut Aristoteles dicit, quapropter
 ponunt quod non est inconveniens quod in tali instanti sint
 contradictoria vera.

Set hoc est contra sentenciam Aristotelis in VIIIº *Phisicorum* ubi solvit hanc disputacionem dicens quod illud instans
 est totaliter posterioris passionis, et quod nullo modo est mobile
 15 sub termino a quo in illo instanti. Deinde primum principium
 falsificaretur, scilicet, quod de nullo simul affirmacio et negacio.
 Set de quolibet alterum tantum, quia si in instanti possent esse
 simul vera, multo forcius in tempore quolibet, ergo non posset
 principium, quod est verissimum, habere veritatem. Et maxime
 20 non possunt esse simul in eodem instanti, quoniam major est
 divisibilitas et diversificatio temporis penes partes et esse
 72 b 2. quam instantis. Et in nullo tempore dato contingit dicere
 quod res simul est et non est, et quod contradictoria verificantur
 simul, nec isti hoc dicunt qui istam fantasiam cogitaverunt,
 25 quapropter multo magis nec in instanti, licet habeat diversi-
 tatem predictam. Ceterum tempus futurum non pertinet ad
 transmutacionem de qua loquimur, set solum preteritum
 tempus. Tempus enim futurum respondet continuacioni esse
 ipsius termini ad quem, non generacioni ejus, quoniam si non
 30 esset futurum tempus sequens illud instans ita quod solum
 esset instans terminus preteriti, completeretur generacio termini
 ad quem et corrupcio termini a quo. Quapropter corrupcionis

² *Phisicorum*] iv. 90 sqq.

¹² *Phisicorum*] viii. 69.

¹ opinione] racione F	⁷ pr. esse om. F	¹⁰ habent] habet F	¹⁰ quod non om. D	¹⁸ vera, multo forcius] multo magis F
² sint] sicut F		²² instantis] instans F		^{et] set F}
²¹ diversificacio] diversitas D				
²⁹ quoniam] quod F	³⁰ ita] in F	³¹ completeretur] completeretur F		

termini a quo et generacioni termini ad quem respondet instans, ut est finis preteriti, ergo ei sub tali racione non respondet ultimum esse termini a quo, quare ultimum esse termini a quo non mensurabitur instanti quod est finis temporis, et ideo mensurabitur ipso tempore precedente. Et ex hoc patet quod 5 racio istius posicionis non habet hic locum, quia in transmutacione generacionis et corrupcionis non operatur instans, ut est principium futuri, sic enim facit ad continuacionem esse ipsius termini ad quem, et non habet respectum ad ejus generacionem aliquo modo. Et proculdubio diversitas illa 10 instantis non sufficeret ut in eodem instanti essent simul contradictoria vera, quia diversitas ejusdem temporis que major est diversitate instantis non sufficit; immo oportet quod in

D. 66 b. uno tempore diverso sit albus et in alio | non albus. Nullus F. 111 a 2. enim de tempore aliquo concederet contradictoria | esse in eo 15
73 b 1. vera, nec illi qui hanc stulticiam fabricaverunt ausi | fuerunt nec potuerunt istud dicere, quia tunc tota veritas principii primi periret, nec enim verificari posset in tempore nec in instanti, et ideo nunquam haberet veritatem. Et istud magis patebit ex secunda posicione cuius veritas destruit illam. 20

Ponitur igitur ab aliis quod corrupcio successiva termini a quo fit in aliquo tempore, et quod in instanti, quod est terminus illius temporis, fiat corrupcio finalis, ita quod non sit dare aliquod instans in quo dicatur ultimus terminus a quo, set solum aliqua pars temporis mensurantis totam corrupcio- 25 nem. Ponitur eciam quod in eodem tempore numero sit generacio successiva termini ad quem, et in instanti dicto compleatur generacio, et sit in eo ultimus exitus in non esse termini a quo et exitus primum in esse termini ad quem. Et ita, in illo instanti jam corruptum est et jam generatum 30 est; ita quod finis motus corrupcionis est in eo, et finis motus generacionis, qui fines non habent nomen, set vocantur motum esse et corruptum esse et generatum esse. Et ponitur tunc juxta hoc quod motus corrupcionis et genera-

³ quare ultimum . . . a quo] et ita D: om. F

¹³ diversitate instantis om. D

¹⁷ istud] illud F

²⁴ ultimus terminus] ultimum esse termini D: alterius esse terminus F

²⁸ in non] et non F

²⁹ exitus primum] ultimus exitus DF. M corr.

⁵ mensurabitur] mensura-

¹⁴ non albus] sit niger D

²³ fiat] fit D

^{finalis}] finalis termini a quo D

²⁹ exitus primum] ultimus exitus DF. M corr.

cionis durant in toto tempore dato usque ad instans exclusive, et quod esse termini a quo mensuratur illo tempore et non aliquo instanti, et per totum illud tempus denominatur mobile sub esse termini a quo. Quia Aristoteles dicit, ^{5°} *Phisicorum*, oportet esse quod corruptitur secundum quod corrupcionem dicit motum, et similiter in ^{8°} *Phisicorum*, dicit quod in tempore illo toto mobile dicitur esse sub termino a quo, set secundum quod dicit mutacionem, sic est in instanti. Et mobile dicitur esse sub non esse termini ad quem toto illo ¹⁰ tempore, quamvis semper aliquid adquiratur de esse ejus, set quia nondum habuit complementum essendi, set est in via et motu semper ad terminum, ideo non denominatur a termino ad quem | sicut a termino a quo, quem complete habuit et ^{73 a 2.} possedit in quiete. Omnia igitur hec probantur sic. Corrupcio ¹⁵ finita est, et ideo completur in tempore finito aliquo. Sit illud A, ita quod ultra ipsum A finitum non expectetur aliud tempus nec instans quod deserviat corrupcioni, quia si aliud tempus exigeretur cum A, tunc ponamus illud tempus aggregari cum A, ut fiat tempus equale corrupcioni precise, et illud ²⁰ adhuc vocetur A. Non enim querimus nisi tempus precisum corrupcionis, nec preter tempus finitum A oportet requirere aliud instans quam finem suum, quia illud instans erit terminus alterius temporis quod non pertinebit ad corrupcionem; ergo, nec finis ejus a parte ante, quod est illud instans secundum ²⁵ falso assignatum a vulgo, quod ponit duo instancia. Illud enim instans secundum, quod est principium secundi temporis sequentis, diversum a fine temporis precedentis, non posset habere respectum ad corrupcionem nisi per tempus cuius est principium, quia instans non queritur, nisi propter tempus, non ³⁰ enim potest esse tempus nisi finiatur, et ideo instans requiritur. Nec posset corrupcio transire ultra finem sui temporis, quoniam coequatur ei, et ideo non attingit ad aliquod instans extra

⁵ *Phisicorum*] v. 4.

⁶ *Phisicorum*] viii. 62.

¹ dato om. D ³ illud om. D ⁵ secundum] esse secundum D ⁶ corrupcionem] corrupcio MD : corpus F ⁸ instanti] instanti dicto DF ⁹ ad quem] a quo M ¹⁰ tempore] termino D ejus om. M ¹⁶ expectetur] exigatur DF ¹⁷ deserviat] terminet D ²³⁻¹ (p. 254) ergo . . . suum om. D ²⁴ secundum] secundo F ²⁵ a vulgo . . . instancia om. F ²⁷ non] ideo non F

tempus suum. Corrucioni igitur respondet tempus A finitum et nichil aliud. Set finis temporis est instans, et a parte una non potest habere nisi finem unum, ergo hoc tempus A non potest habere nisi unum instans a parte post, sicut una linea habet unum punctum a parte una. Sit igitur illud instans C; igitur complebitur tota corrucion in A finito per C; set sicut D. 67 a. in tempore sunt | duo, sic in transmutacione ei respondentem sunt duo, scilicet, aliquid successivum in utraque parte, et aliquid | 73 b. 1. indivisible similiter. Sicut enim essencia temporis successiva se habet ad corrucionem successivam, sic finis temporis ad finem corrucionis; ergo sicut tota corrucion successiva est in toto tempore, sic indivisible seu finis corrucionis, quod est corruptum esse seu ultimus exitus in non esse, erit in fine temporis; ergo in C corruptus est finaliter terminus a quo et complete non est, ergo in eodem C non potest dici quod sit. 15 F. 111 b. 1. Quare pro C non contingit | dicere nunc ultimo est terminus a quo; nec est ibi aliud instans, ergo non contingit dare aliquid instans in quo ultimo est terminus a quo. Set si dicamus 'nunc ultimo est', erit ergo pro aliqua parte temporis ultima que per intellectum potest accipi per divisionem tocius A 20 temporis in aliquot partes aliquotas, ut medietates vel tercias vel quartas vel quot volumus, et ita patet primum quod suppositum est, scilicet, quod corrucion finalis termini a quo est in fine temporis mensurantis corrucionem ipsam successivam, ut non contingat dare aliquid instans in quo contingat dicere, 25 'nunc ultimo est terminus a quo,' set solum aliqua pars temporis mensurantis totam corrucionem.

Secunda veritas istius posicionis est quod generacio successiva termini ad quem est in A tempore, et finis generacionis est in fine temporis, scilicet in C, ita quod in instanti C 30 generatum est, et fit ultimus exitus et completus in esse termini ad quem. Et primo patet quod, dum fit corrucion successiva, fit generacio successiva, et dum fit ultimus exitus in non esse termini a quo, fit ultimus exitus in esse termini ad quem.

1 respondet] respondebit D

6 finito] om. D

8 in] ex F

9 Sicut enim] Set sicut F 13 seu . . . esse om. F 15 sit. Quare] sic queritur F 16 nunc] cum F 19 ergo] hoc DF 22 quot volumus] quotlibet volueris D: quotlibet voluimus F ita om. F 31 generatum est] om. D 33 in] et F

Quia Aristoteles probat in 6º | *Phisicorum* quod omne quod ^{73 b 2}
 movetur partim est in termino a quo et partim in termino ad
 quem. Quam cicius enim amittit partem termini a quo,
 recipit partem termini ad quem, ergo quam cito aliquid
⁵ termini a quo corrumpitur, tam cito aliquid termini ad quem
 generatur, et sic de singulis partibus eorum. Ergo, dum totus
 terminus a quo corrumpitur, generatur totus terminus ad quem.
 Item, si non simul fierent corruptio termini a quo et generacio
 termini ad quem, tunc vel generacio precederet corruptionem,
¹⁰ quod est manifeste falsum, quia contraria essent simul in actu
 in eadem materia, vel sequeretur in alio tempore post corruptionem
 termini a quo, quare materia naturalis continuo et
 successive amitteret unum contrariorum non recipiendo aliquid
 de altero, ergo in fine corruptionis esset vacua utroque con-
¹⁵ trariorum, quod est contra Aristotelem et impossibile, quoniam
 semper est sub altero contrariorum, vel sub utroque mixtum et
 secundum partes, quia materia hec est res alicujus generis que
 semper est sub altera diferencia specifica, vel sub esse com-
 posito ex utraque. Quapropter materia dum amittit per
²⁰ viam corruptionis terminum a quo simul recipit terminum ad
 quem.

Et quia sicut se habet generacio termini ad quem ad
 corruptionem termini a quo, sic generatum | esse ad corruptum D. 67 b.
 esse; erunt generatum esse et corruptum esse simul, sicut
²⁵ generacio et corruptio sunt simul. Set simul hic vel dicit in-
 divisionem ejusdem temporis in quo sunt hec corruptio et hec
 generacio et indivisionem ejusdem instantis in quo sunt gener-
 atum et corruptum esse, et sic habetur propositum, vel dicit
 concomitanciam diversorum temporum in quorum uno est
³⁰ corruptio et in alio generacio, et similiter concomitanciam
 duorum instanciarum, in quorum uno est | corruptum esse et in 74 a 1.
 alio generatum esse. Set hoc est impossibile; ergo reliquum

¹ *Phisicorum*] vi. 7.

4 quam] cum F 10 manifeste falsum] manifestum F 11 in eadem
 materia om. F 11 in alio] generacio in alio F 12 continuo] continue D
 13 unum contrariorum om. D 20 terminum bis] aliquid termini D 28 pro-
 positum] oppo^m F

est necessarium. Et quod hoc sit impossibile patet, quia Aristoteles determinat expresse in 4º *Phisicorum*, et Avicenna, et Averrois, quod non possunt duo tempora simul esse, nec duo instancia. Unde duo menses simul esse non possunt, nec duo anni nec duo dies nec due hore; et hoc demonstratum 5 est superius. Set quia hic proprie accidit infinitus error ex ignorantia hujus demonstracionis, ideo volo hic eam presentibus assignare. Omne dimensionatum ex parte ea qua dimensionatum est, licet excludat aliud, tamen a parte ea qua non est dimensionatum, non excludit aliud, ut possumus videre de 10 simul loco, quia enim corpus undique dimensionatum est, ideo undique excludit aliud, set superficies secundum profundum non excludit aliud, quia sic est indivisibilis et indimensionata, et ideo possent infinite superficies esse simul loco secundum profundum, quamvis secundum longum et latum excludant se 15 mutuo, sunt enim hiis modis dimensionate. Linea vero secundum profundum et latum non habet dimensionem, et ideo non excludit aliam secundum latum et profundum,
 F. 111 b 2. unde infinite linee possent esse simul | secundum has vias, quamvis secundum longum quelibet excludit quamlibet, 20 quia sic dimensionate sunt. Punctus autem, quia ex omni parte caret dimensione, oportet quod non excludat alios punctos quamvis infinitos, quia primus non habet unde a loco suo proprio excludat secundum, nec secundus tertium, et sic de infinitis. Quapropter similiter erit de simul duracione, 25 quod omne dimensionatum secundum hanc viam, licet excludat aliud secundum quod dimensionatum est, tamen ea
 74 a 2. ratione qua non est dimensionatum, a sua duracione non excludit aliud. Set omnis transmutatio successiva sive motus habet solum dimensionem linearem secundum dimensionem 30 spaciī a priori in posterius in spacio. Set ista dimensio est solum per decursum a preterito in futurum, et non respectu

² *Phisicorum*] iv. 90.

1 necessarium] necessarium, scilicet, quod in eodem A etc. F 5-8 et hoc . . . assignare.] Et demonstratur sic. D: Et hoc demonstratur sic. F 10 aliud] aliquod F 13-15 non excludit . . . profundum om. D 14 possent] possunt F 15 excludant] excludat F 30 linearem] linearum F

presentis, quia preteritum respondet priori in motu et magnitudine, et futurum posteriori, quare secundum hanc viam solam excludet unus motus alium, et non secum compacietur, scilicet, per decursum a preterito in futurum, unde motus preteritus seu prior non excludit futurum, quapropter per comparacionem ad presens erit omnis motus indivisibilis et sine dimensione, et non poterit alium excludere. Ergo duo motus et tres et sic de infinitis debent necessario simul esse in eodem presenti, quapropter non possunt duo motus vel plures presentes habere plura tempora presencia, ergo nec duo fines motuum simul existentes possunt habere duos fines duorum temporum | vel D. 68 a. duo instancia, scilicet presencia. Quapropter in eodem presenti tempore numero erunt corruptio termini a quo et generacio termini ad quem, scilicet in A tempore, et in eodem instanti numero erunt corruptum esse finaliter termini a quo, et generatum esse finaliter termini ad quem, et hoc est propositum. Item, eadem accio numero habet eandem duracionem numero, set generans eadem ratione et virtute producit unum contrariorum et destruit reliquum, non enim generans operatur una virtute circa produccionem termini ad quem et alia virtute circa corruptiōnem termini a quo, nec diversas facit acciones simul, et ideo eadem virtute et accione producit unum et corruptit reliquum, et ideo eadem | duracione numero, qua- 74 b 1. propter corruptio et generacio sunt in eadem duracione. Item non corruptit nisi per accidens quia semper intendit esse primo et per se, set duracio accionis, scilicet naturalis, respondet sue intencioni, id est nature; ergo cum non intendit non esse nisi propter esse, et super ipsum esse solum fertur intencio sua primo et per se, tempus accionis erit per se mensura ipsius esse adquirendi. Set si essent duo tempora coequa, tunc tempus deberetur primo et per se corruptiōni sicut generacioni; set hoc esse non potest, sicut nec intencio nec accio nature, ergo oportet quod unum tempus numero sit utriusque set per se generacionis et per accidens corruptiōnis. Et hoc est verum. Et

2 solam om. F 5 non om. F futurum] futurum seu posteriorem F
 6 sine] siue in F 12 scilicet presencia om. F 26 scilicet naturalis om. F 27 id est nature om. F 30 adquirendi] adquirendi et per accidens non esse amittendi DF 34 et per accidens corruptiōnis om. M

ideo in illo instanti quod est finis tocius temporis mensurantis transmutaciones terminorum duorum simul concurrentes, dicendum est quod nunc est mobile sub termino ad quem complete et prius non fuit, et nunc non est sub termino a quo set prius fuit. Si ergo materia transmutetur ab aqua in ignem, dicam 5 quod in fine A temporis, quod est C, nunc primo est ignis quantum ad denominacionem completam et absolutam et prius non fuit ; nunc non est aqua, set prius fuit, et istud prius non est aliquod instans, quia ante C et inter tempus A non fuit aliud instans, nec habet A duos fines, quapropter istud prius 10 est totum tempus A vel aliqua pars ejus aliquota signanda per divisionem temporis illius in partes tales apud considerationem intellectus. Et hoc Aristoteles determinat in fine octavi *Phisicorum* manifeste, ubi ponit casum quod Socrates sit albus 74 b 2. et transmutetur ab albo in non album | seu nigrum, et sit hec 15 transmutatio in A tempore, et sit C ejus finis, sic enim ponit nomina. Dicit ergo quod Socrates est albus in toto A preterquam in ejus fine quod est C. Jam enim C est posterioris passionis, scilicet termini ad quem ut in eo jam Socrates sit non F. 112 a 1. albus et niger. Si | vero arguatur quod Aristoteles vult in 20 6º *Phisicorum* quod si aliquid transmutetur in aliquo tempore transmutetur in quolibet ejus, set dum transmutatur est sub aliqua passione, ergo sub illa passione erit in quolibet ejus, et ita in fine ejus ; verum est in quolibet, id est, in qua D. 68 b. libet | parte ejus ; et hoc vult in sexto : set non in quolibet 25 ejus, ita ut extendatur distribucio ad partem et terminum temporis ; sic enim negat in octavo. In illo enim termino non est motus set jam motum est, et ideo nec illa passio set jam corrupta est, nec est finaliter. Si vero dicatur quod sicut contingit sumere primum in esse completo ejus termini ad 30

14 *Phisicorum*] viii. 69.21 *Phisicorum*] vi. 36.

29 from 'nec

est' F omits to p. 262, l. 16 'corrupcionem successivam', presumably a leaf of original.

2 simul] sunt simul F

dicendum] Et dicendum F

11 signanda]

aliquota signanda F

12 divisionem] dimensionem D

14 ubi] ibi F

16 tempore] tempore, ut ponit D

19 eo] esse D

25 sexto] FM in

marg. octavo

27 negat] notat D

28 nec] et non DF

quem, sic ultimum in esse incompleto ipsius termini a quo, ergo sicut contingit accipere primum instans mensurans primum complementum termini ad quem, sic ultimum ipsius termini a quo. Ergo dicetur pro aliquo instanti nunc ultimo est terminus a quo.

Set non nisi in C, ergo ultimum esse termini a quo est in C instanti. Dicendum quod cavillacio ista decipit multos in hac parte. Set considerandum est quod primum in esse termini ad quem est dupliciter, scilicet, ultima pars sui esse; ultima, dico, in execucione generacionis, cum tamen sit prima in intencione nature generantis. Aliter dicitur primum in esse termini ad quem, scilicet, mutatum esse sive generatum esse, quod est indivisible, et terminus generacionis. Set terminus a quo non habet quantum ad suum esse talia duo distincta. Solum enim habet | unum quod respondet primo ^{75 a 1.} in esse a parte termini ad quem, sicut enim terminus ad quem habet partem aliquam que ultimo adquiritur et prima in compleemento et dignitate vocatur. Sic esse termini a quo habet ultimam partem jam dicte parti termini ad quem respondentem, scilicet, que ultimo corruptitur et perditur, et de utraque parte concedendum est eas esse simul in eadem duracione, que est ultima pars temporis aliqua, quia partes esse ipsorum terminorum succedunt sibi invicem secundum partes temporis mensurantis corrupcionem et generacionem, et non sunt extra ipsam generacionem. Extra dico, ita quod non in fine ejus, finis enim temporis illius est extra essenciam successivani illius. Unde nulla pars termini ad quem adquiritur in instanti C, nec aliqua pars termini a quo amittitur in eodem, quoniam partes hec divisibles sunt sicut partes temporis et ideo mensurantur partibus temporis. Sumendo igitur primum in esse termini a quo, ut dictum est, inveniemus ultimum in termino ad quem ei proporcionale, set nec illud est in instanti aliquo, set in parte temporis. Si A aliter accipiamus primum in esse termini ad quem, scilicet, pro generatum esse, quod est finis generacionis esse ipsius termini, scilicet, ad

¹ incompleto] completo *D* ⁶ in C] instans *D* ⁹ dupliciter] dupliciter uno materie *D* ¹⁴ talia] elementa *D* ²⁵ ita quod non] quod *D*
³¹ quo] quem *D* ³² quem] quo *D* nec illud *it. M*

quem, sic nullum ultimum per modum affirmacionis in esse
 termini a quo potest inveniri consimile et proporcionale primo
 in esse termini ad quem, quoniam esse termini a quo non
 vadit in perfectionem et complementum essendi, sicut esse
 termini ad quem, sed vadit in deficiendo continue usque quo 5
 totaliter deficiat, et ideo nullum ultimum in esse termini a quo
 post corrupcionem que motus est potest reperiri. Set magis
 ultimum in non esse ad quod terminatur corrupcio successiva,
 unde ex hac parte debet non esse ipsius termini a quo as-
 75 a 2. similari esse termini ad quem, quia sicut generacio termini | ad 10
 quem currit super esse ejus, sic corrupcio que hic simul est,
 currit super non esse termini a quo. Et ideo debet hic com-
 D. 69 a. parari non esse termini a quo ad esse termini | ad quem, quia
 natura intendit hic per corrupcionem adquirere non esse termini
 a quo, sicut per generacionem adquirere esse termini ad quem. 15
 Et in hoc non esse inveniemus duo que respondent duobus
 a parte esse termini ad quem. Quia quando primo inducitur
 aliquid de esse termini ad quem, simul adquiritur de non esse
 termini a quo ; et sic currunt per successionem donec in exe-
 cucione generacionis veniatur ad ultimam partem esse ipsius 20
 termini ad quem, que est prima dignitate et complemento
 et primo a natura intenta. Et similiter fit in execucione
 corrupcionis, donec veniatur in ultimum non esse termini
 a quo, quod est primum in intencione nature corruptentis, et
 ista duo seu ultima seu prima, ut expositum est, sunt simul, 25
 set non in eodem instanti set parte temporis minima que
 potest accipi secundum naturam. Similiter secundum quod
 primum in esse termini ad quem vocatur generatum esse et
 finis generacionis, quod est indivisible et in instanti C, sit
 primum in non esse, quod est corruptum esse finaliter et finis 30
 corrupcionis, est in eodem instanti C, et ideo patet quod
 decepcion magna accidit et turbans multos, propter hoc quod
 male accipitur ultimum a parte termini ad quem. Illud enim
 C a quo ultimum in execucione seu primum intencione, quod
 respondet generacioni, dupliciter debet accipi, in non esse 35
 termini a quo, et non in esse ejus, ut patet ex dictis. Si vero
 dicatur quod si instans quod est finis temporis mensurantis

non esse termini ad quem, debeatur ultimo exitui | ejus in 75 b 1. esse, seu ei quod vocamus generatum esse, tunc si transmutetur a non esse motus in esse ejus, dicendum est quod in instanti dicto sit esse primum ipsius motus, ergo motus erit in 5 instanti, quod est impossibile. Et dicendum est quod sentencia predicta solum tenet in permanentibus generandis non in successivis; et in generacione naturali de potentia materie nunquam producitur aliquid successivum nec motus set permanens, et ideo cessat hec objecio.

10 *Capitulum 5^m. de diferencia produccionis permanencium et successivorum.*

Et juxta hoc tunc possumus considerare quomodo sermones vulgares, quantum ad exitum in esse et non esse, habent verificari in permanentibus et successivis diversimode. Nam 15 res permanens habet aliquod instans in quo finaliter et complete est, et non habet instans in quo finaliter non est ante esse, set aliquam partem temporis ultimam, qua minorem non potest natura capere, et ideo contingit dicere, ‘nunc primo est et prius non fuit.’ Set illud nunc est C instans, et finis temporis mensurantis non esse ipsius termini ad quem. Et illud prius est ultima pars temporis vel totum tempus cuius finis est C. Et ideo si proprie accipiatur incepcio in rebus permanentibus, dicendum est quod incepcio est in illo instanti, et tunc cum dicitur, ‘homo incipit esse,’ debet dici, ‘nunc primo 20 est,’ id est, in C, et ‘prius non fuit’, scilicet, in ultima parte ipsius A, vel in A toto quantum ad esse absolutum, ut hic loquimur quod esse sequitur complementum existentie rei generande. Semper enim ante ultimum exitum, completum in esse denominabitur mobile a non | esse termini ad quem, D. 69 b. 30 quia nondum exivit in esse, set est in via ad exitum. Nec adhuc possedit mobile quietem *(in)* esse | ipsius termini ad 75 b 2. quem, licet partes divisibles ipsius esse adquirat omnes. Set esse non ponitur in specie et in actu nisi post motum et transmutationem et per quietem mobilis in termino ad quem. Secure 35 igitur potest dici in terminis permanentibus incipit esse quod

² transmutetur] transmutacio D ⁶ generandis] generacionis D ²⁸ exitum om. D ³¹ possedit] possit D

nunc primo est pro C instanti, et prius non fuit pro tempore precedente vel aliqua parte temporis non pro instanti, si loquamur de incepcione que est instantanea. Set si loquamur de incepcione temporali et successiva, tunc res incipit esse quando prima pars ipsius esse adquiritur in principio generacionis, et tunc adhuc exponitur per posicionem de presenti et privacionem de preterito, ut nunc primo est et prius non fuit. Set quia in denominacione mobilis non prevalent partes esse termini ad quem ante ultimum exitum in esse, ideo proprio sumitur incepicio priori modo et non isto. Desicio vero similiiter, propriissime sumpta,¹⁶ est instantanea et est corrupcio finalis in C instanti, et ideo in permanentibus; cum dicitur, desinit esse, exponitur per privacionem de presenti et posicionem de preterito, ut nunc non est set prius fuit. Et illud nunc est instans finis temporis, et illud prius est tempus mensurans corrupcionem successivam vel aliqua pars ejus, et est eadem pars que accipiebatur in incepcione, sicut instans idem est utrobique, quia incepicio est termini ad quem et desicio termini a quo.

Si vero loquamur de desicione que est successiva, tunc ejus principium est quando prima pars esse termini a quo corrumpitur, et tunc non exponitur per esse quantum est de proprietate desicionis, licet terminus ad quem sit, nec per non esse absolute, quia semper in denominacione mobilis prevalet esse termini a quo, quapropter non est regularis exposicio secundum predicta. Set debet dici desinit esse, nunc primo declinat ad | non esse, vel nunc primo amittit aliquid de esse, vel nunc primo recipit de non esse aliquid, et prius non declinavit, vel prius non amisit, vel prius non recepit. Quoniam vero, ut dictum est prevalet semper in mobili denominacio ab esse termini a quo usque ad corruptum esse, quia possedit illud in quiete et complete et moratur in ejus radicibus semper usque ad ultimum exitum, non dicitur proprio desicio nisi in fine temporis in quo finaliter corrumptur terminus a quo et in-

¹⁶ F begins again.

²² precedente] presenti D
minus om. F

²⁵ secundum om. F

³⁴ a quo . . . ter-

ducitur terminus ad quem. Et ideo proprie loquendo debet exponi ‘desinit’ per privacionem plenam de presenti, et posicionem absolutam de preterito, scilicet, nunc primo non est set prius fuit, et hoc in permanentibus. Set in successivis 5 incepicio potest magis proprie accipi pro prima parte temporis in qua est prima pars motus, ut incipit cursus. ‘Nunc primo est et prius non fuit,’ potest eciam exponi per negacionem de presenti, ut incepicio sit instantanea, scilicet, pro instanti ante primam partem motus sic. Incipit moveri, nunc non 10 movetur, set postea movebitur. | Set prima exposicio magis D. 70 a. evidens est, quia incepicio sonat in affirmacionem magis quam in negacionem. In permanentibus autem non oportet quod incepicio dicat primam partem temporis in quo continuatur esse rei, quia ejus esse prius totaliter adquisitum est in instanti, 15 et ideo non exponitur in eis pro prima parte temporis ut in motu. Desicio vero, quia sonat in negacionem et defectum, ideo proprie est in instanti quod est finis temporis mensurantis motum, et ideo cum dicitur, ‘desinit moveri,’ sensus est, ‘Nunc non est motus set prius fuit.’ Nec potest aliquo modo exponi 20 aliter hic, licet in permanentibus potest extendi exposicio pro prima parte temporis in qua terminus a quo amittit primam partem sui. | Quia ibi est motus corrupcionis per se, vadens in 76 a. 2 non esse termini a quo, et corrumpens partes ejus, et ad hoc ordinatus, et ideo contingit sumere desicionem et defectum 25 termini a quo successive et primum desicionis et defectus. Set in successivis non est motus corrupcionis aliquis ordinatus a natura, ut currat super destrucionem parcium motus, quia motus non est primo in aliquo tempore ut postea corrumpatur in alio tempore sicut permanens, set cum sua generacione 30 deficit pars prior, adveniente posteriore; et hoc est de ratione sui esse, quoniam habet partem post partem, et nullam cum alia in eodem tempore. Et ideo hec corrupcio successiva que accidit in motu non debet nominari corrupcio, quoniam includitur in sua generacione. Non enim potest habere esse aliter, 35 et propter hoc non potest motus dici desinere, licet aliqua pars

² plenam] primam plenam F 5 magis] magis satis F 9 nunc] nec F
 10 movebitur. Set prima] movebitur, scilicet, pro prima parte temporis in qua
 est motus. Prima tamen D 28 ut] nisi F 35 dici om. F

prior deficiat adveniente posteriori, quia hoc est de condicione sui esse et sue generacionis, et ideo desicio ejus et corrupcio non sunt nisi in instanti, quod est finis temporis mensurantis motum.

Capitulum 6^m. de reprobacione opinionis tercie circa exitum rerum in esse.

5

Si igitur omnia predicta sunt vera, tunc tercia posicio principalis in exitu rerum in esse, que, scilicet, ponit duo instancia diversa respondencia existenciis terminorum a quo et ad quem, non potest stare. Quoniam aut oportet ymaginari quod tempus generacionis et existencie termini ad quem sequatur tempus corrupcionis termini a quo, in quo tempore terminus a quo semper dicitur esse, licet continue deficiat, aut oportet quod hec tempora sint simul. Si primo modo, tunc terminabuntur per duo diversa instancia, et tunc sit primum tempus A, et C sit ejus instans finale, et secundum tempus sit

15

76 b 1. B, et D sit ejus instans | iniciale. Si ergo diversa sint numero F. 112 a 2. hec instancia, sicut duo puncta | in diversis lineis, et due superficies in diversis corporibus, tunc secuntur duo inconveniencia. Unum est quod corrupcio successiva aut nullo modo terminabitur, aut terminabitur ad esse, quia sicut tempus mensura illius corrupcionis se habet ad suum terminum, sic corrupcio successiva ad suum. Set nichil respondet termino suo nisi esset instans finis temporis ei respondentis, set in illo instanti, dicit hec posicio quod terminus a quo habet esse, ergo corrupcio non terminabitur | nisi ad esse. Non enim contingit quod 25 corrupcio hec terminetur ad instans sequentis temporis, quia illud tempus est omnino aliud a mensura corrupcionis, et ideo ei impertinens, et finis corrupcionis, quod est corruptum esse, non esset ei conjunctus ea conjuncione que exigitur per naturam, quoniam terminus motus conjungitur motui, sicut 30 terminus temporis temporis, quare non potest terminus motus inveniri in alio instanti ultra terminum temporis mensurantis motum, quod instans sit in alio tempore numero. Cum illud instans secundum non sit terminus temporis mensurantis

1 quia] et F 4-5 de . . . esse om. D : Capitulum . . . esse om. F
12 terminus a quo om. F 18 in] eciam F secuntur] sequentur F
30 terminus om. F 32 alio] alico F 33 alio] alico DF

motum. Deinde sequeretur quod corruptio totalis et omnium parcium termini a quo fieret ante generacionem alicujus partis termini ad quem, et ideo esset mobile sine utroque contrariorum, quod esse non potest. Si vero dicat hec posicio, duo tempora simul currere, scilicet, tempus mensurans terminum a quo et tempus mensurans terminum ad quem, que sunt diversa et ideo habencia diversa instancia in finibus eorum, sit A tempus mensurans esse termini a quo, et C ejus finis, B mensurans terminum ad quem, et D ejus finis ; tunc si terminus a quo est in instanti C, sequeretur primum inconveniens predictum, scilicet, quod aut | nunquam terminabitur corruptio, aut ^{76 b 2.} ad esse terminabitur, quorum neutrum stare potest. Quia si in C sit adhuc terminus a quo et non potest requiri finis corruptio in alio instanti vel tempore extra A, manifestum est quod corruptio termini a quo successiva non terminabitur nisi ad esse ultimum ejusdem termini, quod dicitur esse in instanti. Quod autem ad nullum aliud instans quod sit alterius temporis potest corruptio terminari, manifestum est, sicut prius, quia finis corruptio in ei unicus sicut finis temporis, unde est terminus intra et non extra. Quapropter si motus corruptio in tempore, finis corruptio est in fine temporis. Preterea tempus sequens est tempus in quo esse termini ad quem continuatur, et ideo continuatur istud tempus tempori B, in quo currit generacio ipsius termini ad quem, quapropter unum instans numero est finis ipsius B et principium sequentis temporis. Si ergo in instanti illo quod est principium sequentis temporis esset corruptio finalis termini a quo, tunc in D instanti, quod simul est cum instanti C, esset corruptio termini a quo, quapropter simul esset et non esset, quod est impossibile. Et iterum, non potest hoc stare, quia nullam comparacionem habet hoc instans nisi ad tempus generacionis termini ad quem, et ad tempus continuacionis esse generati. Et est omnino diversum et divisum a tempore corruptio et impertinens ei, quare impertinens est corruptio. Sic specia-
liter arguitur contra illam positionem de pluribus instantibus,

³ esset] non esset F ²² Preterea] Quapropter D ²³ ideo] non
D ³² continuacionis] generacionis *D* ³⁴ ei, quare impertinens
om. D

quamvis ex supradictis contingit omnia illa cumulare que pro opinione illa adducta sunt.

Et hec omnia sunt necessaria questionibus theologie maximis, scilicet, de transsubstancialiacione panis in corpus Christi, et de casu angeli et de motu angeli et de justificacione impii, et 5 in aliis multis.

Capitulum 7^m. de ipso generato, quid est quod generatur.

77 a 1. Habito igitur de principiis naturalibus generacionis, et de modo generacionis rerum naturalium quantum est a parte ipsius decursus qui est in generacione, tertio est consideracio 10 principalis de eo quod generatur an sit compositum vel forma tantum. Set tamen hec veritas patet ex predictis circa principium materiale, scilicet, per ejus differencias specificas inventas a generalissimo ad specialissimam. Si enim super materiam cuiuslibet generis addatur materia specifica sicut super formam 15 generis additur forma specifica tunc cum natura generat semper aliquam speciem specialissimam de potentia generis proximi vel remoti, manifestum est quod per generacionem renovabitur materia specifica sicut forma, ergo stabit generacio ad materiam specificam et formam specificam. Set hee due nate sunt 20 facere compositum et appropiantur sicut forma generalis et materia generalis et adinvicem corespondent, quapropter terminus generacionis est compositum ex materia et forma renovatis. Et omnes raciones que differencias specificas materie certificabant et eas probabant addendas super ma- 25 teriam generalem probant propositum hic, et ideo non oportet eas repetere | et hoc Aristoteles dicit et demonstrat in F. 112 b 1. 7º *Methaphysice* et Commentator ejus. Et in primo *De Generacione* dicit quod generacio est conversio tocius in totum. Set totum est hic compositum non forma tantum nec materia 30 tantum, et omnis accio est conjuncti, ut Aristoteles dicit primo *De Anima*, ergo accio agentis debetur conjuncto in quantum

11 generatur] end of D.

28 De Generacione] i. 10.

3-6 om. FD	7 Capitulum . . . generatur om. F	de . . . generatur]
de generacione D	12 tamen] tantum F	25 certificabunt om. F
32 conjuncto] conjuncio F		

hujusmodi, licet forma sit instrumentum istius actionis. Set effectus assimilatur agenti, ergo effectus productus per generacionem erit per se compositus et non simplex, et Commentator dicit super primum *De Anima* quod, sicut anima leonis differt ab anima animalis alterius secundum speciem, sic corpus et membra; set a parte corporis et membrorum attenditur ^{77 n. 2.} materia, ergo materia diversificatur secundum speciem sicut forma in duobus compositis diversis secundum speciem, et oportet quod generata diversa sint composita diversa et non forme tantum. Quod autem invenitur ab Aristotele et aliis quod forma est finis et terminus generacionis, hoc intelligendum est antonomatice respectu materie propter nobilitatem forme quia natura principaliter intendit eam. Non tamen hoc intelligendum est respectu compositi si de forma pura loquamur, quia compositum est nobilior forma, ut docetur ^{7º} *Methaphisice*, et planum est quia compositum habet totam nobilitatem forme et materie que est vera substancia et nobilis secundum se, licet non ita nobilis sicut forma et compositum. Et ideo dicendum ad omnes tales auctoritates, quia forma vel formale sumitur non solum pro eo quod est vera et pura forma, scilicet, altera pars compositi, set communiter ad omne illud quod ultimo advenit et complet et habet magis de actu, et hoc est compositum specificum respectu compositi generis, et materia specifica respectu materie generis, sicut forma specifica respectu forme generis. Omne enim quod est in potentia ad aliud et completur per illud et recipit esse actuale per illud vocatur materiale sive sit compositum incompletum seu forma seu pura materia, quia tales sunt proprietates materie. Similiter formale vocatur omne illud quod habet consimiles proprietates nature forme, scilicet, tres predictas, et tale formale est universaliter terminus generacionis. |

4 *De Anima*] i. 53.15 *Methaphisice*] vii. 7.31 end of *F.*17 nobilis] nobilior *F* 19 quia] quod *F* 22 ultimo *om. F* 23-24 materie . . . respectu *om. F* 30 nature] vere *F*

(Distinccio secunda de generacione rerum in speciali.)

(Capitulum 1^m. de generacione elementorum.)

Dictum est jam de principiis generacionis, et de ipsa generacione secundum se, et de termino generacionis, que omnia sunt communia omnibus generabilibus, et que oportet supponi 5 in singularum rerum generacione; nunc dicendum est in speciali de quibuslibet generatis, quomodo generacio eorum procedit.

77 b 1 Generabilia vero sunt elementa et mixta, et quod ex putrefactione nascitur, et generacio plantarum, et que fiunt ex divisione corporis anuloso (nam partes diverse sunt animalium, 10 ut in divisione anguille), et generacio brutorum et hominum, et generacio monstruosa. Generacio quidem elementorum vocatur simplex generacio, et potest fieri vel ex uno elemento vel ex mixto, sicut videmus quod cadaver convertitur in pulverem terre et fit terra pura. Facile vero est de cetero 15 dare modum generacionis in omnibus quantum ad multa per communia que dicta sunt. Modus vero generacionis elementi ex elemento consistit in hoc quod materia aliqua communis est duobus elementis, et hec materia est genus aliquod respectu duarum specierum, vel individuum generis respectu duorum 20 individuorum diversarum specierum. Et loquamur de speciebus generandis quia facilius est loqui de hiis, set idem est circa individua. Quibuslibet vero elementis datis, potest dari aliquod commune eis ut omnino contrariis, sicut sunt ignis et aqua, utrumque enim est corpus elementare. In hoc enim 25 conveniunt, et hec est materia eorum que semper habet alteram speciem. Cum tamen est sub una, non completetur ejus appetitus omnino, et ideo novam speciem appetit. Et propter hoc, si agens assit quod possit corrumpere speciem presentem in materia tali et inducere speciem contrariam, complebitur 30 generacio. Verbi gratia aqua est corpus elementare et preter hoc habens materiam specificam aque. Si igitur ignis vel virtus celi que potest ignem facere agat in aquam, tollet totam ejus naturam specificam usque ad radicem communem ei et igni, scilicet, usque ad materiam communem que est 35 essentia generis hujusmodi corporis elementaris, et de ejus 77 b 2. potencia | producet naturam ignis specificam, quia essentia

illa est in potentia ad duo contraria, scilicet, ad aquam et ignem. Et sic est si generetur ignis de aqua et sic est de quolibet elemento. Nam quodlibet elementum est in potentia ad quodlibet, ut Aristoteles dicit secundo *De Generacione*, et hoc est dictu, non quod contrarium sit in potentia ad suum contrarium ratione contrarietas, set ratione nature communis que est in pluribus, que natura est materia elementorum, et est essencia alicujus generis, quod genus facile est reperire per veram divisionem predicamentalem. Nam elementa contraria in utraque qualitate minus convenient in natura substanciali, et elementa contraria in una plus conveniencie habent in substancia. Nam aqua et ignis convenient in corpore elementari, et similiter terra et aer, nec est plus eis commune. Set terra et aqua convenient in corpore elementari gravi, et aer et ignis convenient in corpore elementari levi. Et semper illud in quo immediate convenient est pro materia que est in potentia ad utrumque contrariorum. Et agens potest esse elementum vel virtus celi, quia quod potest virtus inferior potest superior in hac parte. Et nos videmus hoc per experientiam. Nam sol per sui appropinquacionem facit calorem in estate et per sui elongacionem facit frigus in yeme. Et Saturnus habet potentiam faciendi frigidum et siccum, et Mars calorem et siccitatem; Venus facit calidum et humidum, et Jubiter similiiter; Luna frigidum et humidum, Mercurius operatur secundum quod conjungitur aliis. Et stelle duodecim signorum possunt facere has naturas elementorum, et cooperantur cum planetis, et planete variantur secundum quod sunt in eis. Et hec sunt que sunt necessaria ad generacionem elementorum, scilicet, materia et efficiens, et fit ipsa generacio, ut dictum est. Si vero obiciatur quod elementum unum secundum totum, ut est spera terre, non est generabile nec corruptibile et eadem est natura tocius et partis, ergo nec secundum partem. Et dicendum est quod de natura particulari tocius elementi est generabile, quia qua ratione parum de terra potest generari, et plus et ita tantum quantum spera ejus. Set ex lege nature universalis est quod non possit totum generari, nam non posset tantum generari nisi ex alio elemento destrueretur magna pars

⁴ *De Generacione*] ii. 6.

que est necessaria mundo. Elementa enim sunt ad duo, scilicet, ad mundi constitutionem, et hoc est secundum se tota, et ad mixtorum generacionem, et hoc est secundum partes. Natura autem universalis, de qua dictum est superius, intendit semper mundum integrum salvare, et ideo non generabitur neque 5 corruptetur una spera elementaris. Et similiter eadem natura intendit generacionem elementi ex elemento, et precipue propter mixtum, et hujusmodi generacioni sufficient partes elementorum, et ideo elementa secundum partes sunt generabilia et corruptibilia.

Si obiciatur quod pars unius elementi non potest generari nisi aliquid de alio corrumpatur, ergo illud est corruptibile, ergo generabile, quia omne corruptibile est generabile, ergo exivit in esse per generacionem, quod falsum est, nam elementa creata sunt totaliter ; dicendum est quod cum dico ‘omne corruptibile 15 est generabile’, hic est distribucio accomoda, sicut ‘celum tegit omnia’. Si enim sumeretur simpliciter et plena universalitate, falsa esset hec proposicio—‘omne corruptibile est generabile’, sicut hoc—‘celum tegit omnia’, quia instancia esset in uno, scilicet, in se, et ita est hic de partibus elementorum creatis que 20 corruptibles sunt set non generabiles. Similiter hoc—‘omne generabile est corruptibile’—habet distributionem accommodam 78 a 2. non plenam, | instancia enim est in uno, ut inferius patebit.

Si obiciatur de efficientibus quod ignis non agit secundum quod ignis, ut Aristoteles dicit in libro *De sensu et sensato*, set 25 secundum quod contrarium, ut in quantum est calidus et siccus, et sic solum agit secundum qualitates suas accidentales non secundum formam substancialiem, quod eciam confirmatur per ipsum secundo *De Generacione*, ubi de accione elementorum non ponit nisi qualitates quatuor, calidum et frigidum, humidum 30 et siccum. Set accidens non potest producere veram substanciam, quia omne generans est nobilior generato et agens acto, ut Aristoteles vult universaliter, ergo non generabitur elementum set aliquod accidens, quod falsum est, eo quod accidens non potest generari sine suo subjecto proprio. Et 35 substancia clementi producitur quia mixtum fit ex substancialibus

eorum. Dicendum est quod natura substancialis elementi producit naturam substancialem sibi similem de potentia materie, et natura accidentalis ejus producit accidens, quia certum est quod non solum accidens producitur sed substancia.
 5 Set impossibile est quod accidens producat substanciam, nec per se quia tunc esset nobilior, neque per accidens quia tunc generacio substancie esset accidentalis et non principaliter intenta a natura. Set substancia nobilior est accidente, ergo ejus generacio est principalis, quare a principaliter agente pro-
 10 ducetur. Set tale producens non potest esse accidens, quia ignobilius esset producto, quod non potest stare.

Nec potest dici quod virtus celi producit substanciam elementi et non forma substancialis elementaris, quia sicut se habet accidens elementi ad produccionem accidentis, sic substancia ad produccionem substancie, nisi substancia non esset activa. Set est, quia de nobilitate accidentis est quod potest sibi simile generare. Et ideo, cum substancia sit nobilior accidente sine comparacione, poterit sibi simile producere, et ideo substancia generabit substanciam, sicut accidens generat |
 20 accidens. Et istud in universali demonstratum est in tractatu 78 b 1. *De agentibus*, et ibi exposita est hec dubitacio, cuius expositionis summa est quod in 2º *De generacione* non facit expressam mencionem in exemplis, nec in libro *De sensu et sensato* similiter, nisi de contrarietate sensibili penes qualitates quatuor,
 25 quia philosophus naturalis sensibilis est et principaliter sensibilia pertractat. Nichilominus tamen methaphysicus invenit contrarietatem in substancia sicut in qualitatibus, et philosophus naturalis aliquando facit mencionem de ea, ut primo *Phisicorum* et in fine *De generacione*. Et ideo cum dicit quod ignis non
 30 agit in quantum ignis set in quantum contrarium, sermo hic est communis contrarietati in substancia et in qualitate. Set sensibilis est in qualitate, et ideo eam explicat in exemplo, et insensibilis in substancia, et ideo tacuit pro sua voluntate, non enim singula in singulis locis explicat. Nec fiat vis de hoc
 35 quod dicit ignem non agere in quantum ignis set in quantum contrarium, quia similiter calidum non agit in quantum cali-

21 *De agentibus*] see p. 17 and Bridges, ii. 507.
 i. 50 sqq.

28 *Phisicorum*]

dum set in quantum contrarium, nam nullum agens elementare agit nisi contrarium suum, et ideo nisi in quantum contrarium; unde hoc verbum non excludit substanciam sicut nec qualitatem, set est commune utriusque.

Si obiciatur quod celum est locus elementorum et locus ⁵ salvat locatum, et unum elementum est locus alterius, ergo, non corruptitur pars elementi per aliud elementum, nec per celum, et ideo nec generabitur pars elementi, quia sine corrupcione alterius non potest generari. Et ad hoc est quod Averroys dicit, 2º *De Anima* et 4º *Celi et Mundi*, quod elementa non ¹⁰ habent ex sua natura in speris suis qualitates quatuor. Dicendum est quod elementa ut fuerunt creata simplicia et pura ^{78 b 2.} in speris suis non corrumpebant se, et dum sic | durabant non corrumpebant se set salvabant in toto et in parte. Et si adhuc essent in sua puritate non corrumperent se; set jam exiverunt ¹⁵ ab ista puritate per celum. Set hoc est intelligendum sic. Celum enim ratione orbis sui est locus elementorum, non ratione stellarum, nam stelle sunt corpora sperica undique, ut Aristoteles demonstrat secundo *Celi et Mundi*, et ideo non locant set locantur; et non sunt partes orbis, nec de natura ²⁰ ejus, immo differt stella a stella secundum speciem, et ideo ab orbe qui minus convenit cum stella. Hec in celestibus demonstrari habent. Et ideo celum lune, unde locus est, salvat speram ignis; set luna et stelle cetere alterant ignem in parte inferiori ubi celum non tangit, et alia elementa per totum, et ²⁵ convertunt ea adinvicem et miscent ea. Nam Aristoteles vult secundo *Meteororum* quod in hyeme convertatur aer in aquam a parte aquilonis, et in estate aqua in aerem ex eadem parte per virtutem solis, secundum quod accedit et recedit ab aquilone et meridie. Et sic per stellas alias sepius convertuntur partes ³⁰ elementorum adinvicem in confiniis, ita quod inferior pars ignis est similis aeri et aer similis igni, propter quod non potest fieri fraccio radiorum in spera aeris, sicut in tractatu *De radiis* prius manifestavi. Et aer in parte inferiori assimilatur aque et aqua aeri, et aqua in inferiori parte assimilatur terre et terra ³⁵

¹⁰ *De Anima*] ii. com. 39.
Mundi] ii. 48.
p. 27.

Celi et Mundi] iv. 27.
Meteororum] ii. 2.

¹⁹ *Celi et*
³³ *De radiis*] see

aque, cuius signum est quod in eorum confinio fit lutum quod nec est pura terra nec pura aqua. Et sic patet quomodo celum salvat per naturam loci, et quomodo stelle faciunt generacionem et corrupcionem elementorum et mixtionem in confiniis suis. Elementa eciam se salvant et agunt, set salvant ubi in sua simplicitate et puritate persistunt. Corrumpit autem unum aliud | dupliciter, vel quando ablatum est ei de spera sua ^{79 a 1.} aliquid, verbi gracia, in hyeme a parte aquilonis corrumpit aer in aquam propter elongacionem solis, quia frigus tunc ¹⁰ multiplicatur in aquilone, quod est qualitas aque, et hoc frigus generatum in aqua confortat ipsam et vincit super aerem, precipue cum frigus similiter sit in aere generatum sicut in aqua, ita quod et frigus aeris et aque agit in aerem et corrumpit illum in aquam. Set in estate quando sol appropinquat ad aquilonem, ¹⁵ tunc calor generatur in aqua et in aere; et aer tunc agit in aquam que generata fuerit ex aere et convertit illam aquam in speram suam. Nec propter hoc per viam hanc corrumpit aer aliquid de spera aque, cuius aer est locus naturalis, set de aqua que de aere generabitur prius. Ceterum aqua in hyeme vel alias ²⁰ per Saturnum et ceteras stellas potest in tantum frigefieri, etsi non esset in aere frigus set remaneret aer in sua puritate, quod aqua converteret purum aerem in aquam. Et similiter potest aer convertere puram aquam in se. Et hoc est quia aqua vel aer convertens fit per stellas extra suam naturam simplicem. ²⁵ Et potest hoc duobus modis intelligi, vel quod data sit aque agenti vel aeri qualitas activa accidentaliter, propter hoc quod Averrois declinat ad hoc quod elementa non habent secundum se qualitates activas, aut licet habeant eas ex creatione, tamen non agunt nec nata sunt agere dum remanent in ³⁰ sua puritate, quia sic sunt qualitates loci et locantis, et ideo ex lege nature universalis non nocent nec ledunt nec corrumpt. Nam ligatur eorum potencia activa per forciorem virtutem, scilicet, virtutem nature universalis, que intendit salutem sperarum elementarium et | habitancium in eis, secundum ^{79 a 2.} ³⁵ Averrois ^{2º} *De Anima*. Et est simile de aqua contenta in vase perforato in fundo, que non descendit quando orificium obstruitur. Nam potencia sue quantitatis activa et motiva ligatur ex lege

nature universalis que vacuum non patitur, quia si aqua descenderet nichil remaneret in vase, propter hoc quod aer non potest intrare orificio obstructo. Set stelle excitant qualitatem aque activam, et intendunt eam et augmentant, et tunc quia exit naturam propriam, agit in terram locatam a se et in aerem, ⁵ et similiter aer in aquam. Nec hoc est per naturam loci nec in quantum sunt locata et loca, set in quantum transcendunt hanc naturam. Qualiter vero virtus stellarum potest fieri in speris elementorum ut fiat generacio et corrupcio, expositum est cum agebatur de natura virtutum agencium in tractatu ¹⁰ *specierum rerum activarum*, tam de luce quam aliis. Ex mixto quidem potest elementum generari, ut tetigi a principio, nam causa materialis concordat. Quia aliquod genus est commune elemento et mixto, ut corpus non celeste, quod est materia naturalis respectu eorum et est in potentia ad utrumque cum ¹⁵ agens sufficit. Set a parte agens non est defectus, nam virtus celi potest sufficere ad hoc per se. Et iterum excitat et intendit naturam unius elementi, et illud destruit alia et convertit ea in suam naturam, et hoc potest fieri per quodlibet elementum secundum quod virtus celi ejus naturam in diversis temporibus ²⁰ et locis confortat et intendit. Et tertio modo fit elementum ex mixto, quia terra finaliter convertit alia, eo quod terra est ^{79 b 1.} locus mixtionis, et quodlibet elementum est forcis in loco suo, et ideo terra mixti vigoratur necessario per virtutem spere terre in qua quiescit illud mixtum; et ideo omnia que sunt in ²⁵ terra convertuntur in terram finaliter, ut videmus quod animata cadunt in pulveres quando corrumpuntur.

(Capitulum 2^m. de generacione mixtorum et plantarum.)

Habito de generacione elementorum, dicendum est de mixtis, qualiter et quomodo generantur. Set hoc copiose discussum ³⁰ est in tractatu *alkimie speculative*, scilicet, in *minori opere*. Nam nichil scripsi ita diligenter, propter hoc quod magna fundamenta philosophie naturalis et medicine et alkimie et theologie sunt ibi. Et ibi in universali manifestavi quomodo

¹⁰⁻¹¹ in tractatu] see pp. 20 sqq.
Brewer, pp. 359 sqq.

³¹ minori opere] see *Op. Min.*, ed.

fit mixtum et quomodo potest esse unum ex quatuor elementis, et que sit forma mixti, et multa circa hec in communi que habeant apud vulgum errores magnos et multos. Et postea quomodo generantur prima mixta et quot sunt, 5 ut humores simplices et compositi, et quomodo potest mixtum equale generari. Unde descendit ad complexiones omnes, et inveni humores quatuor inequaes, et quintum equale, quod tamen natura sola rarissime facit, quia non est nisi in auro purissimo. Et extendi consideracionem ad omnes 10 modos mixti ex elementis, secundum quod Avicenna in libro suo majoris alkimie ponit centum quadraginta .v. compositiones mixti ex elementis. Et exposui Avicennam in hac parte, nam, sicut alkimista, occultavit multa in hoc loco. Et elevavi tractatum ad statum innocencie hominis, et ad hunc 15 statum corrupcionis, et post resurreccionem | ut sciretur quando 79 b 2 pervenire potest natura humana ad equalitatem, et quando prope eam, et quando elongatur ab hoc. Et tunc addidi totam generacionem metallorum. Et ex hoc patet satis generacio mixti in universalis et generacio mixti inanimati quantum 20 presens persuasio requirit, propter quod transeundum est ad animata que sunt in quadruplici differencia vel in quintupla propter aliqua specialia circa hominem. Plante vero animate sunt et nomen plante est commune ad omne vegetabile secundum Aristotelem in libro suo *De Plantis*. Animata vero omnia 25 que generantur per propagacionem habent quedam communia ex quibus dependet specialis generacio eorum. Nam omnia habent animam vegetativam que est principium generacionis, illa enim habet tres operaciones secundum tres ejus virtutes. Nam virtus nutritiva digerit cibum et potum, ut sit aptum ad 30 nutriendum, quoniam assimilat nutrimentum partibus rei animate et convertit quod necesse est in eas propter restauracionem deperditi, que deperdicio accidit ex mutua accione elementorum contrariorum ex quibus partes rei animate componuntur. Et in juvenibus ante quantitatem debitam respectu generacionis, 35 virtus augmentativa residuum alimenti digesti convertit in quantitatem corporis. Et quando sufficienter est augmentatum,

¹⁰ Avicenna] see *Sanioris Medicinae* (1603) for fragments.

secundum Aristotelem et Avicennam in libris *De Animalibus*, tercia virtus operatur que, scilicet, est generativa, et accipit residuum alimenti et transmittit ad locum generacionis et decindit, ut fiat individuum simile in specie. Hec virtus generativa est duplex, una est masculina, alia feminina. Virtus 5 enim feminina dat semen unde fit corpus individui generandi, virtus vero masculina est motrix, et primo movet ad hoc, ut excitetur virtus feminina ad decisionem seminis, secundo movet et transmutat illud semen, ut Aristoteles et Avicenna docent multis rationibus, secundum quod exponetur quando fiet verbum de homine specialiter. Et ideo hee virtutes due sunt necessarie omni generanti secundum propagacionem. Et sunt in plantis sicut in animalibus, ut Aristoteles docet in libro *De Plantis*. Set in plantis sunt simul in eodem individuo, quia planta est affixa terre, et non possunt plante adinvicem 15 convenire. In animalibus vero sunt separati sexus, quia possunt se localiter conjungere. Et aliquid est commune semini et animato generando, et illud est corpus mixtum in potentia ad utrumque, et hec est materia communis utriusque. Et quando agens invalescit potens animatum producere, corruptit naturam 20 specificam seminis et educit animatum corpus de potentia illius materie communis. Generans vero particulare et proximum est anima propagantis et dividentis semen, et ejus instrumentum est semen masculi quod penetrat partes seminis femine per virtutem anime ipsius propagantis. Et virtus celi 25 est agens universale et cooperatur anime, et dirigit eam et semen maris usquequo perficiatur generacio. Et hec tria agencia corruptunt materiam specificam seminis feminei usque ad materiam communem de qua educunt animatum. Et quia anima propagantis est agens particulare, et agens 30 univocum et ejusdem speciei cum generato, ideo potest producere animam principaliter, et non virtus celi que est inanimata, quia omne agens est nobilior acto, et animatum est nobilior non animato.

Ad hoc etiam addendum est quod celum non operatur hic 35 nisi per suum motorem, qui est intelligencia seu angelus, et est

¹ *De Animalibus*] xvi. 1.

¹⁴ *De Plantis*] i. 1.

nobilius quam anima, et ideo potest mediante celo cooperari anime | ipsius propagantis ad hoc ut anima producatur de 80 a 2. potencia seminis. Hec igitur sunt generalia omnibus animatis que per propagacionem generantur, specialia patebunt per 5 ordinem suo loco.

Dicendum igitur quod virtus masculina in planta decindit aliquid de semine masculino et excitat virtutem femineam in eadem planta ut decindat de semine femineo, et semen masculinum ingreditur semen femineum et operatur ibi partes plantae 10 nove, et producit eas paulatim. Unde virgulta sic nascuntur ex radicibus arborum et rami novi producuntur ut videmus in vineis omni anno, et in aliis. Et dicit Aristoteles in libro *De Morte et Vita* quod in planta est ubique in potencia radix et 15 germen, nam ubique est uterque sexus in qualibet parte plantae et semen utriusque. Et ideo quelibet pars plantae potest producere radicem et germen, id est, plantam aliam que habet radicem et corpus plante germinans ex planta generante. Quod vero Aristoteles dicit libro *De Plantis* quod aliqua palma 20 est masculina et alia feminina, et sic de aliis arboribus, dicendum est quod masculinum est equivocum et femineum similiter. Nam masculinum sumitur pro sexu et pro aliquo simili sexui tali, seu pro illo in quo expressius apparent proprietates masculine; et similiter femineum est dupliciter, secundum igitur quod sumitur pro sexu. Sic omnis planta est masculina et 25 similiter feminina, quia utrumque sexum habet, et sic non loquitur in verbo dicto, set accipit masculinum pro eo quod assimilatur magis masculo, et femininum quod femine sit eciam magis simile. Unde aliqua planta habet proprietates masculi expressiores quam femine, et illa vocatur mascula planta, quia 30 80 b 1. magis assimilatur masculo, et aliqua habet proprietates femineas expressas et illa vocatur feminea, et nichilominus tamen est uterque sexus in utraque confusus. Et in planta generata per propagacionem agens est planta ipsa cum motore celi qui est agens universale mediante tamen celo et omnium illorum instru- 35 mentum est semen plante masculinum quod non movet localiter cum sit corpus, nisi aliunde moveatur, et ideo per animam

dirigitur sicut securis per artificem. Et si queratur quo devenit illud post generacionem quia ex semine femineo generatur planta ; dicendum quod cedit *(quod est)* loco spiritus in animali, et in aliquod simile spiritui in plantis. Set hoc explicari non potest sufficienter nisi cognita generacione animalis. 5

(Capitulum 3^{m.}. de generacione brutorum animalium.)

De brutis animalibus prius dicendum est quam de homine, et loquor de generacione brutorum per propagacionem ; mas autem et femina distinguntur in eis secundum Aristotelem et Avicennam in libris suis *De Animalibus*. Mas decindit 10 semen et excitat feminam ad decisionem seminis, et nichilominus semen patris est motor et est, ut dicit Aristoteles, sicut filius unus expulsus de domo patris querens sibi domum, et sicut manus figuli in olla, et penetrat semen matris et facit primo cor. Deinde, secundum Aristotelem et Avicennam, facit 15 foramina in corde que sunt capita nervorum et venarum, et perforat residuum seminis, faciendo venas et nervos usque ad cerebrum et epar. Nam hoc probant Aristoteles et Avicenna in suis libris supradictis, quamvis medici sint eis contrarii, quod nervi oriuntur a cerebro et vene ab epate. Set Avicenna 20
so b 2. dicit primo *Artis Medicine* quod opinio medicorum, licet ad sensum sit manifestior, tamen opinio Philosophi verior est. Et cum perscrutati fuerint veritatem, invenerunt ut ait, sicut dicit Philosophus. Et ideo Avicenna tercio *De Animalibus* multum invehitur contra Galienum pro hac re, et arguit quod 25 ubi est origo virtutis anime, ibi debet esse origo vasorum et instrumentorum anime. Set nervi et vene sunt hujusmodi vasa et instrumenta in quibus anima operatur, et ideo oportet quod cum apud cor sit origo virtutis anime, quod ibi sit origo nervorum et venarum. Et Aristoteles multum laborat ad hoc 30 ostendendum, ut patet ex 12º *De Animalibus*. Primo igitur fit cor, et secundo nervi et vene, et deinde cerebrum et epar : sic principaliora membra facta sunt, deinde alia per ordinem donec compleatur generacio. Et tunc, secundum Avicennam

21 *Artis Medicine*] Fen 1, Doct. 5, cap. 1. 24 *De Animalibus*] lib. iii. c. 1 (pp. 31, 41, ed. 1508). 31 *De Animalibus*] *De Partibus* iii. 4.

nono *De Animalibus*, semen patris fit spiritus, nam spiritus radicales fiunt de semine patris et fetus fit de semine matris. Et dicit quod hoc est consilium Aristotelis, et multum vituperat Galienum in hac parte qui contradixit sentencie huic. Dicit ergo 'et mirati sumus super homine illo qui contradixit Aristoteli, licet enim multum sciverit de ramis philosophie, tamen ignoravit radices'. Et postea dicit 'quod olfecit medietatem hujus rei', et ideo erravit in multis. Et jam patet per hoc quomodo dicendum de semine masculino in planta. Nam completa generacione plante cedit in aliquid quod est in planta generata loco spiritus in animali. Nam Aristoteles dicit in libro *De Plantis*, quod planta, licet non habeat partes quales animal, habet tamen similes eis, ut habet radicem pro ore, et corticem pro cute, et medullam pro corde, et sic de aliis, et ideo, licet non habeat spiritus, tamen habet aliquid simile spiritui, quod est vapor diffusus a medulla in ceteras partes plante ad 81 a 1. excedendum opera anime ipsius plante, sicut spiritus in animali est quoddam simile vaporei qui fluit a corde in omnes partes animalis quod est instrumentum anime. Et cor continue evaporat per dilatacionem et constriccionem et emitit vapores subtile ad confortacionem tocius corporis, qui vapores sunt spiritus subtilis generati ex sanguine puro.

(Capitulum 4^m. de generacione hominis.)

Sed de generacione hominis est specialis difficultas, nam propter consanguinitatem et cognacionem volunt multi quod semen ex quo proles generatur non sit de nutrimento set de substancia corporis. Set hoc penitus est contra Aristotelem et Avicennam in suis libris *De Animalibus*, nam evidenter et potenter docent quod hoc esse non potest, et quod semen sit residuum nutrimenti optime digesti quo non indiget corpus ad restaurandum deperditum nec ad augmentum. Quoniam post conversionem nutrimenti in corpus non potest separari aliquid a corpore vel parte corporis sine dolore et pena, ut patet si dividatur una pars carnis vel nervi vel ossis vel

1 *De Animalibus*] ix. 1. 5 et mirati sumus . . .] loc. cit. ix. 1. 2. f. 41.
12 *De Plantis*] i. 2.

6 sciverit] scivit M

alterius. Set decisio seminis non est cum dolore nec pena. Item, quelibet pars carnis caro est, et quelibet pars ossis os est, et nervi nervus, et sic de aliis; ergo relinquetur quod si aliquid a carne separetur vel osse vel nervo, hoc erit aliquod frustum carnis vel aliquod fragmen ossis, vel aliqua porcio nervi, et sic de aliis, set semen non est hujusmodi. Item, si fieret semen de osse et carne et aliis, tunc aut per divisionem partis a toto, et hoc stare non potest propter raciones duas nunc tactas, aut per transmutacionem naturalem et conversionem alicujus partis carnis vel ossis in semen. Set hec conversio fieri non potest nisi per corrupcionem illius partis carnis in semen, | et ita esset corrupcio carnis et generacio seminis, sicut generatur ignis ex aqua et quidlibet ex quolibet per naturam. Set in tali generacione non dicimus quod unum sit de substancia alterius secundum sentenciam istius posicionis, quando dicitur quod semen ex quo generatur filius est substancia parentum, quia hic sermo pretendit quod non fiat ibi corrupcio set sola decisio alicujus. Item, filius est ita attinens patri sicut matri vel magis, set tamen semen solius matris cedit in substanciam corporis filii, corpus enim fit ex materno semine, licet spiritus, qui non sunt partes substanciales et fixe in corpore, set quidam vapores confortantes corpus, fiant de semine patris, et illi non durant in corpore set evanescunt, eo quod continua est desperdicio spirituum et generacio continua. Semen igitur patris quantum ad corpus filii et partes ejus substanciales non pertinet ad filium. Ergo, non refert utrum sit de substancia patris vel de residuo nutrimenti, et tamen est affinitas naturalis et consanguinitas, ergo, non oportet quod semen sit de substancia parentum. Multas vero alias raciones ponunt Aristoteles et Avicenna et salvant affinitatem naturalem per hanc viam, videlicet, quod nutrimentum matris optime digestum, quod residuum est post restauracionem desperditi et post augmentum, est in potentia caro et os, et jam simile in actu persone in qua est, et hic incipit primus gradus affinitatis naturalis. Nam ita factum est simile quod est in potentia proxima ut fiat animatum et salvet personam cujus est. Deinde secundo, a natura recolligitur ad vasa generacionis in quibus etiam servatur, et virtus generativa, que est tercia

potencia anime vegetative, agit in illud et assimilat illud
 humane nature vehementer et quantum potest fieri et debet.
 Et ideo jam | transmutatum est ad hoc ut sit in potencia 81 b 1.
 homo et non asinus nec alia species animalis dum adhuc est
 5 in matre. Et quando sic alteratum est ut sit simillimum
 humane nature, tunc magis manifestatur affinitas naturalis.
 Et quando semen patris decinditur et excitat virtutem gene-
 rativam matris ad seminis decisionem, tunc quod decinditur
 a matre recipit virtutem a semine patris, nam semen patris
 10 est motor et efficiens. Et augmentatur affinitas naturalis
 respectu parentum, set longe magis per virtutem anime matris,
 quia semen utrumque remanet in matre in loco debito
 generacioni. Et sic perficitur naturalis affinitas ut fiat
 humana natura de semine illo. Et non quocunque modo, set
 15 similis et connaturalis patri et matri, et non aliis hominibus.
 Nam patri propter tria, scilicet, quia ejus semen est causa
 decisionis seminis materni, et semen paternum transmutat
 semen in membra, sicut manus figuli lutum convertit in ollam,
 et semen patris tertio cedit in spiritus radicales et primos. Et
 20 matri affinis erit proles propter tria. Nam semen matris cedit
 in substancialm corporis et partes substanciales, et virtus anime
 matris semper continuatur super illud formandum cuius instru-
 mentum est semen patris; et tertio continet ac fovet semper in
 corpore suo, scilicet, in matrice embrionem. Unde non agit
 25 in rem extra se sicut ignis agit in aquam, set in rem contentam
 semper in se. Propter igitur has causas oritur proprietas
 sufficientis affinitatis naturalis inter prolem et parentes secun-
 dum sentenciam Aristotelis et Avicenne ut non requiratur
 quod semen sit de substancia parentum. Sic igitur tenet
 30 philosophia, nec volo hic descendere ad theologica | propter 81 b 2.
 nimietatem contencionis, et quia superflua fieret digressio.

(Distincio tercia de anima.)

(Capitulum 1^{m.}. de produccione parcium anime.)

Set de produccione parcium anime in esse non est minor
 35 difficultas. Omnes enim ante viginti annos posuerunt quod
 sola anima intellectiva detur, et quod vegetativa et sensitiva in

homine producantur de potentia materie per viam nature. Et adhuc theologi de Anglia et omnes philosophantes hoc celebrant. Nam Aristoteles dicit ^{2º} *De Anima* quod intellectiva potentia separatur ab aliis sicut perpetuum a corruptibili, et in ^{16º} *De Animalibus* dicit quod solus intellectus est ab extrin-⁵ seco veniens, et alie potencie educuntur de potentia seminis, et in ^{XIº} *Methaphysice* illud idem docet, et nichil tantum certificat in sua philosophia. Et Avicenna et Averrois et omnes philosophi dicunt illud idem, et hoc concordat cum fide, ut sola ymago Dei creetur, set hec est anima intellectiva. ¹⁰ Nec est aliquid contra hoc nisi quedam auctoritates duorum librorum qui non sunt autentici, scilicet, *De Spiritu et Anima*, et *De Ecclesiasticis Dogmatibus*. Non enim sunt Augustini, ut periti theologi sciunt, licet aliqui estimare solebant quod essent Augustini. Set nec Gregoriani sunt, nec Heronimi, ¹⁵ nec Ambrosii, nec Bede, nec alicujus auctoris famosi. Et in illis libris videtur dici ad literam quod concrentur vegetativum et sensitivum cum intellectivo, et separantur in morte. Et quia hii libri sunt apocrifi, ergo non potest aliquid probari per eos, precipue ubi summa difficultas et contencio accidit ²⁰ infinita. Et considerandum est quod sancti multa verba protulerunt ex incidenti secundum modum vulgarem loquendi,

^{82 a 1.} de quibus non inquirebant certitudinem circa alia | occupati, sicut omnis homo in perpetrando aliqua principaliter loquitur aliquid incidenter de quo non certificat illa vice. Et ideo ²⁵ dixerunt sancti que postea retractaverunt, et si plus vixissent adhuc plura retractavissent aut se exposuissent. Unde beatus Gregorius dicit in Omelia quod plante non habent animam set viriditatem, et ecclesia recitat. Set tamen omnes philosophantes et theologi sciunt quod plante habent animam ³⁰ vegetativam, licet non sensitivam. Aut ergo beatus Gregorius non percipit veritatem in hoc casu, aut vulgariter locutus est, quia multitudo hominum non estimat quod anima sit nisi in animalibus, aut accepit animam pro ea que est in brutis et

³ *De Anima*] ii. 150. ⁵ *De Animalibus*] *de Gen. An.* i. 18. ¹² *De*

Spiritu et Anima] by Alcher of Clairvaux (12th cent.).

¹³ *De Ecclesi-*

asticis Dogmatibus] by Gennadius of Marseilles, c. 495.

²⁸ *Gregorius*]

in the eighth lesson on Ascension Day.

hominibus, sicut vulgus accipit cui predicavit. Immo vulgus laicorum in multis regnis adhuc credit quod soli homines animas habent, unde derident clericos qui dicunt canes et cetera bruta habere animas. Sic igitur in libris multis qui 5 sunt in usu theologorum sunt multa scripta que non habent veritatem et vulgariter dicta sunt et que debent exponi, et maxime ubi multitudo sapientum dicit contrarium.

Tota igitur philosophia clamat quod solus intellectus creatur, et omnes theologi alicujus valoris et philosophantes ante 10 viginti annos, et adhuc omnes Anglicani qui satis inter alios homines sunt et fuerunt studiosi. Et arguunt ad hoc non solum per auctoritates Aristotelis et aliorum philosophorum, set per raciones. Quia heedem operaciones vegetative et sensitive sunt in homine sicut in plantis et brutis, set natura 15 has animas potest producere in vegetabilibus et aliis animalibus ab homine, ergo et in homine. Item, arguunt per experienciam. Nam embrio ante infusionem ^{82 a 2.} anime rationalis nutritur et crescit, et si pungatur sentit, et hoc sciunt mulieres ex parte in talibus, et Aristoteles hoc vult in libro 20 *De Animalibus*, et alii auctores concordant. Manifestum est igitur quod anima vegetativa et sensitiva sunt in embrione hominis antequam intellectiva producatur. Set si vegetativa et sensitiva essent concreate cum intellectiva, ut publice ponunt multi modernorum, tunc non precederent ipsam intellectivam in esse, et ideo coacti sunt dicere quod duplex est vegetativa et duplex sensitiva; et dicunt unam produci de potencia materie per viam nature, et aliam per creacionem cum intellectiva. Set nullo modo potest istud habere rationem, nec sunt auctoritates sufficienes ad hoc, et ideo periti in 25 philosophia reprobant istud tanquam prophanum. Nam ista vegetativa que inducitur per naturam sufficit ad omnes operaciones vegetative in homine, sicut videmus quod in brutis et vegetabilibus sufficit. Set eadem sunt operaciones utrobique, ergo reliqua vegetativa superfluit. Set nec natura 30 nec Deus facit aliquid ociosum. Similiter de sensitiva, quoniam ad omnes operaciones sensus sufficit illa que per naturam inducitur, ut videmus in animalibus. Quoniam ita 35

²⁰ *De Animalibus*] *de Gen. Anim.* v. 1.

bene videt et audit canis sicut homo, et sic de aliis operibus sensitive virtutis. Et multa animalia melius senciunt quam homo, ut linx qui videt per medium parietem. Et homo habet olfactum pejorem omnibus animalibus, ut Aristoteles docet, et multa cercius et acucius audiunt. Ergo manifestum est quod illa 5 sensitiva que per naturam inducitur sufficit ad operaciones anime sensitive tam in homine quam in brutis; si enim ita 82 b 1. bene et melius quam in hominibus fiant opera sensitive, | tunc illa sensitiva que naturalis est in homine sufficit.

Deinde ubi et quando manifestantur opera istius vegetative 10 create et sensitive certe non possunt assignare. Nam alie que naturales sunt occupant instrumenta et membra hominis sicut in brutis, ergo omnino superfluunt et non erunt. Deinde si separantur cum intellectiva, ut dicunt, et nate sunt habere esse separatum sicut intellectiva, tunc de proprietate earum est 15 quod sint substancie separate sicut intellectiva. Set omnis substancia separata a materia est actu intellectus, ut Aristoteles vult in XI° *Methaphisice*, ergo habent necessario virtutem intellectivam. Item certum est quod vegetativa omnis et sensitiva omnis est virtus organica, et non operantur nisi 20 mediante organo, ut virtus visiva non videt nisi mediante oculo, et virtus nutritiva nisi mediantibus membris nutritivis. Set in separacione ista non habent organa, ergo carebunt suis operacionibus specificis. Set nulla res dum est potest privari sua operacione specifica. Et iterum erunt ociose ibi, et intellectiva sola habebit suam operacionem intelligendi, et hec et hujusmodi allegantur contra hanc opinionem, que nullam 25 potest habere rationem, quoniam statim dissolvatur tanquam festuca, nec auctoritatem nisi apocripham, et que potest exponi sicut necesse est in hac parte. 30

⟨Capitulum 2^m. de anima sensitiva.⟩

Sed capita vulgi philosophancium Parisius in alios errores nephandos cadunt, quibus theologici contradicunt, maxime in duobus articulis, et de tertio contendunt ad invicem, quidam veritatem, quidam quod falsum est estimantes. Ab annis 35

decem igitur inolevit opinio per hominem erroneum et ^{82 b 2.}
 famosum quod ante animam rationalem presupponitur differ-
 encia substancialis specifica educta de potencia materie que
 ponit hominem sub specie animalis, ita quod intellectiva non
 5 faciat hoc, set anima sensitiva specialis addita ad naturam
 sensitivam animalis communem, sicut anima sensitiva specialis
 asini additur super animalitatem ut fiat asinus species animalis.
 Set istud porro est contra totam philosophiam Aristotelis et
 omnium auctorum. Nam et ipse et sui sequaces dividunt
 10 animal per immediata in rationale et irrationale, ut rationale
 sit differencia specifica hominis, nisi vellemus addere mortale.
 Set ante rationale nec Porfirius nec Aristoteles nec alii
 ponunt aliquid preter genus. Set rationale est in homine a
 sola anima intellectiva, igitur illa ponit hominem in specie
 15 animalis, et nichil est inter eam et genus. Item una differ-
 encia specifica sufficit cum genere proximo ad speciem.
 Nam Boecius dicit in libro *Divisionum*, nisi esset penuria
 vocabulorum, omnis diffinicio constaret ex genere et una
 differencia, id est, ex differencia signata per unum vocabulum,
 20 ita quod non essent nisi duo vocabula in diffinizione, ut unum
 sit generis et alterum differencie. Sed diffinicio indicat rei
 essenciam, ergo una differencia addita generi sufficit ad com-
 plendum speciem. Set non est species humana completa
 antequam embrio habeat animam rationalem, ergo cum illa
 25 non sit genus, importabit differenciam specificam hominis.
 Ergo alia non erit per predicta, quia una sufficit. Item, si
 ista differencia ficta faciet hominem in specie animalis, tunc
 rationale non faciet set aliquid aliud, quia rationale est aliud
 in essencia quam illa differencia, ut planum est, cum sit sensi-
 30 tiva. Quero ergo quid faciet rationale, et | de quo serviet ? ^{83 a 1.}
 Et arguo sic : omnis differencia addita generi speciem facit :
 set species hominis in genere animalis fit per differenciam natu-
 raliter eductam, ut dicit hec posicio, et pro nulla alia causa
 posset rationale addi, nisi ad constituendum speciem animalis ;
 35 ergo cum ante sit constituta rationale serviet de nichilo.

Si dicatur quod illa que naturaliter inducitur est in potencia
 respectu intellective et incompleta, tunc sequitur quod non est

differencia specifica, quia omnis diferencia specifica facit speciem, nec est ordinata ad ulteriorem differenciam, nam omne quod ordinatur ad ulteriorem differenciam, que specifica est, est subalternum, ut patet in linea predicamentali. Ergo relinquitur quod illa diferencia naturalis sit subalterna ; et si 5 hoc, tunc est communis homini et alii, ergo non est diferencia specifica hominis. Item si hec diferencia perficeret hominem in specie animalis, tunc si non adveniret anima rationalis, esset sicut species alia animalis que caret intellectu, ut asinus vel aliud habens solam animam sensitivam. Et possit vivere 10 et moveri et opera animalis exercere secundum proprietatem sue speciei, sicut asinus secundum suam. Set asinus quia sic facit non est in potencia ad ulteriorem formam specificam, ergo nec illa species animalis potest esse in potencia ad animam rationalem, quia non poterit anima rationalis recipi in hac 15 specie animalis, sicut nec in asino vel leone. Quoniam vero nullam habent rationem ad hanc insaniam que sit digna soluzione, et magis asserunt quam rationentur. Nec video aliquid quod posset rationabiliter adduci pro hac fantasia, ideo transeo ad aliud quod est majus inconveniens, et error pejor, et heresis 20 nequior, immo nequissima. Temporibus autem meis non fiebat mencio de istis erroribus, quia cuilibet fuit manifestum quod 83 a 2. heretica fuerunt, sicut quodlibet aliud contra fidem et philosophiam, nec dignati sumus movere questionem de hiis propter stulticie magnitudinem.

25

(Capitulum 3^m. de unitate et pluralitate anime intellective.)

Et est istud secundum de unitate et pluralitate anime intellective. Ponunt ergo quod anima intellectiva sit una numero in omnibus. Palliant ergo errorem suum quando artantur dicentes quod per philosophiam non potest aliter dici nec per 30 rationem potest haberri aliud, set per solam fidem. Set menciuntur tanquam vilissimi heretici. Nam cum meritum et demeritum sint penes animam et omne opus virtutis et vicii, non solum secundum fidem set secundum doctrinam Aristotelis in *Ethicis* et secundum omnes philosophos, tunc si una 35

anima esset in omnibus hominibus, sequeretur quod eadem esset rea vicii et virtute repleta et ita eadem esset bona et mala, justa et injusta, quod esse non potest secundum philosophiam neque secundum fidem. Item, cum non solum regula fidei set philosophie magna potestas, ut probavi in partibus *Moralis Philosophie*, doceat quod virtuti servientes fruentur vita beata et peccatores punientur pena infernali, et anima in morte hominis separatur ad penam vel ad gloriam, tunc cum non omnis homo bonus est nec omnis sit malus, eadem anima erit simul glorificata et dampnata, quod est insanum et contra omnem rationem, et contra fidem, et contra philosophiam, et sic destruit leges moralis philosophie.

Quod autem destruat leges nature potest ostendi sic. Aristoteles per totam philosophiam naturalem supponit quod materia propria appropriat sibi formam propriam et e converso. Set anima rationalis in Socrate est forma propria et perfectiva ejus, ergo, non potest esse | in alia materia quam ^{83 b 1.} in corpore Socratis. Et hoc expressius habetur per Aristotelem, in casu proposito. Nam hoc modo argumentandi invehitur 3º *De Anima* contra Pictagoricos, qui posuerunt animam mutare se de corpore in corpus post mortem. Et ibi hoc reprobat; dicens quod materia propria appropriat sibi formam et e converso, ergo, nec potest una anima separari ab uno corpore et ingredi in aliud. Ex quo tunc arguo propositum: si per Aristotelem non potest una anima successive esse in diversis corporibus, ergo nec multoforcious potest esse simul et semel in diversis. Item Aristoteles dicet iiijº *Phisicorum*, capitulo de vacuo, quod si aliquid unum numero potest esse in duobus locis, potest esse eadem ratione in tribus, et si in tribus potest esse in quatuor, et sic in infinitis. Si essent, ergo, essent potencie infinite, et ita Deus. Et ideo omnino procedit hec racio de anima dum est actus et perfectione corporis et persone. Nam de anima separata est sicut de angelo, ut superius est notatum. Item, si una est anima in pluribus hominibus, tunc eadem erit simul et semel ignorans

et sciens respectu ejusdem, quod est impossibile. Si dicitur, ut Averrois in 3º *De Anima* docet respondere ad hoc argumentum quod diversitas est per ymaginacionem diversam in diversis hominibus, et ideo anima scit in isto et ignorat in alio propter aliam et aliam ymaginacionem,⁵ considerandum est tunc qualiter ymaginacio impedit intellectum vel operatur ad ipsum. Nam verum est quod virtutes sensitive deserviunt intellectui, et quando leduntur, ut in stultis naturaliter et in freneticis, quia lesio accidit organo virtutis sensitive, tunc impeditur operacio intelligendi, quia¹⁰ error est in sensitiva et non potest species venire ad intellectum secundum rectum esse et veritatem; immo destruitur esse speciei ut intellectus non possit informari, et tunc fit homo stultus vel amens seu juvenis seu senex. Set si organa sensitivarum virtutum sint illesa, tunc virtutes sensitive sunt¹⁵ similiter sane et debito modo representant species rerum ipsi intellectui, et tunc intellectus intelligit et facit operationem suam completam, nec impeditur in aliquo. Si igitur excludamus hujusmodi lesionem, planum est quod ymaginacio non diversificabit intellectum in diversis ut unus sit ignorans et²⁰ aliis sciens respectu ejusdem si unus est intellectus, quia utrobique est intellectus in sua potestate et virtus sensitiva in bona et sana disposicione. Quare non faciet ymaginacio hanc diversitatem, set erit in ipso intellectu, et ita erit ignorans et sciens.

Quod autem Averrois arguit in contrarium, dicens 'si intellectus sit multiplex numero et numeratus secundum numerum hominum, tunc res intellecta erit multiplex numero'. Istud est insanum, nec ipse ibi verificat hanc consequenciam. Ex dictis tamen suis in eodem capitulo et alibi extrahitur fantasia³⁰ pro hac consequencia verificanda, scilicet, quod ex intellectu et intellecto fit unum vere et verius quam ex materia et forma, et ideo si intellectus sit numeratus in hominibus, tunc idem intellectum seu res intellecta eadem numerabitur cum intelligitur a pluribus. Set multi multipliciter exponunt, quidam de³⁵ re intellecta et quidam de specie rei apud animam. Si ergo |

² *De Anima*] iii. com. 30.

intellectum vocet hic rem intellectam ut ex ea et intellectu ^{84 a 1.}
 fiat omnino unum. Manifestus est error, nam tunc ex anima
 et lapide fieret unum vere et ex eadem anima et equo et
 celo et omnibus intellectis fieret unum vere, et hoc est impos-
⁵ sibile propter duo impossibilia manifesta. Nam nichil com-
 ponitur ex rebus distantibus. Set stella intellecta distat ab
 homine et ab anima ejus. Et iterum, si vere unum fieret ex
 anima et lapide vel stella, tunc esset aliqua res existens in hoc
 mundo quod non esset anima nec lapis, set non contingit
¹⁰ assignare hoc. Et est ridiculum dicere quod ex anima et celo
 vel lapide vel quocunque intellecto fiat unum, ergo verbum
 suum, cum dicit ex intellectu et intellecto fit vere unum, hoc
 erit de anima et specie rei intellecte que est apud eam. Set
 si hoc ponamus, et simul cum hoc quod anime hominum sunt
¹⁵ plures, nullum sequitur inconveniens, nam cum infertur quod
 species apud animas diversas multiplicabitur, concedo quod
 diversa species ejusdem rei potest esse apud diversos, quia res
 facit speciem suam secundum omnes diametros, ut ostensum
 est in tractatu *De speciebus*, et ideo, sicut in diversis partibus
²⁰ aeris species sunt ejusdem rei diverse et ad oculos diversorum
 veniunt diverse, sic apud intellectus diversos.

Cum vero arguit quod si anima numeratur in diversis, tunc
 sciencia que est in magistro generabit scienciam in discipulum
 sicut ignis generat ignem, aut nichil sciet discipulus, non verifi-
²⁵ cat hanc consequenciam, et est pessima. Nam sufficit intellectus
 agens pro causa interiori et magister exterius. Magister
 enim est sicut agricultor respectu segetis, et sicut medicus
 respectu sanitatis. Agricultor ^{84 a 2.} enim et medicus sunt instru-
 menta nature, nam preparant et excitant et juvant naturam que
³⁰ interius operatur. Sic magister facit argumentum veridicum
 ad concludendum veritatem, et intellectus agens illuminat
 possibilem et facit scire, et hec duo sufficient ad hoc quod
 sciencia complexorum fiat in anima. Noticia vero incom-
 plexorum quantum ad vocem signata fit per magistrum

¹⁹ *De speciebus*] p. 36.

¹³ erit corr. in marg.

exponentem quid est quod per voces significetur. Set rerum noticia significatarum habetur partim per magistrum ostendentem et exemplificantem, et partim per sensus experienciam et partim per influenciam agentis. Nam res per doctorem potest visui ostendi et exemplificari, et species rei venit ad intellectum per sensum, et intellectus agens illustrat, et sic nascitur in anima habitus cognitivus, et ita per has vias sufficienter potest fieri sciencia in discipulo, ita quod non oportet quod sciencia generet se.

Si eciam obicitur quod quilibet gramaticus scit eandem scienciam grammaticam, et quilibet logicus scit eandem scienciam logicam, et sic de aliis scienciis, ergo, omnes habent eandem scienciam numero in animabus suis; set eadem res numero non potest esse in diversis subjectis; ergo, oportet quod una sit anima omni, sicut est una sciencia. Et hec est cavillacio involuta valde, et credidi diu quod posset solvi sic ut dicatur quod sciencia est duplex. Una est habitus anime cognitivus, quo anima scit aliquid scibile objectum intellectum, sive sit Deus sive angelus sive eciam aliqua sciencia, ut grammatica vel logica vel alia. Et hec que est habitus cognitivus in anima diversificatur in diversis hominibus et animalibus,

^{84 b 1.} et numeratur secundum numerum earum. | Set aliter sumitur sciencia que, scilicet, est objectum intellectus, que est quoddam scibile et intelligibile, ut alia intelligibilia que debent sciri ab anima, ut logica, grammatica et sciencie cetere. Et sciencia hoc modo sumpta creditur una et eadem scita ab omnibus qui sciunt eam, sicut Socrates unus et idem est licet intelligitur a multis. Set videtur michi modo quod istud non sufficit. Nam si intelligibile, quod non est sciencia, habeat in anima habitum cognitivum alium a se, scilicet, scienciam qua sciatur, hoc non est mirum, immo necesse est. Set quod sciencia habeat scienciam aliam non videtur stare, quia tunc iretur in infinitum; qua ratione enim una habet aliam, et illa alia aliam, et sic in infinitum. Ceterum sciencia, ut grammatica, logica, vel quecumque alia, est una res et accidens; et non est accidens corporis, ergo, solius anime. Set omne accidens est in subjecto suo cuius est, ergo, si sciencia priori modo dicta, que est habitus cognitivus numeretur secundum animas in

quibus est, sic similiter hec sciencia secundo modo dicta. Nec est dicendum quod hec sciencia est in libris vel in sermone, quia si libri non essent nec sermo, adhuc potest sciri. Set non scitur nisi sit aliquid, et in aliquo, set non in alio quam in anima. Et iterum, scriptura et sermo non sunt nisi signa eorum que sunt in anima, ut vult Aristoteles primo *Peryarmenias*. Si igitur sciencia omnimoda sit accidentis anime, ergo sicut anima multiplicatur sic et sciencia, et ita numerabitur grammatica in diversis et logica, ita quod logica in diversis animabus est una specie et non numero, et similiter grammatica, et sic de aliis, et per se scitur | non per alium habitum nec per ^{84 b 2.} aliam scienciam. Causa quare non videatur sic prima facie est quia videmus quod alia intelligibilia ut homo et asinus et cetera non generantur, licet a pluribus intelligentur et similiter quia de sciencia et de aliis que sunt in anima unius possunt homines diversi habere cognitionem, ut Socrates scit virtutem suam vel vicium vel artem vel scienciam que sunt in anima sua, et alii homines possunt scire virtutem Socratis vel vicium, et eis est objectum tantum et non est in animabus eorum. Socrati autem est sua virtus objectum et nichilominus accidentis anime sue. Set sciencia ut logica vel alia non est tantummodo objectum respectu animarum que sciunt eam, nec est in una anima tantum set est in qualibet earum, et ideo oportet quod numeretur.

²⁵ <*Capitulum 4^m. de compositione anime rationalis.*>

Tercium quod hic conculcatur a vulgo philosophantium et theologorum est de anima rationali, an sit composita ex materia et forma, et hec sunt partes. Nam quidam dicunt unum et quidam aliud, et sunt opiniones solempnes contrarie in studio vulgate. Set ego teneo pro certo quod anima est composita ex materia et forma sicut angeli; eadem enim est questio de angelis et de animabus rationalibus. Sunt autem aliqui qui nimis subtiliantur et volunt quod anima et angelus

6 *Peryarmenias*] i. 1.

non sunt in predicamento substancie, nec in potentia generis alicujus, quia de potentia generis produci non possunt, ergo, si essent in potentia generis tunc frustra essent; set natura nichil facit frustra nec Deus. Et istud fingunt ut sic principia generis substancie, que sunt materia et forma excludant ab angelo et 5 ab anima rationali, per hoc volentes fingere quod anima ^{85 a 1.} rationalis est | simplex et angelus similiter. Set hec eorum erronea defencio porro est infamis, quia tota philosophia et actores clamant quod solum sunt decem predicamenta et quod hec omnia comprehendunt preter Deum sicut incipit liber ¹⁰ *De ortu Scientiarum*: Scias nichil esse preter substanciam et accidens. Si ergo angeli et anime non sunt in predicamento substancie, tunc facient undecimum predicamentum, quia predicamentum non est nisi colleccio specierum et generum seu maneris rerum diversarum, distincta ab alio predicamento. ¹⁵ Si enim colleccio qualitatum facit unum predicamentum, multoforcius colleccio tam nobilium rerum que sunt angeli et homines. Et si corpora faciunt unum predicamentum, multiforcius spiritus.

Quod vero allegant de potentia generis, dicendum quod ²⁰ potentia generis potest promoveri in speciem, vel per creacionem vel in tempore, unde sicut secundum ordinem temporis prius est animal quam equus eductus de potentia hujus generis, sic secundum ordinem nature prius est substancia quam substancia spiritualis, et promovetur essencia generis in speciem, set ²⁵ tamen simul duracione sunt, quia simul concreantur. Similiter certe possent creari corpora celestia et elementa in suis speris, quia non sunt generata set creata, et ideo secundum eos accidet quod pellantur extra predicamentum substancie, sicut spiritus creati. Ceterum, omne quod non est accidens et fit ³⁰ verum subjectum accidentis est substancia vera, quia creator non est subjectum accidentis, et ideo nec substancia, nisi equivoce dicatur substancia, non enim erit substancia que substet accidenti. Sed angelus et anima non sunt accidencia, et veraciter substantia accidentibus, ut sciencie et virtuti et ³⁵ ^{85 a 2.} gracie et glorie et hujusmodi, ergo oportet quod sint | vere substancie, et ideo oportet quod sint in predicamento substancie. Set non sunt in eo sicut principia, ut materia et forma, ergo

sicut principiata et species, quare componentur ex materia et forma.

Item, si substancia spiritualis non sit species substancie, tunc non fiet divisio generalissimi in species. Nam contra 5 substanciam corporalem non cadit aliquid in divisione nisi substancia spiritualis. Ceterum sic idem esset substancia in communi et corpus, et tunc corpus esset genus generalissimum in predicamento substancie, quod est absurdum et contra Aristotelem et omnes. Item, composicio prima est ex materia 10 et forma, et composicio secunda ex subjecto et accidente que creatur ex prima compositione, quia materia cum forma causa est omnium accidencium que fiunt in ea, ut dicitur primo *Phisicorum*, et secundum non potest esse sine primo in ullo genere, quia posterius non reperitur sine priore. Cum ergo in 15 angelis et animabus est composicio ex accidente et subjecto, oportet quod ibi sit composicio ex materia et forma. Item, 4º *Methcororum* dicit Aristoteles quod prima materia est tantum materia, forma prima est tantum forma, quicquid est aliud ab hiis est compositum ex materia et forma. Item, angelus et 20 anima sunt in potentia de natura sua ad multa, ut ad scienciam graciā et gloriam, et possunt recipere et pati multa, ut patet in bonis animabus et angelis malis. Et ex alia parte sunt in actu multiplici et operacione. Set actus et agere debetur rei ratione forme, et potentia et pati et recipere ratione materie, 25 sicut vult Aristoteles libro *De Generacione*. Item, subjectum generacionis est compositum, et ideo compositum generatur et non forma tantum, ut probatum est prius; ita quod subjectum generacionis vadit semper per gradus compositos acquirendo | semper esse compositum plus et plus perfectum usque ultimus 85 b 1. 30 gradus complementi veniet qui erit compositus sicut ceteri. Set hic ultimus gradus in aliquibus fit per operacionem nature, in aliis per opus supra naturam ut in hominibus. Cum ergo anima rationalis sit ultimum complementum embrionis humani quod est compositum, oportet quod hec anima sit composita, ut ejus 35 forma perficiat formam embrionis, et ejus materia compleat materiam embrionis. Et sic aperitur via ad solvendum

cavillacōnes in quibus maxime confidit pars adverſa. Nam arguit ſic. Materia eſt in potēcia ad formā non ad materiam, quia materia non eſt materie ſet forme, ergo embrio non erit in potēcia niſi ad formā tantum, et ideo anima racionalis eſt forma pura non compoſita. Et per ſupradicta patet quod magnus error eſt apud eos qui ſic arguunt, et qui propter hujusmodi errorem et cavillacōnem fingunt simplicitatem anime racionalis. Nam oſtendum eſt quod, ſicut una forma eſt materialis et in potēcia ad aliam, ſicut una materia eſt formalis respectu alterius, et quod materia generis incompleta eſt in potēcia ad materiam ſpecificam, ſicut forma generis eſt in potēcia ad formā ſpecificam, et totum genus ad diſferenciam ſpecificam compoſitam, et ideo ſine diſferencia ſpecifica inducatur in eſſe per naturam, ſive per creacionem. Oportet quod ſit compoſita, et ideo anima racionalis compoſita eſt.¹⁵ Unde quod maxime allegant pro ſe evidenter eſt contra eos, ſi eorum dictum exponatur.

Quod autem aliq[ue] auctoritates philosophorum exprimunt, quod ſunt ſubſtancie ſimplices et ſeparate a materia, omnes intelligende [ſunt de materia ſensibili et corporali]. Nam de anima vulgariter loquimur, et eam nescimus, quia ſpiritualis materia nobis eſt occulta. Quod autem dicitur ^{7^o Methaphisice, quod materia eſt qua res potest eſſe et non eſſe, loquitur ibi de materia generabilium et corruptibilium, et ſic alias multa dicit de materia que non ſunt intelligenda de materia prima,²⁵ ſet de materia naturalium.}

(Capitulum 5^m. de virtutib[us], utrum ſint partes anime.)

Quartum quod hic conſideratur habet multos errores apud vulgum, licet sapientes bene ſeniant in hac parte; et hec eſt magna utilitas et multa conſideranda ſunt, et fertur conſideracio ſuper partes anime. Primo enim queritur an potēcie anime ſint partes ejus et de ſubſtancia anime, ut ſcilicet vegetativum ſenſitivum et intellectivum. Et vacillant ſine cauſa hic. Nam hoc nomen, potēcia, non eſt nomen datum a

sanctis, set a Philosopho, ergo judicandum est de hoc secundum vias philosophie principaliter. Set Philosophus qui vocat potencias anime, ipse ante capitulum *de potenciis* et post illud potencias vocat partes, quoniam in principio secundi dicit, sicut se habet tota anima ad totum corpus sic partes anime ad partes corporis, et in principio tertii dicit, dicamus de parte anime qua cognoscit et sapit et hec est potentia intellectiva, et sic pluries potencias vocat partes et e converso. Item Boecius dicit in *Topicis* quod sunt partes virtuales, et ideo fallit utraque posicio communis. Una dicit quod potencie anime sunt accidentia, et alia dicit quod potencie anime sunt medium inter substanciam et accidens. Et hec secunda non solum hic fallit, set est contra principium philosophie. Nam non est medium inter substanciam et accidens, quia tunc esset aliquod predicamentum medium inter predicamentum substancie et predicamentum accidencium. Prima eciam posicio fallit per supradicta, nam vegetativa in plantis 86 a 1. est vera substancia non accidens, et est forma substancialis plantarum, in brutis est sensitiva vera substancia et non accidens, ergo, cum sint verius in homine non erunt accidentia. Et intellectum in angelis est vera substancia, ergo, et in homine. Item, vegetativum et sensitivum inducuntur in esse per generacionem, ut prius probatum est. ergo, earum substancia prius introducitur quam substancia cuius intellectivum est potencia, ergo, non sunt potencie ejusdem substancie. Set propter hoc ponuntur accidentia, quia ponuntur in eadem substancia, ergo, non potest hoc esse.

Si dicatur cuiusmodi partes sunt, dicendum quod virtuales, ut dicit Boecius, et ita potenciales, et ideo potencie, et non sunt partes essenciales, quia ille componunt rem sicut materia et forma, et sunt due tantum, set sunt partes integrales, quia ex *Methaphysicis* patet quod omnis pars vel est subjectiva vel integralis, et integralis aut est duplex tantum, et sic vocantur essenciales ut materia et forma, aut due et hoc dupliciter, quoniam aut in corporalibus, et sic vocantur partes quantitative, aut in spiritualibus, et sic vocantur partes virtuales, id est,

³ de potenciis] *de Anima* ii. 51 sqq. ⁴ secundi] *de Anima* ii. 9. ⁶ tertii] *de Anima* iii. 1.

spirituales. Et sic evacuantur cavillaciones quas faciunt in contrarium de partibus. Nam primo arguunt quod anima est substancia simplex per multas auctoritates que intelliguntur de simplicitate per privacionem quantitatis corporalis et non per privacionem parcum virtualium. Item, arguunt quod non sunt partes, quia tunc essent partes integrales, et sic quantitative, non estimantes has partes nisi in corporalibus. Set decipiuntur, quia partes integrales sunt eque in spiritualibus ut in corporalibus, unde, sicut cor caput et epar et hujusmodi partes constituunt corpus, sic vegetativum et sensitivum constituant animam.

86 a 2. Set ad evidenciam istorum | queritur an sint diversa in essencia et substancia, an una substancia cujus sunt iste potencie. Et Aristoteles 2º *De Anima* probat quod diversa sunt secundum speciem et essenciam, nam facit hoc argumentum. Operaciones sunt diverse in essencia et secundum speciem ut intelligere sentire et vegetari, ergo nature quarum sunt hec opera. Item, vegetativum in planta differt secundum speciem a sensitivo in animali, et utraque istarum differt secundum speciem ab intellectivo in homine, ut planum est. 20 Set vegetativum in plantis est ejusdem nature cum vegetativo in homine propter opera eadem, et sensitiva in brutis et in homine propter easdem operaciones sensus, ergo, manifestum est quod intellectiva et sensitiva hominis et vegetativa non sunt ejusdem nature specificae. Item, si prius inducantur in esse quam infundatur intellectiva, et educuntur de potentia materie et intellectus non, tunc non habent nisi potentiam receptivam respectu intellectus et non activam. Set illud quod solum habet potentiam receptivam respectu alterius est diversum in essencia ab eo, ut patet in loco respectu locati et 30 in embrione respectu illius quod creatur (sive sit tota anima secundum istos, sive sit solus intellectus secundum veritatem), ergo sequitur necessario quod substancia sensitiva alia est a substancia intellectiva. Item, partes sensitive sunt diverse secundum speciem ut visus et ymaginacio et memoria, ut 35 planum est propter operaciones diversas in specie, ergo

multoforcius intellectivum et sensitivum. Item, partes vegetative sunt diverse in essencia propter operaciones diversas, ergo multoforcius hic. Cum autem arguant quod tunc erunt multe substancie in anima, cum tamen autores dicant quod est 5 una substancia, dicendum quod est una substancia composita ex pluribus partibus, sicut corpus, que partes sunt diverse per 86 b 1. essenciam sicut partes corporis, tamen sit unum per essenciam ex eis, et hoc est vere unum, quia sicut in corpore resultat una forma tocius, copulans omnes partes in unitate essenciali, 10 sic est a parte anime quod una natura substancialis resultat ex partibus pluribus in qua habent unitatem essencialem. Et ex hac veritate patet quod non sunt potencie anime accidentia ejusdem substancie, ut ponit opinio dampnabilis vulgata Parisius, et similiter alia que ponit medium inter substanciam 15 et accidens destruitur per hoc idem.

(Capitulum 6^m. de partibus vegetative virtutis.)

Partes vero sensitive virtutis ego posui cum omni diligencia in principio *Perspective*, quod capitulum est unum in quo totum vulgus errat medicorum naturalium et theologorum, et est 20 unum de dignioribus capitulis que misi, continens sapiencie potestatem. Partes vero vegetative sunt note, tres enim sunt principales. scilicet, nutritiva, augmentativa, et generativa, et jam superius tactum est de eis ubi facta est locucio de generacione animatorum. Et ibi patuit tota operacio generative. De operibus vero principalibus nutritive et augmentative disputavi copiose in hiis que de vacuo in superioribus conscripsi, nam principalis difficultas in hiis operibus est quomodo unitur substancia alimenti partibus solidis corporis. Et ego omnes posiciones famosas reprobavi, et pro sentencia tenui et teneo 30 quod substancia alimenti non sit incorporea set retinet proprietatem corporalem, quia natura supponit semper corpus in omni operacione sua, tam in generacione quam in corrupcione et omnibus. | Set hec corporalis substancia alimenti non retinet 86 b 2. suas dimensiones divisas et distinctas a corpore in quod con-

18 *Perspective*] Bridges ii. 6.
pp. 149 sqq.

26 superioribus] Brewer, *Op. Test.*

vertitur, immo tanta est virtus anime quod ipsum corpus animatum nutriendum convertit corpus nutrimenti in se et fit una substancia ex eis, et per consequens una dimensio corporalis. Et ideo non exigitur vacuum in quo alimentum recipitur nec sunt duo corpora simul. Partes vero vegetative sunt digestiva, expulsiva, retentiva, attractiva, ut Avicenna docet primo *De Anima*. Digestio fit per calidum et humidum, expulsio per frigidum et humidum, attraccio per calidum et siccum, retencio per frigidum et siccum, ut ibidem dicit Avicenna. Qualiter vero fiat digestio quadruplex in animalibus, et in quibus locis, et quomodo 10 in plantis non est tercia digestio secundum Aristotelem 2º *De vegetabilibus* alium tractatum desiderat, sicut de spiritibus et de aliis multis per singula capitula omnia que misi. Nam librorum perfectorum composicio habet hec expedire. Facio tamen modo mencionem de hiis duobus dignioribus et specia- 15 libus, quia cum jam dictis coincidunt, et immensam habent difficultatem, et contrariantur medici et naturales, et multa falsa vulgantur. Set elongantur a serie istius persuasionis. Et causa principalis est quia omitto hec et multa quia tempus non habeo. Nam in aliis consideracionibus meis certificavi 20 de hiis, set non habeo scripturam ad presens. Et in tractatu alkimistico quem divisim Johannes habet ab operibus tanguntur radices circa ista.

(Capitulum 7º. de partibus intellective virtutis.)

Partes vero intellectus estimantur esse diverse per essen- 25 ciām et hoc multis modis, et hic sunt crudeliores errores quam alibi. Nam ponitur quod agens sit pars anime, quod est improbatum in 2º parte *Primi Operis*, deinde in hoc *Tercio 87 a 1 Opere* explanavi hoc, et solvi objecções | contrarium. Dato vero quod solum sit intellectus possibilis in homine, adhuc est 30 labor quasi infinitus circa ejus partes. Nam omnes questiones de libero arbitrio, que modo fiunt fere innumerabiles, fundantur

6 *De Anima*] p. 2 c. 1 (p. 6, ed. 1508). 11 *De vegetabilibus*] *de Plantis* ii. 1. 21-22 tractatu alkimistico] *Op. Tert.*, Duhem, pp. 184, 188, &c. 28 *Primi Operis*] Pars. 2, cap. v. (Bridges iii. 44), *Op. Tert.*, Brewer, p. 75.

13 *omnia*] *omni M.*

super questionem hanc, an anima rationalis habeat rationem et voluntatem tanquam partes diversas secundum substanciam vel secundum rationem et nomen et opera. Et dominatur intencionis mee ad presens quod una est substancia, habens et diversas operaciones et diversa nomina et diversas comparaciones, que primo cognoscit et eadem appetit cognita, sicut Aristoteles vult in hoc verbo: intellectus speculativus per extensionem fit practicus, quia quod theologi vocant rationem et voluntatem vel intellectum vel affectum philosophus vocat intellectum speculativum et practicum. Cum ergo dicit in tercio *De Anima* quod intellectus speculativus veritatis fit practicus per extensionem ejus ad amorem veritatis cognite, ut eam velit opere completere, patet per ipsum quod eadem res est que primo speculatur, et que secundario eciam vult quod speculatum est. Ceterum omnes operaciones quotcunque vel quantumcunque diverse fiunt ab eadem potencia agente, dummodo hee operaciones sint adinvicem ordinate ut lucere et calefacere, nam lux solis primo generat lucem in materia aliqua, et secundario calorem. Sic est hic, quoniam cognitio et amor adinvicem ordinantur, cognitio enim est propter amorem. Item, in vanum potencia anime cognosceret veritatem, nisi posset eam amare, quoniam si alia potencia per essenciam ab illa que cognoscit amaret, tunc cum potencia amativa non potest excitari ad amorem nisi per cognicionem, si igitur illa non cognoscit, nunquam excitabitur, quia diverse potencies per essenciam non excitant se ad operaciones suas, ut visus et auditus. Item, illa potencia que amat est rationalis non irrationalis, et intellectiva. Nam Aristoteles ^{87 a 2.} vocat eam intellectum practicum, ergo habet operacionem rationis et intellectus, ergo speculatur primo et postea vult et amat, et ideo dum speculatur vocatur speculativus, dum amat vocatur practicus, quia praxis est operacio, et probatio amoris est exhibicio operis secundum Gregorium. Item, sicut a parte intellectus est virtus cognitiva et appetitiva sic a parte sensus, set eadem virtus anime sensitive primo apprehendit et secundo desiderat secundum Aristotelem ^{3º} *De Anima*, nec unquam

⁷ Aristoteles] *De Anima* iii. 46. ³³ Gregorium] *Hom. in Evang.* ii. 30
Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis.

distinxit unam ab alia, ergo ordo nature exigit ut eadem virtus cognoscat et secundario appetat.

Item, secundum opinionem theologorum arguo, omnes enim volunt quod vegetativum sensitivum et intellectivum sint eadem substancia simpliciter, non habens partes diversas 5 in essencia, ergo, secundum eos intellectivum non habebit partes diversas in essencia, quia plus differunt potencie tocius anime quam potencie anime intellective. Concedo igitur posicionem eorum in hac parte, set non in precedentibus. Et cum obicere possunt quod operaciones anime intellective sunt 10 diverse per essenciam, scilicet, intelligere et velle, ergo et potencie, et jam probatum est quod potencie tocius anime sunt diverse secundum speciem, eo quod habent diversas operaciones in specie, dicendum est quod hoc argumentum tenet ubi operaciones non sunt adinvicem ordinate, sicut sentire intelligere et 15 vegetari, set hic ordinate sunt. Si obiciatur quod Aristoteles determinat in 3º *De Anima* de intellectu, et in libro *De Memoria et Reminiscencia* docet de hac parte anime que est reminiscencia, ex quo videtur quod plures et diverse sunt partes anime, dicendum est quod non est diversitas nisi in 20 operacione ejusdem potencie, et de una operacione determinat 87 b 1. | 3º *De Anima*, et de alia quia habet diversitatem et difficultatem determinatur in alio libro. Si vero adhuc dicatur quod memoria apud Avicennam ponitur diversa potencia ab estimacione tam in operacione quam subjecto, nam memoria 25 est in posteriori parte ultime concavitatis cerebri et retinet species, estimativa est in prima parte illius concavitatis et recipit species, et non est idem recipere et retinere, ut Avicenna ponit exemplum in cera que recipit et retinet et in aqua que recipit tantum (et hec patent ex principio *Perspective*), set 30 estimacio est loco intellectus in brutis, ut Avicenna docet in libro *De Animalibus* et reminiscencia respondet memorie, ergo erit diversa ab intellectu sicut memoria ab estimacione: respondeo quod secundum veritatem memoria et estimacio sunt una virtus secundum substanciam que diversas operaciones exercet 35

17 *De Anima*] loc. cit.

30 *Perspective*] *Op. Maj.* ii. 5, 10, ed. Bridges. xii. 7.

De Memoria et Reminiscencia] c. ii.

32 *De Animalibus*]

in diversis partibus ultime concavitatis, et hec diversitas operacionum requirit diversitatem parcium illius concavitatis, quia siccum bene retinet et humidum bene recipit, et ideo ultima pars illius concavitatis siccior est ut bene retineat species, et propter hoc non est diversitas hec subjecti propter diversitatem virtutis, sed propter necessitatem operacionum diversarum, propter quod cum reminiscencia respondeat memoria, non oportet quod reminiscencia sit diversa potencia ab intellectu, immo minus differet ab eo quam memoria ab estimacione, quoniam operaciones iste, que sunt intelligere et reminisci, non requirunt diversa subjecta nec instrumenta, sicut operaciones memorie et estimacionis. Quia | anima intellectiva ^{87 b 2.} non est alligata organo. Si vero dicatur quod Augustinus et theologi ponunt partes ymaginacionis memoriam intelligentiam et voluntatem, dicendum est quod hec particio non est nisi secundum actus et habitus non secundum virtutes. Et in hoc concordat quod dicit intelligentiam formari a memoria, quod non contingeret si essent diverse virtutes, quia hec diversitas virtutis esset secundum naturam et essenciam et speciem, sicut est de visu et auditu. Unde quod acies intelligencie formetur a memoria hoc non est aliud nisi quia eadem virtus anime, scilicet, intellectus ipse sive anima intellectiva post primam apprehensionem, interveniente quiete vel oblivione, recuperat intelligentiam per species quas ipsa anima habet. Unde secundum quod recolit sic est memoria sive reminiscencia. Si vero quod habet primas apprehensiones sic dicitur intelligencia. Et secundum quod appetit post primam apprehensionem vel post secundam, dicitur voluntas et affectus. Unde operaciones sunt diverse. Et nomina virtutis ejusdem secundum quod habet diversas operaciones diversificantur et non sunt diverse virtutes sicut sensitivum et vegetativum et intellectivum.

Ex quibus patet quid dicendum est de libero arbitrio, de quo multe opiniones sunt contrarie. Nam quidam ponunt ipsum a parte affectus et voluntatis, quidam a parte racionis, quidam utroque modo, propter verbum Augustini qui dicit quod liberum arbitrium est facultas racionis et voluntatis. Set si

ratio et voluntas essent diverse potentie, impossibile esset quod de essencia liberi arbitrii essent ratio et voluntas, quia ex duabus potenciis diversis non fit una, sicut nec ex visu et auditu. Et ideo una est potencia habens opera-
88 a 1. ciones | diversas set ordinatas. Et quia istud non verificatur 5 a theologis, ideo omnes quesiones suas quas faciunt de partibus yimaginacionis et de libero arbitrio, quas multiplicant in infinitum, vacillant, quia fundamentum non habent verificatum et certificatum.

(Distinccio quarta de generacione non recta.)
(Capitulum 1^m. de monstruosa generacione.)

Postquam dictum est de recta generacione animatorum, dicendum est de monstruosa et peccatis et erroribus nature operantis in generacione. Aristoteles quidem 2° *Phisicorum* docet hujusmodi peccata posse fieri in operacione nature, sicut 15 accidit in operacione artis, ut sicut scriptor scribit bene aliquando secundum artem, aliquando propter ineptitudinem pergameni vel encausti vel calami male scribit et errat in actu scribendi, sic natura aliquando bene agit et regulariter sine errore, aliquando vero errat in sua operacione. Et sic accidentur 20 ea que fiunt a casu in naturalibus et fiunt peccata et errores et encia per accidens, que vocantur encia in minore parte, ut sextus digitus et pluvia in diebus canicularibus et cauma in hyeme.

Set considerandum est quod peccata differunt a monstribus. 25 Peccatum est omnis deformitas et error quod contingere potest in operacione nature, set tunc dicitur peccatum tantum, et non monstrum, quando accidit error ex superfluitate materie vel diminucione, ut quod homo habeat sex digitos vel quatuor tantum in una manu, quod habeat duo capita, sicut pluries 30 contingit in mundo, et dividuntur ab invicem usque ad umbellicum, et pugnant ad invicem, et uno comedente alius cessat, et uno moriente aliis vivit ad tempus, scilicet, per aliquot dies set paucos propter infeccionem et putrefaccionem; ex quo | 88 a 2. patet quod habent animas rationales diversas, et hoc contingit 35

ex superfluitate seminis, et natura sollicita in sua operacione quando videt quod non potest totum semen formare in uno individuo format in duobus ne si relinqueret materiam informem ipsa putrefieret et corrumperet subjectum et ideo natura facit quod minus malum est, et producit individuum superfluum ut partem vel totum. Et hoc facit ex intencione secundaria non principali, et ideo per accidens, et propter hoc vocatur ens per accidens.

Set quando individuum alterius speciei seu totum sive pars producatur, tunc non est solum peccatum set monstrum, ut cum mulier enixa est vitulum vel aliud animal, ut legimus in historiis. Et quod filius hominis habuit caput arietis, ut exemplificat Avicenna 18° *De Animalibus*. Et sic de brutis animalibus quod faciunt filios alterius speciei, unde omne monstrum est peccatum, set non convertitur. Et causa monstri duplex est, aut propter commixtionem diversorum seminum sicut mulus generatur ex asino et equa, et ex cane et lupa generantur catuli, et sic plures, aut contingit ex aliqua figuracione celesti, ut Avicenna docet libro memorato. Nam quando complentur motus planetarum alciorum et quando conjunciones eorum perficiuntur secundum multas revolutiones annorum, fiunt hujusmodi monstra precipue propter conjunciones Jovis cum aliis planetis, set maxime penes conjunciones ejus et Saturni, quarum una est in omnibus viginti annis et alia in omnibus ducentis | quadraginta annis 88 b 1. et tercia in omnibus nongentis sexaginta annis. In hiis conjuncionibus variatur natura multum tam in generacione monstruosa quam in recta et fiunt diluvia et terremotus et aeris ignes ut comete et alie impressiones inflammate et gravitas accedit annoe et monstra predicta et multa, sicut in aliis scripsi.

Set considerandum est quod hujusmodi peccata et monstra non cadunt in plantis set in animalibus. Nam partes animalium sunt determinate in numero et figura propter nobilitatem sue nature, et propter hoc quando occurrit aliud quam quod determinatum est in natura animalis, tunc accedit

13, 19 *De Animalibus*] f. 63 a 1, ed. 1508.
Op. Maj. i. 256, ed. Bridges.

30-31 in aliis scripsi] see

deformitas et ideo peccatum ut in sexto digito vel duobus capitibus. Set in plantis, ut Aristoteles dicit libro *De Vegetabilibus*, non sunt partes determinate, et ideo, licet multiplacentur rami et folia et fructus, nulla est deformitas, et propter hoc non accidit ibi peccatum ex superfluitate materie vel diminucione. Ceterum non accidit ibi monstrum, licet una planta habeat partes diversarum plantarum secundum speciem, ut aliquando nascuntur poma et pira in eadem arbore et hoc secundum diversas species pomorum et pirorum et aliarum arborum que vel per insercionem fiunt vel per solam operationem nature. Nam non est tanta distinccio plantarum nec tam determinata natura sicut in animalibus, et maxime in proprietatibus exterioribus, ut in figura et colore et partibus set respectu diversitatis in animalibus, videtur quod plante quasi omnes habeant solam diversitatem in numero sicut essent homines ejusdem speciei, quoniam multi assimilantur externis in cortice et ramis et foliis. Non enim videtur in eis manifesta diversitas specifica, sicut in animalibus que habent figuram et colorem et partes in manifesta diversitate. Et quia sic est, ideo deformitas que accidit in animalibus ex produccione alterius in specie et ex commixtione parcium diversorum animalium non notatur in plantis propter similitudinem plantarum adinvicem. Et ideo nulla deformitas ponitur quando ex una radice et uno stipite nascitur unus ramus de piro, et alias de pomo unius speciei, et alias de pomo alterius. Et non solum deformitas in animalibus hoc facit, set plenior naturarum diversitas propter quam non possunt adinvicem salvari individua diversorum animalium, requirunt enim distincciora nutrimenta. Set plante omnes sunt terre affixe et humorem recipiunt eundem set aliter digerunt per diversas vires anime quas habent.

Quod autem textus Aristotelis propter translacionem malam convertitur ad contrarium jam dictorum, et similiter exposicio Averrois Commentatoris non habet veritatem. Arguunt enim quod natura magis sollicita est circa generacionem hominis

² *De Vegetabilibus] de Plantis i. 2.*

quam brutorum, et circa generacionem bruti quam plantarum, et ideo si in plantis non accident peccata et monstra, tunc nec in animalibus et maxime in hominibus monstra non permittet natura. Et jam patet solucio, quia bene contingunt consimilia in plantis et animalibus, set non est peccatum in plantis, sicut est in animalibus propter causas dictas. Deinde potest dici quod argumentum hoc non valet, licet natura sit magis sollicita circa hominem etc., tamen propter nobilitatem animalium respectu plantarum et propter nobilitatem hominis respectu 89 a 1.
 10 brutorum, difficilis est completere hominem quam brutum et animal quam plantam. Cicus enim impedimentum potest accidere in magna operacione et nobili quam in viliori, sicut patet tam in artificialibus quam in naturalibus. Et ideo plures enormitates contingunt in filiis hominum quam brutorum. Nam tot videmus homines claudos surdos gibbosos a nativitate et aliis diversitatibus erroneis lesos, et hujusmodi non videmus contingere in brutis nisi rarissime. Et hoc est propter nobilitatem hominis quam difficile est completere et non propter quod natura sit minus sollicita vel aliquid neclexerit
 20 in hac parte. Et ideo plura peccata contingunt in hominibus quam in brutis, et in animalibus quam in plantis, quicquid mala translacio Aristotelis et Commentatoris innuant, vel malus intellectus suarum translationum. Et si asserunt quod non vidissent in regionibus suis, videmus tamen contrarium
 25 contingere in effectu, et ideo hujusmodi objecções vane sunt.

⟨Capitulum 2^m. de generacione per divisionem.⟩

Dictum est igitur de generacione in universalis et in particuliari de generacione elementorum et de generacione mixtorum, 30 et de generacione plantarum et brutorum et hominum, et non solum de generacione recta set de erronea, nunc autem complenda sunt duo alia de generacione animalium. Quedam enim nascuntur ex divisione animalis, ut cum anguilla dividatur in partes diversas secundum latitudinem, partes vivunt et sunt 35 animalia, ut Aristoteles dicit libro *De Anima*; et sic de

35 *De Anima*] i. 58, 93.

89 a 2. serpentibus | et apibus et pulicibus et omnibus anulosis. Anulosa dicuntur hec que componuntur ex partibus rotundis ad modum anulorum. Set quia non habent organa necessaria vite, ut os et locum digestionis et hujusmodi ideo vivere non possunt nisi ad tempus. Qualiter autem fiat anima in partibus diversis quoniam semper et vix unquam solvitur aliquid quod est dignum. Majores enim solebant dicere et michi aliquando visum est quod virtus celi continue alterat partes talium animalium dum sint in toto, et disponit ad animacionem, propriam educens animam in eis de potencia materie, ita quod nichil deficit eis nisi racio totalitatis quam recipiunt per divisionem. Oportet enim quod sit totum et non pars quod est animal. Set istud stare non potest quoniam natura nichil facit frustra. Set hec educcio anime frusta est nisi sit divisio, et divisio non est in potestate nature set in hominis voluntate, ergo, hoc non potest esse. Item, sic possunt per virtutem celi alia animalia alterari, ergo, in omnibus aliis educentur sicut anime et partes, et fient animalia post divisionem, ut in homine et in asino et aliis. Item, plura corpora nullo modo possunt habere eandem animam, ergo, nec plures anime idem corpus nec eandem partem corporis.

Dicendum igitur quod per divisionem corporis fit divisio anime, et sic manet anima in parte qualibet et cum illud quod fuit pars fiat totum, erit animal. Set obicitur quod anima est impartibilis et indivisibilis, ergo non potest dividi. Dicendum est quod hoc est verum de intellectiva anima, non de sensitiva | 89 b 1. et vegetativa et precipue in brutis, quia anima intellectiva est substancia spiritualis sicut angelica natura, set ad hanc spiritualitatem non potest anima sensitiva pertingere quia educitur de potencia nature et ideo quodammodo corporalis est. Set maxime assimilatur nature spirituali inter omnes formas eductas de potencia materie corporalis. Et quia corporalis est et educta de potencia materie, ideo potest dividi per divisionem corporis saltem per accidens, licet primo et principaliter non cadit divisio super eam. Si dicatur quod tunc anima erit extensa secundum extensionem parcium, set anima est in qualibet parte tota, dicendum est quod hoc verum est de anima rationali quia est tota spiritualis, et non habet propor-

cionem ad quantitatem corporalem, nec situm in corpore, ut prius determinatum est in questionibus de Angelis, set non est hoc verum de anima sensitiva et precipue in brutis, immo quia est educta de potentia materie corporalis et quante.

Ideo oportet quod extendatur ad modum formarum substancialium, hoc est ut pars anime sit in parte corporis, sicut pars forme substancialis ignis est in parte ignis. Inter tamen omnes formas eductas de potentia materie quante et extense, hec maxime recedit a quantitatis proprietate quia nobilior est et magis assimilata spiritualibus. Dicit tamen Aristoteles *De Anima* quod sicut se habet tota anima ad totum corpus sic pars anime ad partem corporis et ideo pars est in parte. Et sic extendit secundario ad extensionem corporis. Set si dicitur quod tunc si pars hominis dividatur vel pars asini vel leonis vel bovis, quod partes fiant animalia, dicendum est ^{89 b 2.} quod non sequitur. Et potest dici hic duobus modis. Unus est quod anima vegetativa habet majorem potestatem in plantis quam in animalibus et anima sensitiva habet majorem in brutis quam in homine, quia planta non habet aliam perfeccionem nec sua anima est in potentia ad aliud cui debeat famulari. Nec sensitiva in brutis est in potentia ad aliud, set est domina sui. Non sic vegetativa in animalibus nec sensitiva in homine quia sensitiva et vegetativa in homine impediuntur multum ab operibus suis propter opera intellective cui deserviunt. Et ideo non habent ibi plenum dominium sui nec similiter vegetativa in brutis.

Et inde est quod cum planta sit vilius bruto et brutum vilius homine, accidit quod similiter animalia viliora habent animam sensitivam in majori vigore et potestate, dico primum gradum anime sensitive, in quo communicant dominia animalia, nam alia nobiliora habent multas nobiles virtutes anime sensitive que sunt in eis loco intellectus, ut sunt ymaginacio et cogitacio et estimacio, respectu quarum natura prima sensitiva est in potentia et eis famulatur, sicut sensitiva in homine deservit intellective. Et quia sic est, ideo hujusmodi animalia vilia habent primam naturam sensitivam et valde fortem et

potentem, et ideo non corruptitur pars anime talis quando a toto separatur, sicut accidit in aliis ubi non habet tantam virtutis potestatem. Ceterum potest dici quod licet natura prima anime sit debilior in nobilibus animalibus quam in aliis, tamen habent alias virtutes nobiles que non sunt in anulosis. 5

Cum ergo fit unum ex omnibus virtutibus anime in eodem | 90 a 1. animali, et fit una anima vera per essenciam quod repugnabit virtuti nobiliori, repugnabit virtuti ignobiliori ratione unionis ejus cum nobiliori. Set nobiliori virtuti repugnat vivere post divisionem corporis, quia nobilia cum difficultate generantur 10 set de facili corrumpuntur, ut cor quod est nobilius in corpore, si parum ledatur moritur, et per consequens totum animal. Non sic si aliud membrum ledatur ita parum, et ideo virtutes anime nobiles non dignantur destitui ab esse suo nobili quod habent in toto, set statim corrumpuntur. Et quia eis uniuntur 15 virtutes ignobiles in unitate essencie ideo pereunt cum eis in partibus divisis quando ipse pereunt per divisionem tocius.

(Capitulum 3^m. de generatis ex putrefaccionē.)

De generatis vero ex putrefaccionē, licet multa dicantur, tamen videtur michi quod veritas hujus rei consistit in uno 20 verbo Averrois quod dicit in 7° *Methaphisice*, scilicet, quod idem facit virtus solis in materia putrefacta quod virtus patrum in seminibus. Et ideo, sicut virtus patrum seu parentum producit prolem de potentia seminis, sic virtus solis vel celi potest alterare materiam et producere hujusmodi animalia 25 vilia.

Si obicitur quod nullum inanimatum est nobilius animato, et omne generans est nobilius generato, ad hoc potest responderi sufficienter quod per virtutem celi intendit Averroes non solum virtutem corporis celestis, set ejus motoris qui est 30 substancia spiritualis divina et angelica. Et ideo, licet natura corporalis sola in celo non sit nobilius anima, tamen virtus 90 a 2. divina vel angelica que | celos movet et regulat est nobilius anima. Et ideo attribuitur accio ista non tantum corpori celesti, set ejus motori. 35

21 *Methaphisice*] see xii. com. 31.

44
31)

Date Due

620-6 35

JAN 10 2001

PRINTED

IN U. S. A.

250178

BOSTON COLLEGE

3 9031 01524675 4

BACON, R.

B765

• B2

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at the circulation desk for assistance.

